

Muqeddes Kitab

Tewrat 7-qisim

«Batur hakimlar»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 7-qisim

«Batur hakimlar»

Kirish söz

«Batur hakimlar» dégen zatlar kimler?

Roshenki, Yeshua peyghember Israil xelqige özining ölümidin kéyin Xudaning ulargha qandaq bir xil yétekchini bérédighanliqi toghruluq héch söz qilmidi. U belki peqet ulargha köngülliride Perwerdigargha egishishke qet'iy niyet tikleshke köp jékileshler we qattiq agahlarni tapshurdi («Yeshua» 24-bab, bolupmu 23-ayetni körüng). Herbir qebilining öz aqsqaqalliri bar idi, emma on ikki qebile birlikte ish körüshi kérek bolsa, undaqta Xudaning qandaq körsetmisi bardu? Xuda ulargha shu chaghda éniq birxil yétekchilik sheklini bermiginining özi bizge Xudaning «Batur hakimlar» dewridiki muddia-meqsetliri toghruluq azraq bir xewerni puritip béridu. U ularning Özige bolghan qet'iy hajitini birinchi muhim ish dep tonushini xalaytti.

2:10-19de biz töwendikilerni oqup köreyli: —

«(Yeshua peyghember we aqsqaqallarni tonuydighan) ...bu dewridikilerning hemmisi ölüp öz ata-bowilirigha qoshulup ketti; ulardin kéyin Perwerdigarnimu tonumaydighan, shundaqla Uning Israil üçün qilghan emellirini bilmigen bir dewr peyda boldi. Shuningdin tartip Israil Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Baal-butlarning ibaditige kirishiti. Ular özlirini Misir zéminidin chiqirip taipilerning ilahlriridin bolghan yat ilahlargha egiship, ulargha bash urup, Perwerdigarning ghezipini qozghidi...

Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, xarab qilinsun dep, U ularni talan-taraj qilghuchilarning qoligha tashlap berdi, yeni etrapidiki dühmenlirining qoligha tapshurup berdi; shuning bilen ular dühmenlirining aldida bash kötürelmidi. Ular qeyerge barmisun, Perwerdigarning qoli ularni apet bilen urdi, xuddi Perwerdigarning déginidek, we Perwerdigarning ulargha qesem qilghinidek, ular tolimu azabliq haletke chüshüp qaldi. Andin Perwerdigar ularning arisidin batur hakimlarni turghuzdi, ular Israillarni talan-taraj qilghuchilarning qolidin qutquzup chiqti.

Shundaqtimu, ular öz hakimlirigha qulaq salmidi; eksiche ular yat ilahlargha egiship buzuqluq qilip, ulargha bash urup choqundi; ata-bowilirining mangghan yolidin, yeni Perwerdigarning emrlirige itaet qilish yolidin tézla chiqip ketti; ular héch itaet qilmidi. Perwerdigar qachaniki ular üçün batur hakimlarni turghuzsa, Perwerdigar hamam shu batur hakim bilen bille bolatti, batur hakimning hayat künlriride ularni dühmenlirining qutquzup chiqatti; chünki ularni xarlap ezgenler tüpeylidin kötürülgen ah-zarlarni anglagghan Perwerdigar ulargha ichini aghritatti.

Lékin batur hakim ölüp kétishi bilenla, ular arqisigha yénip, yat ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kirip, ulargha bash urushup, özlirini ata-bowiliridinmy ziyade bulghaytti; ular ne shu qilmishlriridin toxrimaytti, ne öz jahil yolidin héch yanmaytti».

Bu ayetlerdin körüshke boliduki, «hakimlar» birinchidin «krizis koziri» idi, yeni xelq Xudaning yardimini tilep, nale-peryad kötürginide U ular üçün tuyuqsiz turghuzdighan

«Batur hakimlar»

ademler idi. Ibraniy tilida bu ademler «shafat»lar dep atilidu. Bu sözning menisi adette «höküm chiqarghuchi» yaki «soraqchi» dégen meninimu bildüridu. Ularning rolining bir qismi, shühbisizki, herxil qanuniy ishlar we sot-dewalarni hel qilish we shuningdek on ikki qebilige chétishliq qararlarni chiqirishtin ibaret idi («1Sam.» 7:16).

Ikkinchidin, «batur hakimlar» padishahlardek emes idi, belki xelq arisidiki addiy puqra idi; hakimliq ishi bilen bir yerge barsa, ishi tügügüche peqet addiy öy we yémek-ichmeklikla kérek bolatti. Bashqa tereptin éytqanda «hakim» «aqsqaqallar arisidiki aqsqaqal» idi. «Hakimlar» öz hakimliqini oghullirigha ötküzüp, héchqandaq «sulale» berpa qilghan emes. Kérek bolghanda Xuda xelq arisidin yéngi bir hakimni turghuzghan. Shuning üçün xelq herdaim Xudaning iltipatigha qarap, Uning özlirige muwapiq yétekchi turghuzushi üçün Uninggha tayinishi lazim idi.

Yaqup peyghemberning hayatining axirida bergen bésharitidin Israilning axirida padishahliq bir xelq bolidighanliqi, shundaqla shu padishahliqning axirida Qutquzghuchi-Mesihge tewe bolidighanliqi éniq körünidu démek, Mesih Özi axirqi padishah bolidu; «Yar.» 49:10ni körüng: —

«Shahane hasa Yehudadin kétip qalmaydu,

Yehudaning pushtidin qanun chiqarghuchi (yaki «idare qilghuchining tutqan tayiqi») **öksümeydu,**

Taki shu hoquqi Igisi kelgüche kütidu,

Kelgende jahan xelqliri Uninggha itaet qilidu».

Xuda Musa peyghember tapshurghan «Qanun sherhi» dégen kitabta Xuda Israilgha «Silerni padishahliq bolghan xelq qilimen» dégendek wede qilidu. Bu bésharet we shundaqla «hakimliq dewri»ning zörüritining sewebi toghruluq «Samuil» 1- we 2- kitabning «qoshumche söz»ide toxtilimiz.

Xudaning mushu kitabta ayan qilinghan meqsiti (1)

Tewrat we Injilni oqughuchilar bashqa ademlerdin köp jehetlerde zor artuqchiliqlargha muýesser bolidu — ulardin biri tarix toghruluq chüshenchilerni özleshtürüshtin ibarettur.

Tarixshunaslarning arisida dawam qiliniwatqan birxil talash-tartish bar. Birinchi közqarash: — tarixning «yönilishi» bar («insaniy dunya melum tüp prinsip boyiche keynige qaytmay, dewrlenmey «ilgirileydu»); ikkinchi közqarash: — tarix «dewriylik» bolidu (yeni, gerche impériyeler peyda bolup yoqap tursimu, héchqandaq tüp özgirishler yaki «ilgirilesh»ler bolmaydu). Tewrat hem Injilda ayan qilinghanki, melum jehettin shu ikki közqarashning her ikkisi toghridur. Emeliyette, tarixning ikki «tarixiy éqin»i bar. Ulardin biri «nijatliq éqini» — yeni, Xudagha étiqad qilip, Uning menggü muddia-meqsetlirige baghlanganlarning tarixiy éqini. Ikkinchisi, étiqadsiz insanlarning tarixiy éqini — ular gunahning qulluqi hem özlirining chiriklikli tüpeylidin tügimes bir dewriylikke chüshüp, uninggha esir bolup qalghan bolidu. Kiyim-kécheklärinde özgirishler bolsimu, pen-téxnika «ilgirileshler» bolsimu, emma gunah we chiriklik qatarliq tüp hadisler xuddi ördekke su yuqmighandek shu péti qéliwéridu. Insan rakétani ay sharigha yetküzel simu, öz mijezini bashquralmaydu.

«Batur hakimlar»

«Nijatliq tarixiy éqini»ning tüp prinsipi Xudaning Ibrahimgha: **«Men sanga bext-beriket ata qilimen... sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidu!»** dégen wediside ayan qilinidu («Yar.» 12:1-3). Xudaning bu meqsitining hem uzun waqit dawamida ajayib emelge ashurulushi Ibrahimning Xudaning chaqiriqigha qulaq sélip, iman-ishenchning birinchi qedemlirini bésishi bilen bashlinidu. Xuda Ibrahimdin Ishaqni, Ishaqtin Yaqupni, Yaquptin Israil xelqini chiqiridu; U Özining pak-muqeddes xarakterini Israilgha wehiy bilen ayan qilidu; Israildin Mesih chiqidu we Mesihdin barliq insanlar üçün nijat hem menggülik hayat chiqidu.

Oqurmenning qolidiki Tewratning «Batur hakimlar» dégen qismida biz bu ikki «tarixiy éqin»ni körimiz; halbuki, gunah we chiriklikning dewriyligi eng körünerlik bolidu. Israilning tarixida biz shu «dewriylik»ni pewqul'adde bir shekilde körimiz: —

- (a) Israil gunahlari tüpeylidin melum birxil zulumgha uchraydu.
- (e) Israil Perwerdigar aldida gunahidin yénip Uninggha: «Bizni qutquzhaysen» dep nida qilip peryad kötüridu.
- (p) Perwerdigar ularni qutquzush üçün bir qutquzhuchi «batur hakim»ni turghuzidu.
- (b) Israil yene bir qétim gunahqa, bolupmu butpereslik gunahigha chüshüp kétidu.
- (t) «Dewriylik» yene bashlinidu. Israil yene bir qétim zulumgha uchraydu.

Mushu qétimliq zulum birinchi qétimqisidin éghirraq bolidu. U ularning zéminining bashqa milletler teripidin ishghal qilinishini öz ichige alghan bolushi mumkin. Yuqirida neqil keltürgen ayetlirimizde (2:11-23de) bu «dewriylik» yekünlinidu.

Emeliyette Israilning tarixida shu «gunahliq dewr» qayta-qayta tekrarlinidu. Oqurmen «batur hakimlar» dégen kitabda uning yette qétim qaytilanghinini bayqaydu. Xudaning bu ishlarda tüp meqsiti rosul Pawlusning «Rimliqlargha» yazghan xétidiki: **«Chünki yaritilghan kainat Xudaning leniti astida qélip, bimenilikke chöktürüldi. Bu, kainatning öz ixtiyari bilen emes, belki uni Chöktürgüchining iradisi bilen boldi we shundaq ümidi bilen boldiki, kainatning özimu chirkilishishi bolghan qulluqidin qutquzulup, Xudaning perzentlirige béghishlinidighan shan-sherepke tewe bolghan hörlükke érishtürülüshtin ibaret idi. Chünki pütqül kainatning hazirghiche nale-peyad kötürüp, tughut tolghiqining azabini birlikte tartiwalatqanliqini bilimiz»** dégen sirliq bayanida teswirlinidu («Rim.» 8:20-22).

Peqet insanlar öz qabiliyitidin, yeni öz-özini gunahning qulluqidin qutquzushidin ümidini üzgen bolsa, andin Mesihde bolghan nijatni qobul qilishqa teyyar bolidu. Shu chaghqiche bu «dehshetlik dewriylik» dawamlashiwéridu. Mana bu «Batur hakimlar» dégenning tüp xewiridur; Xuda insanning «Méni qutquzhaysen» dégen nale-peryadini kütidu; Mesih kelgüche gunahnin tamamen qutulush yolining bolmaydighanliqini uqimiz.

Xudaning shu künlerde Israilgha qaratqan waqitliq meqsiti «batur hakimlar»da töt qétim qaytlanghan bir bayanida purtilidu: —

«Shu künlerde Israilda héch padishah bolmide; herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti» (17:5, 18:1, 19:1, 21:25). **«Shu künlerde»** dégen ibare bizge shuni uqturiduki, «Batur hakimlar» dégen kitab pütülgen waqitlarda Israilda padishahliq bar idi; Samuil peyghemberning shu mezkur xatirilerning muellipi bolush éhtimaliqi bar. Israilning haliti padishah bolghanda

«Batur hakimlar»

yaxshiraq bolidu; halbuki, ular yene bëshidin köp achchiq ishlarni kechüridu; shuning bilen ular padishah mukemmel bolmisa, ishimiz yenila chataq bolidiken, dep bilip yétidu! Bu jeryanlar arqiliq ularning arzu-ümidliri yenila peqet «mukemmel padishah» süpitide bolghan Mesihgila baghlinidu; Mesihning padishah bolidighanliqi toghrisida «Yar.» 49:10de bësharet bérilidu. Bu ishlar toghruluq «qoshumche söz»imizde hemde «Samuil» we «Padishahlar» dégen kitablardiki «kirish söz» we «qoshumche söz»lerde yene toxtilimiz.

Oqurmenning hayatidiki «gunah dewriyligi» «hakimlar»da xatirilengendek bolmisun, uning Xudagha nida qilishi bilen özining «nijatliq tarixi» bashlansun!

Kitabning qurulmisi we mezmuni: —

- (1) Israilning daim gunahqa muresse qilishi; Xudaning ulargha bolghan sadaqetliki (1-2-bablar)
- (2) «Gunahning dewriyligi» dawamlashidu; Xudaning «qutquzghuchi hakimlar»i — Otniel, Exud, Shamgar, Deborah bilen Baraq, Gidéon, Tola, Yair, Élon, Ibzan, Abdon we Shimshon (3-16-bablar)
- (3) Israil téximu buzuqchilliqqa patidu: —
 - (a) Shimaliy tereptiki butpereslik («Dan»da)
 - (e) Jenubiy tereptiki buzuqchiliq («Binyamin»da) (17-21-bablar)

Batur Hakimlar

Israillarning Qanaaniylar bilan jeng qilib, zéminini qisman igilishi

1¹ We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki, Israillar Perwerdigardin: — Bizdin kim awwal chiqip Qanaaniylar bilan soqushsun? — dep soridi..

² Perwerdigar söz qilib: — Yehuda chiqsun; mana, Men zéminni uning qoligha tapshurdum, — dédi.

³ U waqitta Yehuda akisi Shiméongha: — Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilan soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilinghan zémingha chiqsang, menmu sanga chek tashlinip miras qilinghan zémingha sen bilen bille chiqip soqushimen, déwidi, Shiméon uning bilen bille chiqti.

⁴ Yehuda u yerge chiqqanda, Perwerdigar Qanaaniylar we Perizziylerni ularning qoligha tapshurdi. Shuning bilen ular Bézek dégen jayda ularni urup qirip, on ming adimini óltürdi. ⁵ Ular Bézekte Adoni-Bézek dégen padishah bilan uchriship qélip, uning bilen soqushup Qanaaniylar bilen Perizziylerni urup qirdi. ⁶ Adoni-bézek qachti, ular qoghlap béríp, uni tutuwélip, qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqini késiwetti. ⁷ Shuning bilen Adoni-Bézek: — Eyni chaghda qollirining chong barmiqi bilen putlirining chong barmiqi késiwétilgen yetmish padishah dastixinimning tégidiki uwaqlarni térip yégenidi. Mana emdi Xuda méning qilganlirimni özümge yandurdi, dédi.

Andin ular uni Yérusalémgha élip bardi, kéyin u shu yerde öldi.

⁸ Yehudalar Yérusalémgha hujum qilib sheherni ishghal qildi; ular u yerde olturghuchilarni qilichlap qirip, sheherge ot qoyuwetti.

⁹ Andin Yehudalar chüshüp, taghliq rayon, jenubdiki Negew we Shefelah oymanliqida turuwatqan Qanaaniylar bilan soqushti.

¹⁰ Andin Yehudalar Hébrondiki Qanaaniylargha hujum qilib, Shéshay, Ahiman we Talmaylarni urup qirdi (ilgiri Hébron «Kiriati-Arba» dep atilatti). ¹¹ Andin ular u yerdin chiqip, Debirde turuwatqanlarga hujum qildi (ilgiri Debir «Kiriati-Sefer» dep atilatti)..

¹² Kaleb: — Kimki Kiriati-Seferge hujum qilib uni alsa, uninggha qizim Aksahni xotunluqqa bérimen, dégenidi.

1:1 «We Yeshua wapat bolghandin kéyin shundaq boldiki...» — mushu jümle «We» dégen söz bilen bashlinip, «Batur Hakimlar» dégen kitabning «Yeshua» dégen kitab bilen zich baghlanghanliqini körsitidu. «Yeshua» 24:33-ayetni körüng. Mezkur kitab «Yeshua» dégen kitabning dawamidur.

1:1 Hak. 20:18

1:2 «Yehuda» — mushu yerde Yehuda qebilisini körsitidu.

1:3 «Shiméon» — mushu yerde Shiméon qebilisini körsitidu. «Sen méning bilen bille Qanaaniylar bilan soqushushqa, manga chek tashlinip miras qilinghan zémingha chiqsang,...» — mushu ayettiki «sen», «men», «manga», «uning» dégenler qebilidiki köp ademlerni körsitidu.

1:5 «Adoni-Bézek» — belkim shu padishahning ismi emes, belkim uning unwani bolushi mumkin; menisi «Bézekning emiri».

1:7 «...Andin ular Adoni-Bézekni Yérusalémgha élip bardi, kéyin u shu yerde öldi» — Yehuda we Shiméonlarning Adoni-Bézekni tirik qaldurushi Musa peyghember we Yeshua peyghemberning bu taipiler toghrisida tapilighinigha xilap idi (mesilen, «Qan.» 7:16, «Ye.» 10:40, 11:12).

1:9 Ye. 10:36; 11:21; 15:13

1:10 «Shéshay, Ahiman we Talmaylar» — bu üç adem gigant idi («Ye.» 15:14).

1:10 Ye. 15:14

1:11 Ye. 15:15-19.

«Batur hakimlar»

¹³ Kalebning ukisi Kénazning oghli Otniyel uni ishghal qildi, Kaleb uninggha qizi Aksahni xotunluqqa berdi. ¹⁴ We shundaq boldiki, qiz yatliq bolup uning qéshigha barar chaghda, érinini atisidin bir parche yer sorashqa ündidi. Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin: — Séning néme teliping bar? — dep soridi.

¹⁵ U jawab béríp: — Méni alahide bir beriketligeysen; sen manga Negewdin qaghjiraq yer berge-nikensen, manga birnechche bulaqnimu bergeysen, dédi. Shuni déwidi, Kaleb uninggha üstün bulaqlar bilen astin bulaqlarni berdi..

¹⁶ Musaning qéynatisining ewladliri bolghan Kéniyler Yehudagha qoshulup «Hormiliq Sheher»din chiqip Aradning jenub teripidiki Yehuda chölige béríp, shu yerdiki xelq bilen bille turghanidi.

¹⁷ Yehuda bolsa akisi Shiméon bilen bille béríp, Zefat shehiride turuwatqan Qanaaniylarni urup qirip, sheherni mutleq weyrán qildi; shuning bilen sheherning ismi «Xormah» dep atalghan..

¹⁸ Andin Yehudalar Gaza bilen uning etrapini, Ashkélon bilen uning etrapini, Ekron bilen uning etrapini igilidi. ¹⁹ Perwerdigar Yehuda bilen bille bolghach, ular taghliq yurtni meghlup qilip aldi; lékin jilghidikilerni bolsa, ularning tömür jeng harwiliri bolghachqa, ularni zéminidin qoghliwételmedi..

²⁰ Ular Musaning buyrughinidek Hébronni Kalebke berdi. Shuning bilen Kaleb Anakning üç oghlini u yerdin qoghliwetti..

²¹ Lékin Binyaminlar bolsa Yérusalémde olturawatqan Yebusiylarni qoghlap chiqiriwételmedi; shunga ta бүгүнгиче Yebusiylar Binyaminlar bilen Yérusalémde bille turmaqta.

²² Yüsüpning jemeti Beyt-Elge hujum qildi; Perwerdigar ular bilen bille idi. ²³ Yüsüpning jemeti Beyt-Elning ehwalini bilip kélisheke charlighuchilarni ewetti (ilgiri sheherning nami Luz idi)..

²⁴ Charlighuchilar sheherdin bir kishining chiqip kéliwatqinini bayqap uninggha: — Sheherge kiridighan yolni bizge körsitip qoysang, sanga shapaet körsitimiz, — dédi.

²⁵ Shuning bilen shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha körsitip qoydi. Ular béríp sheherdikilerni urup qilichlidi; lékin u adem bilen ailisidikilerni aman qoydi. ²⁶ U adem kéyin Hittiylarning zéminigha béríp, shu yerde bir sheher berpa qilip, namini Luz dep atidi. Ta бүгүнгиче uning nami shundaq atalmaqta.

²⁷ Lékin Manassehler bolsa Beyt-Shéanni we uninggha qarashliq kentlerni, Taanaqni we uninggha qarashliq kentlerni ishghal qilmidi; ular Dor we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Ibléam we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni, Mégiddo we uninggha qarashliq kentlerdiki xelqni qoghliwetmidi, zéminni almidi; Qanaaniylar shu zéminda turuwérishke bel baghli-

1:14 «Aksah éshektin chüshüshige Kaleb uningdin ... soridi» — bu ish sel sirliq tuyulidu. Némishqa otniyelning özi bu telepni qoymaydu? Aksah toygha barghanda uning atisimu uninggha hemrah bolup barghan bolsa kérek; shuning bilen Otniyelningkige barghanda Aksah özi aldirap kétip biwasite atisigha shu telepni qoyghan bolsa kérek.

1:15 «sen manga Negewdin qaghjiraq yer bergenikensen» — ibraniy tilida peqet «sen manga Negewdin yer bergenikensen...» déyilidu. Emeliyette Debir dégen sheher Negewde emes (Negew Yehudaning jenubiy teripidiki chöllük idi); belki taghliq rayonda idi. Lékin etrapida su az bolghachqa, Aksah shu yerni «Negewdek (démek, qaghjiraq) bir yer» dep puritidu.

1:16 «Hormiliq Sheher» — Yérixoning bashqa bir nami. Yeshua Yérixo shehirini xarabe qilghanidi («Ye.» 6:24); shunga «Hormiliq Sheher» mushu yerde Yérixoning etraplirini körsetse kérek.

1:17 «Hormah» — buning menisi «weyrán qilish».

1:19 «...jilghidikiler» — bashqa birxil terjimisi: «... töwen yurttikiler».

1:20 Chöl. 14:24; Ye. 14:13

1:23 Yar. 28:19

1:25 «... shu kishi sheherge kiridighan yolni ulargha körsitip qoydi» — Yüsüpning jemetidikiler sheherni alliqachan qorshiwalghanidi; bu kishi sheherge kiridighan mexpiy yolni körsitip qoyghan oxshaydu.

«Batur hakimlar»

ghanidi..²⁸ Israil barghanséri kücheygechke Qanaaniylarni özlirige hasharchi qilip béqindurdi, lékin ularni öz yerliridin pütünley qoghliwetmidi.

²⁹ Efraimlarmu Gezerde turuwatqan Qanaaniylarni qoghliwetmidi; shuning bilen Qanaaniylar Gezerde ular bilen bille turiwerdi..

³⁰ Zebulun ne Qitronda turuwatqanlarni ne Nahalolda turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilen Qanaaniylar ularning arisida olturaqliship, ulargha hasharchi medikar boldi..

³¹ Ashir bolsa ne Akkoda turuwatqanlarni ne Zidonda turuwatqanlarni qoghliwetmidi, shundaqla Ahlab, Aqzib, Helbah, Afek Rehoblarda turuwatqanlarnimu qoghliwetmidi..³² Shuning bilen Ashirlar shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; ular Qanaaniylarni öz yeridin qoghliwetmidi.

³³ Naftalilar ne Beyt-Shemeshte turuwatqanlarni ne Beyt-Anatta turuwatqanlarni qoghliwetmidi; shuning bilen ular shu zéminda turuwatqanlarning arisida, yeni Qanaaniylarning arisida olturaqliship qaldi; Beyt-Shemesh we Beyt-Anattiki xelq ulargha hasharchi medikar boldi.

³⁴ Amoriylar Danlarni taghliq rayongha mejburiy heydep chiqiriwétip, ularni jilgha-tüzlenglikke chüshüshke yol qoymidi. ³⁵ Amoriylar Heres téghi, Ayjalon we Shaalbimda turuwérishke niyet baghlighanidi; lékin Yüsüp jemetining qoli kücheygende, Qanaaniylar ulargha hasharchi medikar boldi. ³⁶ Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti..

Perwerdigarning Perishtisining Israilgha tenbih bérishi

2¹ Perwerdigarning Perishtisi Gilgaldin Bokimgha kélip: — Men silerni Misirdin chiqirip, ata-bowiliringlargha qesem qilip bergén zémingha élip kélip: «Men siler bilen qilghan ehdemni ebedgiche bikar qilmaymen; ² Lékin siler bu zéminning xelqi bilen héchqandaq ehde baghlimanglar, belki ularning qurbangahlrini buzup tashlashinglar kérek» — dégenidim; lékin siler Méning awazimgha qulaq salmidinglar. Bu silerning néme qilghininglar?! ³ Shunga Men shu chaghda silerge: «Shundaq qilsanglar ularni silerning aldinglardin qoghliwetmeymen; ular biqininglargha yantaq bolup sanjilidu, ularning ilahliri silerge tor-tuzaq bolidu» — dep agahlandurdum, — dédi..

⁴ Perwerdigarning Perishtisi barliq Israillargha bularni dégende, ular ün sélip yighlap kétishti.

⁵ Shuning bilen bu jayning nami «Bokim» dep qoyuldi; ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi..

1:27 «Manassehler» — oqurmenlarning éside barki, Yüsüp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti.

1:27 Ye. 17:11, 12

1:29 «Efraimlarmu...» — yuqiriqi 27-ayettiki izahatni köring. Yüsüp qebilisi Manasseh qebilisi we Efraim qebilisi dep ikkige bölünetti.

1:29 Ye. 16:10

1:30 «Nahalol» — yaki «Nahalal».

1:31 «Afek» — yaki «Afik».

1:36 «Sériq Éshek dawini» — bezide (ibraniiy tiligha egiship) «Akrabbim dawini» dep atilidu. qoram téshi — yaki «Séla». «Amoriylarning chégrisi ... «Sériq Éshek dawini»din qoram téshigha ötüp yuqiri teripige baratti» — bashqa birxil terjimisi: «Amoriylarning chégrisi bolsa «Sériq Éshek dawini»diki qoram téshidin tartip yuqiri teripige baratti».

2:1 «Perwerdigarning Perishtisi» — «tebirler»ni köring.

2:1 Yar. 17:7; Mis. 23:20-22; Qan. 29:13, 14

2:2 Qan. 7:2; 12:3

2:3 «ular biqininglargha yantaq bolup sanjilidu» — yaki «ular silerni qiltaqlargha chüshüridu».

2:3 Mis. 23:33; 34:12; Qan. 7:16; Ye. 23:13

2:5 «Bokim» — menisi «yighlighuchilar». «... ular shu yerde Perwerdigargha atap qurbanliqlarni sundi» — bu ishqa

«Batur hakimlar»

Yeshua peyghemberning dewridin kéyin bolghan ishlar

⁶ Yeshua xelqni tarqitiwétiwidi, Israillar herqaysisi ózlerige miras qilinghan zéminni igilesh üçün qaytip kétishti. ⁷ Yeshuaning pütkül hayat künliride, shundaqla Yeshuadin kéyin qalghan, Perwerdigarning Israil üçün qilghan hemme karamet emellirini obdan bilgen aqsaqallarning pütkül hayat künliridimu Israil xelqi Perwerdigarning ibaditide bolup turdi. ⁸ Emdi Nunning oghli, Perwerdigarning quli Yeshua bir yüz on yéshida wapat boldi. ⁹ Ular uni élip béríp, Efraim taghliq rayonida, Gaash téghining shimal teripidiki óz miras ülüshi bolghan Timnat-Sérah dégen jayda depne qildi. ¹⁰ Bu dewrdikilerning hemmisi ölüp óz ata-bowilirigha qoshulup ketti; ulardin kéyin Perwerdigarnimu tonumaydighan, shundaqla uning Israil üçün qilghan emellirini bilmigen bir dewr peyda boldi.

Israilning gunahni üzlüksiz tekrarlishi

¹¹ Shuningdin tartip Israil Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip Baal-butlarning ibaditige kirishti. ¹² Ular ózlerini Misir zéminidin chiqirip élip kelgen ata-bowilirining Xudasi Perwerdigarni tashlap, etrapidiki taipilerning ilahlaridin bolghan yat ilahlargha egiship, ulargha bash urup, Perwerdigarning ghezipini qozghidi. ¹³ Ular Perwerdigarni tashlap, Baal we Asherahlarning qulluqigha kirishti.

¹⁴ Buning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, xarab qilinsun dep, u ularni talan-taraj qilghuchilarning qoligha tashlap berdi, yene etrapidiki dühmenlirining qoligha tapshurup berdi; shuning bilen ular dühmenlirining aldida bash kötürelmide. ¹⁵ Ular qeyerge barmisun, Perwerdigarning qoli ularni apet bilen urdi, xuddi Perwerdigarning déginidek, we Perwerdigarning ulargha qesem qilghinidek, ular tolimu azabliq haletke chüshüp qaldı.

¹⁶ Andin Perwerdigar ularning arisidin batur hakimlarni turghuzdi, ular Israillarni talan-taraj qilghuchilarning qolidin qutquzup chiqti.

¹⁷ Shundaqtimu, ular óz hakimlirigha qulaq salmidi; eksiche ular yat ilahlargha egiship buzulqilip, ulargha bash urup choqundi; ata-bowilirining mangghan yolidin, yeni Perwerdigarning emrlirige itaet qilish yolidin tézla chiqip ketti; ular héch itaet qilmidi. ¹⁸ Perwerdigar qachaniki ular üçün batur hakimlarni turghuzsa, Perwerdigar hamam shu batur hakim bilen bille bolatti, batur hakimning hayat künliride ularni dühmenlirining qolidin qutquzup chiqatti; chünki ularni xarlap ezgenler tüpeylidin kötürülgen ah-zarlarni angliqghan Perwerdigar ulargha ichini aghritatti.

¹⁹ Lékin batur hakim ölüp kétishi bilenla, ular arqisigha yénip, yat ilahlargha egiship, ularning qulluqigha kirip, ulargha bash urushup, ózlerini ata-bowiliridinmu ziyade bulghaytti; ular ne shu qilmishliridin toxtimaytti, ne óz jahil yolidin héch yanmaytti. ²⁰ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qattiq tutashti, U: — «Bu xelq Men ularning ata-bowilirigha tapilghan ehdemni buzup, awazimgha qulaq salmighini üçün, ²¹ buningdin kéyin Men Yeshua ölgende bu yurtta qaldurghan taipilerdin héchbirini ularning aldidin qoghliwetmeymen; ²² buningdiki meqset, Men shular arqiliq Israilning ularning ata-bowiliri tutqandek, Men Perwerdigarning yolini tutup mangidighan-mangmaydighanliqini sinaymen» — dédi.

qarighanda, «Perwerdigarning Perishtisi» ayan bolghan chaghda, shu yerlerde qurbanliq qilsa bolatti. Adette peqet Xuda békitken jaydila qurbanliq sunushqa bolatti («Qan.» 12:5-14ni körüng).

2:6 Ye. 24:28

2:9 «Timnat-Sérah» — yaki «Timnat-Heres».

2:13 «Asherahlar» yaki *Asherah butlar* — belkim butpereslikke béghishlanghan derekxliklerdur. Derekler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolushi mumkin.

2:14 Zeb. 44:12-14; Yesh. 50:1

2:15 Law. 26; Qan. 28

2:19 Hak. 3:12

2:21 Ye. 23:13

«Batur hakimlar»

²³ Shuning bilan Perwerdigar shu taipilerni qaldurup, ularni ne derhalla zéminidin mehrum qilip qoghliwetmidi ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi.

3¹Töwendikiler Perwerdigar Qanaaniylar bilen bolghan jengni béshidin ötküzmegen
Israilning ewladirini sinash üçün qaldurup qoyghan taipiler²(U Israilarning ewladirini,
bolupmu jeng-urushlarni körüp baqmighanlarni peqet jengni ögünsun dep qaldurghanidi): —

³ — ular Filistiylarning besh emirlik, barliq Qanaaniylar, Zidonluqlar we Baal-Hermon téghi-

2:23 «Shuning bilan Perwerdigar shu taipilarni qaldurup, ularni ... ne Yeshuaning qolighimu tapshurup bermigenidi» — bu ayetler, yeni 10–23-ayetler «Batur Hakimlar» dégen kitabning qisqa yeküinidin ibarettur.

«Batur Hakimlar»ning Dewri

«Batur hakimlar»

din tartip Xamat éghizighiche Liwan taghliqida turuwatqan Hiwiylar idi; ⁴ Ularni qaldurup qoyushtiki meqsiti Israilni sinash, yeni ularning Perwerdigarning Musaning wasitisi bilen atabowilirigha buyrughan emrlirini tutidighan-tutmaydighanliqini bilish üçün idi. ⁵ Shuning bilen Israillar Qanaaniylar, yeni Hittiylar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylar arisida turdi; ⁶ Israillar ularning qizlirigha öylinip, öz qizlirini ularning oghullirigha béríp, ularning ilahlirining qulluqigha kirdi.

Birinchi «batur hakim» — Otniyel

⁷ Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilip, öz Xudasi Perwerdigarni untup, Baallar we Asherahlarning qulluqigha kirdi. ⁸ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha tutiship, ularni Aram-Naharaimning padishahi Qushan-Rishataimning qoligha tapshurdi. Bu teriqide Israillar sekkiz yilgiche Qushan-Rishataimgha béqindi boldi. ⁹ Israillar Perwerdigargha peryad kötürgende, Perwerdigar ular üçün bir qutquzghuchini turghuzup, u ularni qutquzdi. U kishi Kalebning inisi Kénazning oghli Otniyel idi.

¹⁰ Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u Israilgha hakimliq qildi; u jengge chiqiwidi, Perwerdigar Aramning padishahi Qushan-Rishataimni uning qoligha tapshurdi; buning bilen u Qushan-Rishataimning üstidin ghalib keldi. ¹¹ Shuningdin kéyin zéminda qiriq yilgiche amaniq boldi; Kénazning oghli Otniyel alemdin ötti.

Israilning yene gunah qilishi we jazalinishi, «batur hakim Ehud»

¹² Andin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; ular Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilghachqa, u Moabning padishahi Eglonni Israil bilen qarishilishishqa küchlendürdi. ¹³ U Ammoniylar we Amalekiylarni özige tartip, jengge chiqip Israilni urup qirip, «Hormiliq Sheher»ni ishghal qildi. ¹⁴ Buning bilen Israillar on sekkiz yilgiche Moabning padishahi Eglongha béqindi boldi.

¹⁵ Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar ular üçün bir qutquzghuchi, yeni Binyamin qebilisidin bolghan Geraning oghli Ehudni turghuzdi; u solxay idi. Israil uning qoli bilen Moabning padishahi Eglongha sowghat ewetti.

¹⁶ Emdi Ehud özige bir gez uzunluqta ikki bisliq bir shemsher yasatqanidi; uni kiyimining ichige, ong yotisining üstige qisturuwaldi; ¹⁷ U shu halette sowghatni Moabning padishahi Eglonning aldigha élip keldi. Eglon tolimu sémiz bir adem idi. ¹⁸ Ehud sowghatni teqdim qilip bolghandin kéyin, sowghatni kötürüp kelgen kishilerni ketküzüwetti; ¹⁹ andin özi Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jaydin yénip, padishahning qéshigha kélip: — Ey padishah, mende özlirige deydiqghan bir mexpiyetlik bar idi, — déwidi, padishah: — Jim tur! — dédi. Shuning bilen etrapidiki xizmetkarlarning hemmisi sirtqa chiqip ketti.

²⁰ Andin Ehud padishahning aldigha keldi; padishah yalghuz salqin balixanida olturatti. Ehud: — Mende sili üçün Xudadin kelgen bir söz bar, déwidi, padishah orunduqtin qopup öre turdi.

²¹ Shuning bilen Ehud sol qolini uzitip ong yotisidin shemsherni sughurup élip, uning qorsiqigha tiqti. ²² Shundaq qilip shemsherning destisimu tighi bilen qoshulup kirip ketti, sémiz éti shemsherni qisiwalghachqa, Ehud shemsherni qorsiqidin tartip chiqiriwalmidi; üçhey-poqi arqidin chiqti.

3:3 «Xamat éghizighiche...» — yaki «Libo-Hamatqiche...».

3:8 «Xamat éghizighiche...» — «Aram-Naharaim» yaki «Mésopotamiya», yeni «Ikki deryaning otturisidiki rayon».

3:10 «Aram» — «Suriye»ning qedimki nami.

3:13 «Hormiliq Sheher» — Yérixoning bashqa bir nami.

3:19 «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay...» — yaki «Gilgalning yénidiki tash oymilar bar jay oyma butlar...» yaki «Gilgalning yénidiki tashliqlar...». «Jim tur!» — bu buyruq mushu yerde «Bu mexpiy xewerni xizmetkarlim aldida déme, men xaliy bolushum kérek» dégen menide bolsa kérek. Shunga xizmetkarliri chékiniidu.

3:22 «... üçhey-poqi arqidin chiqti» — ayetning bu axirqi qismining bashqa ikki-üch terjimiliri bar: «u (shemsher) arqidin

«Batur hakimlar»

²³ Andin Ehud dalangha chiqip, balixanining ishiklirini ichidin étip quluplap qoydi. ²⁴ U chiqip ketkende, padishahning xizmetchiliri kélip qarisa, balixanining ishikliri quluplaqliq idi. Ular: — Padishah salqin öyde chong teretke olturghan bolsa kérek, dep oylidi.

²⁵ Ular uzun saqlap kirmisek set bolarmu dep oylashti; u yenila balixanining ishiklirini achmighandin kéyin, achquchni élip ishiklarni échiwidi, mana, xojisining yerde ölük yatqinini kördi.

²⁶ Emdi ular ikkilinip qarap turghan waqtida, Ehud qéchip chiqqanidi; u tash oymilar bar jaydin ötüp, Séirahqa qéchip kelgenidi. ²⁷ Shu yerge yetkende, u Efraim taghliq rayonida kanay chéliwidi, Israillar uning bilen birge taghliq rayondin chüshti, u aldida yol bashlap mangdi. ²⁸ U ulargha: — Manga egiship yürünglar, chünki Perwerdigar dushmaninglar Moabiylarni qolunglarga tapshurdi, — déwidi, ular uninggha egiship chühshüp, Iordan deryasining kéchiklirini tosup, héchkimni ötküzmedi. ²⁹ U waqitta ular Moabiylardin on mingche eskerni öltürdi; bularning hemmisi tembel palwanlar idi; ulardin hécbir adem qéchip qutulalmidi..

³⁰ Shu küni Moab Israilning qolida bésiqturuldi. Zémin seksen yilghiche aman-tinchliqta turdi.

Shamgar

³¹ Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi; u alte yüz Filistiyelikni biraqla kala sanjighuch bilen öltürdi; umu Israilni qutquzdi.

Deborah we Baraq

⁴ ¹ Emdi Ehud wapat bolghandin kéyin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qilghili turdi. ² Shuning bilen Perwerdigar ularni Qanaaniylarning padishahi Yabinning qoligha tashlap berdi. Yabin Hazor shehiride seltenet qilatti; uning qoshun serdarining ismi Siséra bolup, u Haroshet-Goyim dégen sheherde turatti. ³ Israillar Perwerdigargha nale-peryad kötürdi, chünki Yabinning toqquz yüz tömür jeng harwisi bolup, Israillargha yigirme yildin buyan tolimu zulum qilip kelgenidi.

⁴ U waqitta Lapidotning xotuni Deborah dégen ayal peyghember Israilgha hakim idi. ⁵ U Efraim taghliqidiki Ramah bilen Beyt-Elning otturisidiki «Deborahning xorma derixi»ning tüwide olturatti; barliq Israillar dewaliri toghrisida höküm sorighili uning qéshigha kéletti.

⁶ U adem ewetip Naftali yurtidiki Kedeshtin Abinoamning oghli Baraqni chaqirtip kélip, uninggha: — Mana, Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq emr qilghan emesmu?! U: — Sen béríp Naftalilar qebilisi hem Zebulun qebilisidin on ming ademni özüng bilen bille élip Tabor téghigha chiqqin; ⁷ shuning bilen Men Yabinning qoshun serdari Sisérani jeng harwiliri we qoshunliri bilen qoshup Kishon éqini-ning boyigha, séning qéshinggha barghusi niyetke sélip, uni qolunggha tapshurimen dégen, — dédi.

chiqti», «u (shemsher) ikki puti otturisidin chiqti», «u (Ehud) (balixanining) keynidin chiqti».

3:24 «chong teretke olturghan bolsa kérek» — ibraniy tilida: «putlirini yapqan bolsa kérek» dégen sözler bilen ipadiliniidu.

3:29 «...ular Moabiylardin on mingche eskerni öltürdi...» — bu on mingche esker belkim Moabning Israillarni qulluqta ching tutup turush üçün Israil zéminini idare qilishqa qaldurghan qoshuni bolsa kérek. Ehudning Iordan deryasining kéchiklirini tosushi ularning Moab zéminigha qéchish yolini tosustin ibaret idi. «... tembel palwanlar...» — yaki «... séميز palwanlar...».

3:31 «Ehuddin kéyin Anatning oghli Shamgar hakim boldi... umu Israilni qutquzdi» — Shamgarning Filistiyler bilen jeng qilghanliqi uning Israilning meghrib teripide, déngiz boyidiki tüzlenglikte hakim ikenlikini körsitishi mumkin. 4:1ge qarighanda, «Deborah we Baraq» Shamgar bilen zamandash bolsa kérek; lékin ular zéminning shimal we sherq teripide hakimliq qilatti.

4:2 «Qanaaniylarning padishahi Yabin...» — «Yabin» Hazor padishahining ismi emes, belki uning unwani bolushi mumkin. «... Yabinning qoligha tashlap berdi» — ibraniy tilida «Yabinning qoligha sétip berdi». «Haroshet-Goyim dégen sheher...» — yaki «Taipilerning ormanliq shehiri».

4:2 1Sam. 12:9

4:6 «... Perwerdigar mundaq emr qilghan emesmu?!» — yaki «... Perwerdigar sanga emr qilghan emesmu?».

4:6 Ibr. 11:32

4:7 Zeb. 83:9-10

«Batur hakimlar»

⁸ Baraq uninggha: — Eger sen men bilen bille barsang, menmu barimen. Sen men bilen barmisang, menmu barmaymen! — dédi.

⁹ Deborah jawaben: — Maqul, men sen bilen barsam baray; halbuki, sepiring sanga héch shan-sherep keltürmeydu; chünki Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu, — dédi. Shuning bilen Deborah qopup Baraq bilen bille Kedeshke mangdi..

Tabor téghining menziris (Yizreel tüzlenglikidin qaraydighan)

¹⁰ Baraq Zebulunlar we Naftalilarni Kedeshke chaqirtti; shuning bilen on ming adem uninggha egeshti; Deborahmu uning bilen chiqti ¹¹ (shu chaghda kényilerdin bolghan Heber özini Musaning qéynatisi Hobabning neslidin bolghan kényilerdin ayrip chiqip, Kedeshning yénidiki Zaanaimning dub derixining yénida chédir tikkenidi)..

¹² Emdi Siséragma: — Abinoamning oghli Baraq Tabor téghigha chiqiptu, dégen xewer yetküzüldi. ¹³ Shuni anglap Siséra barliq jeng harwilirini, yeni toqquz yüz tömür jeng harwisini we barliq eskerlirini yighip, Haroshet-Goyimdin chiqip, Kishon éqinining yénida toplidi.

¹⁴ Deborah Baraqa: — Qopqin; bugün Perwerdigar Sisérani séning qolunggha tapshuridighan kündür. Mana, Perwerdigar aldingda yol bashlighili chiqti emesmu?! — dédi. Shuni déwidi, Baraq we on ming adem uninggha egiship Tabor téghidin chüshti. ¹⁵ Perwerdigar Sisérani, uning hemme jeng harwiliri we barliq qoshunini qoshup Baraqling qilichi aldida tiripiren qildi; Siséra özi jeng harwisidin chüshüp, piyade qéchip ketti..

4:9 «... Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha tapshuridu» — ibraníy tilida «Perwerdigar Sisérani bir ayal kishining qoligha sétip béridu».

4:11 Chöl. 10:29

4:15 Zeb. 83:9-10

«Batur hakimlar»

¹⁶ Baraq jeng harwilirini we qoshunni Haroshet-Goyimgiche qoghlap bardi; Siséraning barliq qoshuni qilich astida yiqildi, birimu qalmidi. ¹⁷ Lékin Siséra piyade qéchip, Kéniylerdin bolghan Heberning ayali Yaelning chédirigha bardi; chünki Hazorning padishahi Yabin bilen Kéniylerdin bolghan Heberning jemeti otturisida dostluq alaqisi bar idi.

¹⁸ Yael Sisérani qarshi élishqa chiqip uninggha: — Ey xojam, kirgine! Qorqma, méningkige kirgin, dédi.

Shuning bilen Siséra uning chédirigha kirdi, u uning üstige yotqan yépip qoydi.

¹⁹ U uninggha: — Men ussap kettim, manga bir otlam su bergine, déwidi, ayal béríp süt tulumini échip, uninggha ichküzüp, andin yene uni yépip qoydi.

²⁰ Andin Siséra uninggha: — Sen chédirning ishkide saqlap turghin. Birkim kélip sendin: — Bu yerde birersi barmu, dep sorisa, yoq dep jawab bergin, — dédi.

²¹ Emdi Heberning ayali Yael qopup, bir chédir qozuqini élip, qolida bolqini tutqiniche shepe chiqarmay uning qéshigha bardi; u hérip ketkechke, qattiq uxlap ketkenidi. Yael uning chékisige qozuqni shundaq qaqtiki, qozuq chékisidin ötüp yerge kirip ketti. Buning bilen u öldi.

²² Shu chaghda, Baraq Sisérani qoghlap keldi, Yael aldigha chiqip uninggha: — Kelgin, sen izdep kelgen ademni sanga körsitey, — dédi. U uning chédirigha kirip qariwidi, mana Siséra ölük yatatti, qozuq téxiche chékisige qéqiqliq turatti.

²³ Shundaq qilip, Xuda shu küni Qanaan padishahi Yabinni Israillarning aldida töwen qildi.

²⁴ Shu waqitdin tartip Israillar barghanséri küchiyip, Qanaan padishahi Yabindin üstünlükni igilidi; axirda ular Qanaan padishahi Yabinni yoqatti.

Nusret nezmisi

5¹ Shu küni Deborah we Abinoamning oghli Baraq mundaq nezme oqudi: —

² Israilda yétekchiler yol bashlighini üçün,
Xelq ixtiyaren özlirini pida qilghini üçün,
Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!

³ Ey padishahlar, anglanglar,
Ey emirler, qulaq sélinglar!
Men, men Perwerdigargha atap nezme oquymen,
Men Israilning Xudasi Perwerdigargha küy éytimen.

⁴ I Perwerdigar, sen Séirdin chiqqiningda,
Édomning yayliqidin chiqip yürüş qilghiningda,
Yer titrep, asmanlardin sular tamchidi,
Shundaq, bulutlar yamghurlirini yaghdurdi;

⁵ Taghlar Perwerdigarning aldida tewrendi,
Ene Sinay téghimu tewrinip ketti,
Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida..

⁶ Anatning oghli Shamgarning künliride,
Hem Yaelning künliride,
Chong yollar tashlinip qélip,

4:19 Hak. 5:25

5:4 Zeb. 68:7, 8, 9

5:5 «... Ene Sinay téghimu tewrinip ketti, Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida» — yaki «yeni Sinay téghida ayan bolghan Xudaning aldida,
— Israilning Xudasi Perwerdigarning aldida».

5:5 Mis. 19:18; Zeb. 68:15, 16, 17; 97:5

«Batur hakimlar»

Yoluchilar egri-toqay chighir yollar bilen mangatti;

⁷ Israilda ezimetler yoqap ketti,

Taki menki Deborah qozghilip,

Israilda bir ana süpitide peyda bolghinimghiche..

⁸ Israillar yéngi ilahlarni tallidi;

Urush derwazilirigha yétip keldi.

Qiriq mingche Israilliqning arisida,

Ya bir qalqan ya bir neyze tépilisichu?!

⁹ Qelbim Israilning emirlirige qayildur,

Ular xelq arisida özlirini ixtiyaren pida qildi;

Perwerdigargha teshekkür-medhiye oqunglar!

¹⁰ I aq ésheklerge mingenler,

I nepis zilchilerning üstide olturghanlar,

I yolda yürgenler, köngül bölünglar!

¹¹ Su ekilidighan jaylarda olja bölüşüwatqanlarning jushqun awazilirini anglanglar!

Ular shu yerlerde Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep,

Uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu.

Shu waqitta Perwerdigarning xelqi chüshüp derwazilargha yétip kélip: —

¹² «I Deborah, oyghan, oyghan!

Oyghan, oyghan, ghezel éytqin!

Ornungdin tur, i Baraq,

Esirliringni yalap mang, i Abinoamning oghli!» — déyishidu..

¹³ Mana xelqning az bir qaldisi aliyanablarga egishish üçün chüshti,

Perwerdigarning xelqi yénimgha palwan kebi chüshüp keldi..

¹⁴ Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi;

Mana, Binyaminlarmu qowmliringgha qoshulup egiship keldi;

Makirdin emirler chüshüp keldi,

Zebulundin serdarliq hasisini tutqanlar yétip keldi..

¹⁵ Issakarning emirliri Deborahgha qoshuldi;

Baraq néme qilghan bolsa Issakarmu shundaq qilip,

Uning keynidin jilghigha tap basturup étilip chüshti!

5:7 «Israilda ezimetler yoqap ketti» — yaki «Israilda kent-qishlaqlar yoqap ketti».

5:8 «Urush derwazilirigha yétip keldi» — démek, Israil tirik Xudani tashlap butlarni talliwalgini üçün Xudaning shu jazasi ularning béshigha chüshti.

5:10 «nepis zilchilerning üstide olturghanlar» — yaki «toqumlarning üstide olturghanlar». «I aq ésheklerge mingenler, i nepis zilchilerning üstide olturghanlar, i yolda yürgenler...» — bu ayette puritilghan mene belkim «I, Israilda hazir rahat künlarni körgüchiler, siler üçün öz hayatini tewekkül qilghanlarni eslanglar!» dégende bolushi mumkin.

5:11 «Su ekilidighan jaylarda olja bölüşüwatqanlar...» — démek, nusret qazanghanliqtin hetta su ekelgili chiqqanlarmu oljidin özara bölüşidu.

—Bashqa birxil terjimisi: — «Oqyachilarning ghewghasidin qutulghanlar su alidighan jaylarda turup, Perwerdigarning heqqaniy emellirini medhiyilep, uning Israildiki ezimetlirining heqqaniy emellirini teriplishidu. Shu waqitta...».

5:12 «I Deborah, oyghan, oyghan! ... ornungdin tur, i Baraq!...» — 12-ayettiki nezme xelq qéchip chiqiwalghan taghliqtin aman-ésen chüshüp, öz shehirlirining derwazilirigha kelgende xushalliqidin Deborah we Baraqqqa éytqan süyünüş sözliri bolsa kérek.

5:13 «Mana xelqning az bir qaldisi aliyanablarga egishish üçün chüshti» — démek, Xudagha sadiq bolghan «xelq qaldisi» az bolsimu, Baraq we bashqa jasaretlik ezimetlerge egeshken. Bashqa birxil terjimisi: «Xelqning az bir qaldisi küchliklerning üstidin ghalib keldi». «Perwerdigarning xelqi yénimgha palwan kebi chüshüp keldi» — bashqa birxil terjimisi: «Perwerdigarning xelqi zalimlarga qarshi chiqishqa méning yénimgha chüshti». Bu ayetning yene birnechke xil terjimiliri uchrishi mumkin.

5:14 «Mana, Efraimlardin Amalekte yiltiz tartip qalghanlar keldi» — Efraim qebilisi eslide Amaleklerning zéminini igiligen we ularni heydiwetkenidi. «Makirdin...» — «Makir» mushu yerde Manasseh qebilisige wekillik qilidu.

«Batur hakimlar»

Rubenning aile-jemetliridikilarning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!

¹⁶ Sen némishqa qotamlarning ichide turup,

Qoylarga chélinghan neyning awazini anglashni xalap qalding?

Rubenning aile-jemetliridikilarning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!

¹⁷ Giléadlar bolsa Iordan deryasining u teripide turup qaldi;

Danlarmu némishqa kémilerning yénida toxtap qaldi?

Ashirlar bolsa déngiz boyida jim olturuwaldi,

Déngiz qoltuqlirida turup qaldi.

¹⁸ Zebulunlar janlirini ölümge tewekkül qildi;

Naftalilarmu jeng meydanidiki yuqiri jaylarda hem shundaq qildi!

¹⁹ Padishahlar hemmisi kélip, soqushti,

Qanaaniylarning padishahlirimu urushqa chiqti;

Taanaqta, Mégiddoning su boyirida urushti.

Lékin bir'azmu kümüş olja alalmidi!

²⁰ Asmanlarda yultuzlarmu jeng qildi,

Orbitiliridin Sisérage qarshi jengge atlandi.

²¹ Kishon deryasining éqini dühmenni éqitip ketti;

Shu qedimiy derya, u Kishon deryasidur!

Ey méning jénim, pütün küchüng bilen algha basqin!

²² Ularning atlirining tuwaqliri takirang-takirang qilmaqta,

Tolparlari chapmaqta, chapmaqta.

²³ Merozgha lenet oqunglar, deydu Perwerdigarning Perishtisi,

U yerde olturghuchilarga lenet oqunglar,

Qattiq lenet oqunglar;

Chunki ular Perwerdigargha yardemge kelmidi,

Zalimlarga qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi..

²⁴ Ayallar ichide keniylik Heberning ayali Yael bext-beriketlensun,

Chédirda turghan ayallar ichide u bext-beriket tapsun!

²⁵ Siséra su soriwidi, u uninggha süt berdi,

Ésilzadilerge layiq bir qachida qaymaq tutti;

²⁶ U sol qolini chédir qozuqigha,

Ong qolini tömürchining bolqisigha uzatti;

Sisérani urup,

Bash söngükini chéqip,

Chékisidin yanjip ötküzüwetti..

²⁷ Siséra uning ikki putining ariliqigha qiysaydi,

U yiqildi, u ölüktek yatti,

5:15 «Rubenning aile-jemetliridikilarning arisida» — yaki «Rubenning éqinlirining boyida». «Rubenning aile-jemetliridikilarning arisida shunche ulugh niyetler qelblirige pükülgenidi!» — bu nahayiti hejwi, kinayilik gep. Rubenlerde shunche yüksek niyet bolghini bilen héchnéme qilmidi (16-ayetni körüng).

5:21 «Kishon deryasining éqini ularni éqitip ketti» — mushu sözler yuqiriqi «asmanlardiki yultuzlar jeng qildi» dégen sözlerni yorutidu. Yazda Kishon deryasi éqinida su yoq déyerlik bolidu; qishta küchlük aqidu. Shunga, shu xulasige kélimizki, hawa rayi özgirip, köp yamghur yaghqachqa, Kishon deryasi tëship, Siséraning jeng harwilirini éqitip ketti yaki ularni patqaqqa paturup qoydi (4-ayette shu qattiq yamghur tilgha élinidu).

5:23 «Zalimlarga qarshi Perwerdigargha yardemge kelmidi» — yaki «Baturlirini élip, Perwerdigargha yardemge kelmidi».

5:26 «Yael sol qolini chédir qozuqigha, ... chékisidin yanjip ötküzüwetti» — bu ayetlerge qarighanda Yael Siséraning béshigha qaqqa qozuqni bolqa bilen üç qétim urghan.

«Batur hakimlar»

U uning ikki putining ariliqigha qiysaydi, u yiqildi,
Qiysayghan yerde u yiqilip, jan berdi.

²⁸ Siséraning anisi penjiridin sirtqa sep saldi,
U penjirining rujikidin towlap: —
«Uning jeng harwisi némishqa shunche uzaqqiche kelmeydu?
Jeng harwilirining atlirining tuyaq sadasi némishqa shunche hayal bolidu? — dédi.
²⁹ Uning dédekliari arisida danalar jawab béridu,
Shundaqla, u derweqe öz-özige jawab béridu: —
³⁰ «Ular oljilirini yighip bölüşüwatqan bolmisun yene?!
Herbir erkekke ayagh asti qilishqa bir-ikkidin qiz tegkendu,
Siséragha rengdar kiyimler,
Gül keshtilengen rengdar kiyimlerden olja tegkendu,
Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilengen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!.
³¹ I Perwerdigar, Séning barliq düşmenliring ene shundaq yoqitilghay!
Lékin Séni söygenler quyashning örlewattandiki qudritlek küchlük bolghay!».
Shuning bilen zémin qiriq yilghiche tinch-amanliq tapti.

Israilning gunah qilishi, jazalinishi; Xudaning Gidéonni hakimliqqa chaqirishi

⁶ Israillar Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni yette yilghiche Midiyanilarning qoligha tapshurup berdi. ² U waqitta Midiyanilar Israilning üstidin ghalib kélip, Israil Midiyanilarning sewebidin özliri üçün taghlardin, öngkürlerdin we qoram tashlardin panah jaylarni yasidi.

³ Her qétim Israillar uruq tériganda shundaq bolattiki, Midiyanilar, Amalekiylar we meshriqtikiler kélip ulargha hujum qilatti. ⁴ Ulargha hujum qilishqa bargahlarni tikip, zémin-diki hosulni weyrar qilip, Gazaghiche Israilgha héchqandaq ashliq qaldurmay, ularning qoy, kala, ésheklirininimu élip kétetti. ⁵ Chünki ular chéketkilerdek köp bolup, öz mal-charwiliri we chédirlirini élip kéletti; ularning ademliri we tögiliri san-sanaqsiz bolup, zéminni weyrar qilish üçün tajawuz qilatti. ⁶ Shuning bilen Israil Midiyanilarning aldida tolimu xar haletke chüshüp qaldi; andin Israillar Perwerdigargha nale-peryad kôtürdi.

⁷ Midiyanilarning destidin Israil Perwerdigargha peryard kôtürginide shundaq boldiki, ⁸ Perwerdigar Israilgha bir peyghembarni ewetti. U kélip ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Men silerni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din élip chiqqanidim; ⁹ silerni misirliqlarning qolidin, shundaqla silerge barliq zulum qilghuchilarning qolidin qutquzup, ularni aldinglardin qoghliwétip, ularning zéminini silerge berdim ¹⁰ we silerge: «Mana, Men Perwerdigar silerning Xudayinglardurmen; siler Amoriylarning zéminida turghininglar bilen ularning ilahliridin qorqmanglar» dégenidim. Lékin siler Méning awazimgha qulaq salmidinglar», — dédi.

¹¹ Andin Perwerdigarning Perishtisi kélip Ofrah dégen jayda Abiézer jemetidiki Yoashqa tewe bolghan dub derixining tüwide olturdi. U waqitta Yoashning oghli Gidéon Midiyanilarning

5:30 «Bulangchining boynigha aldi-keyni keshtilengen rengdar kiyimler tegken bolsa kérek!» — yaki «Méning boynumgha ikki aldi-keyni keshtilengen kiyimler olja qilip tegken bolsa kérek!».

6:2 «qoram tashlardin panah jaylarni yasidi» — yaki «qorghanlardin panah jaylarni yasidi». Ibraniy tilida «istihkamliq jaylardin panah jaylarni yasidi».

6:10 2Pad. 17:35, 38

«Batur hakimlar»

bulangchiliqidin saqlinish üçhün sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti.

¹² Perwerdigarning Perishtisi uninggha körünüp: — Ey jasaretlik palwan, Perwerdigar sen bilen billidur! — dédi.

¹³ Gidéon uninggha jawab béríp: — I xojam, eger Perwerdigar biz bilen bille bolghan bolsa, bu körgülükler némishqa üstimizge keldi? Ata-bowilirimiz bizge sözlep bergen uning barliq möjiziliri qéni? Bular toghrisida ata-bowilirimiz: «Mana, Perwerdigar bizni Misirdin chiqirip kelmigenmidi?» — dédi. Lékin бүгүнкү күнде Perwerdigar bizni tashlap, Midiyanning qoligha tapshurup berdi! — dédi.

¹⁴ Perwerdigar uninggha qarap: — Sen mushu küchüngge tayinip, béríp Israilni Midiyanning qolidin qutquzghin! Mana, Men séni ewetken emesmu? — dédi.

¹⁵ Gidéon Uninggha: — I Reb, men Israilni qandaq qutquzalaymen? Méning ailem bolsa Manas-seh qebilisi ichide eng namriti, özüm atamning jemetide eng kichikidurmen, — dédi.

¹⁶ Perwerdigar uninggha: — Men jezmen sen bilen bille bolimen; shunga sen Midiyanlarni bir ademni urghandek urup qirisen, — dédi.

¹⁷ Gidéon Uninggha iltija qilip: — Men neziringde iltipat tapqan bolsam, men bilen sözlesh-küchining heqiqeten Sen Özüng ikenlikige bir alamet körsetkeysen;¹⁸ ötünimen, men yénip kélip öz hediye-qurbanliqimni aldinggha qoyghuche bu yerdin ketmigeysen, — dédi.

U jawab béríp: — Sen yénip kelgüche kütimen, dédi.

¹⁹ Gidéon béríp öyge kirip bir oglaqni teyyarlap, bir efah ésil undin pétir nan pishurup, göshni séwetke sélip, shorπισini korigha usup bularni uning qéshigha élip kélip, uninggha sundi (U téxiche dub derixining tüwide olturatti).²⁰ Andin Xudaning Perishtisi uninggha: — Bu gösh bilen pétir nanlarni élip béríp, mushu yerdiki qoram tashning üstige qoyup, shorπισini tökkin, — déwidi, u shundaq qildi. ²¹ Perwerdigarning Perishtisi qolidiki hasini uzitip uchini gösh bilen pétir nanlarga tekküziwidi, qoram tashtin ot chiqip, gösh bilen pétir nanlarni yep ketti. Shu haman Perwerdigarning Perishtisimu uning közidin ghayib boldi.

²² Shuning bilen Gidéon uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilip: — Apla, i Reb Perwerdigar! Chataq boldi, chünki men Perwerdigarning Perishtisi bilen yüz muyüz körüşüp qaldim...! — dédi.

²³ Lékin Perwerdigar uninggha: — Xatirjem bolghin! Qorqmighin, ölmeysen, — dédi.

²⁴ Shuning bilen Gidéon Perwerdigargha atap u yerde bir qurbangah yasap, uning ismini «Yahweh-shalom» dep atidi. Bu qurbangah ta бүгүңгиче Abiézer jemetining Ofrah dégen jayida bar.

²⁵ U kéchisi Perwerdigar uninggha: — Sen atangning chong buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip atanggha tewe bolghan Baal qurbangahini örüp, uning yénidiki Asherah butini késiwetkin.²⁶ Andin mushu qorghanning üstige Perwerdigar Xudayinggha atalghan, belgilengen resim boyiche bir qurbangah yasap, ikkinchi bir buqini élip, özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilib qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin, — dédi.

6:11 «... sharab kölchiki ichide bughday tépiwatatti» — sharab köchlikide bughday tépish tolimu qolaysiz, elwette; bu Gidéonning Midiyanilardan qorqqanliqini körsitidu.

6:14 1Sam. 12:11; Ibr. 11:32

6:19 «bir efah» — 22 litr. Ashliq az bolghan künlerde namrat bir aile üçhün bu nahayiti chong bir hediye-qurbanliq bolatti.

6:23 «Xatirjem bolghin» — ibranij tilida «Shalom éleykum!» (Salamueleykum). Ibraniy tilida menisi adette «sanga aman-salametlik bolghay!».

6:24 «Yahweh-shalom» — buning menisi: «Perwerdigar xatirjemliktur».

6:25 «Sen atangning buqisi we yette yashliq ikkinchi buqisini élip...» — bashqa birxil terjimisi: «Sen atangning yash buqisini, yeni uning yette yashliq ikkinchi buqisini élip...». «Baal qurbangahini örüp...» — Baalgha atalghan qurbangah bek chong bolsa kérek. Ikki buqa belkim qurbangahni tartip örüş üçhün kérek bolushi mumkin. «...uning yénidiki Asherah butini késiwetkin» — «Asherah»lar toghruluq 2:13 we izahatini köring.

6:26 «...mushu qorghanning üstige...» — yaki «...qoram téshining üstige...» «belgilengen resim boyiche» — «Qan.» 25:6-7ni köring. «özüng késiwetken Asherahning parchilirini otun qilib qalap, uni köydürme qurbanliq qilghin» — 2:5 we

²⁷ Shuning bilan Gidéon öz xizmatchiliridin on ademni élip béríp, Perwerdigarning ózige éy-tqinidek qildi; lékin u atisining öyidikilerdin we sheher ademliridin qorqqini üçhün, u bu ishni kündüzi qilmay, kéchisi qildi. ²⁸ Etisi seherde sheher xelqi qopup qarisa, mana, Baal qurbangahi örüwétilgen, uning yénidiki Asherah buti késiwétilgenidi we yéngi yasalgan qurbangahning üstide ikkinchi buqa qurbanliq qilinghanidi. ²⁹ Buni körüp ular bir-birige: — Bu ishni kim qilgandu? — déyishti. Ular sürüştüríwidi, buni Yoashning oghli Gidéonning qilghanliqi melum boldi. ³⁰ Shuning üçhün sheherning ademliri Yoashqa: — Oghlungni chiqirip bergin! U Baal qurbangahini örüp, uning yénidiki Asherahni késiwetkini üçhün óltürülsun! — dédi.

³¹ Biraq Yoash ózige qarshilishishqa turghan köpchilikke jawab béríp: — Siler Baal üçhün dewalashmaqchimisiler? Siler uni qutquzmaqchimu? Kimki uning toghrisida dewalashsa etige qalmay ölümge mehkum qilinsun! Eger Baal derweqe bir xuda bolsa, undaqta uning qurbangahini birsí örüwetkini üçhün, u shu adem bilen özi dewalashsun! — dédi..

³² Bu sewebtin atisi Gidéonni «Yerubbaal» dep atidi, chünki atisi: «U Baalning qurbangahini örüwetkini üçhün, Baal özi uning bilen dewalashsun!» dégenidi..

³³ Emma Midiyan, Amalekler we meshriqtikilerning hemmisi yighilip, Iordan deryasidin ötüp Yizreel jilghisida chédirilirini tikishti. ³⁴ U waqitta Perwerdigarning Rohi Gidéonning üstige chüshti; u kanay chéliwidi, Abiézer jemetidikiler yighilip uning keynidin egiship mangdi. ³⁵ Andin u elchilerni Manassehning zéminigha béríp, u yerni aylinip kélishke ewetiwiwi, Manassehler yighilip uninggha egiship keldi. U Ashirlargha, Zebulunlargha we Naftalilargha elchi ewetiwiwi, ularmu uning aldigha chiqishti.

Gidéonning Xudadin ikki qétim alamet sorishi

³⁶ Gidéon Xudagha: — Eger Sen heqiqeten éytqiningdek méning qolum bilen Israilni qutquzdighan bolsang, ³⁷ Undaqta mana, men xamangha bir parche qoy térisi qoyup qoyimen; eger peqet térinig üstigila shebнем chüshüp, chörisidiki yerlarning hemmisi quruq tursa, men Özüng éytqiningdek méning qolum arqiliq Israilni qutquzmaqchi bolghiningni bilimen, — dédi.

³⁸ Ish derweqe shundaq boldi. Etisi seherde Gidéon qopup, yungni siqiwidi, liq bir piyale shebнем süyi chiqti.

³⁹ Andin Gidéon Xudagha yene: Ghezippingni manga qozghimighaysen, men peqet mushu bir qétimla deymen! Sendin ötüney, men peqet yene bu qétim bu tére bilen sinap baqay; iltija qilimenki, emdi bu qétim peqet tére quruq bolup, chörisidiki yerning hemmisige shebнем chüshkey, — dédi..

⁴⁰ Bu kéchisimu Xuda shundaq qildi; derweqe peqet térima quruq bolup, chörisidiki yerning hemmisige shebнем chüshkenidi.

Xudaning Gidéonni ikki qétim sinishi we xatirjem qilishi

7¹ Yerubbaal (yeni Gidéon) we ózige qoshulghan hemme xelq etisi seher qopup, Harod dégen bulaqning yénigha béríp chédir tikti. Midiyaniylarning leshkergahi bolsa uning

izahatini körüng. Perwerdigarning Perishtisi yaki Perwerdigar Ózi mömin bendilirige körüngen yerlerde, u qurbangahlar we qurbanliqlar toghrisidiki békitken belgilimiler bezide bashqiche bolushi mumkin. Gerche shu yer Perwerdigar Israilargha qurbanliq qilish üçhün resmíy békitken jay bolmisimu, shundaqla Gidéon özi kahin bolmisimu, Xuda beribir özi békitken belgilimilirige özi igidir; uning Gidéongha qilghan bu emliri ózining shundaq pewqul'adde jiddiy ehwallarda gahi waqitlarda öz belgilimilirini ózertidighanliqini ispatlaydu.

6:31 «Siler Baal üçhün dewalashmaqchimisiler?» — yaki «Siler Baal üçhün jeng qilmaqchimisiler?». «...etige qalmay ölümge mehkum qilinsun!» — yaki «...mushu etigendila qalmay ölümge mehkum qilinsun!».

6:32 «Bu sewebtin atisi...» — ibraniy tilida «Bu sewebtin u...» yaki «Bu sewebtin ular...». «Yerubbaal» — bu isimning menisi: «Baalning özi uning bilen jeng qilsun!» (yaki «dewalashsun!»).

6:39 Yar. 18:32

shimal teripide, Moreh égzlikining yénidiki jilghida idi. ² Emdi Perwerdigar Gidéongha: — Sanga egeshken xelqning sani intayin köp, shunga Men Midiyanilarni ularning qoligha tapshuralmaymen. Bolmisa Israil: «Özimizni özimizning qoli qutquzdi» dep maxtinip kêtishi mumkin. ³ Shuning üçhün sen emdi xelqqe: «Kimler qorqup titrek basqan bolsa, ular Giléad téghidin yénip ketsun» dep jakarlighin — dédi.

Shuning bilen xelqning arisidin yigirme ikki ming kishi qaytip kêtip, peqet on mingila qélip qaldi.

⁴ Perwerdigar Gidéongha yene: — Xelqning sani yenila intayin köp; emdi sen bularni suning léwige élip kelgin. U yerde Men ularni sen üçhün sinaqtin ötküzey; Men kimni körsitip: «U sen bilen barsun désem», u sen bilen barsun; lékin Men kimni körsitip: «U sen bilen barmisun» désem, u sen bilen barmisun, — dédi.

⁵ Shuning bilen Gidéon xelqni suning léwige élip keldi. Perwerdigar uninggha: — Kimki it su ichkendek tili bilen yalap su ichse, ularni ayrim bir terepte turghuzghin; hem kimki tizlinip turup su ichse, ularnimu ayrim bir terepte turghuzghin, — dédi.

⁶ Shundaq boldiki, ochumini aghzigha tegküzüp yalap su ichkenlerdin üç yüzi chiqti. Qalghanlarning hemmisi tizlinip turup su ichti. ⁷ Andin Perwerdigar Gidéongha: — Men mushu suni yalap ichken üç yüz ademning qoli bilen silerni qutquzup, Midiyanni séning qolunggha tapshurimen; lékin qalghan xelq bolsa hemmisi öz jayigha yénip ketsun, — dédi.

⁸ Shuning bilen bu üç yüz adem ozuq-tülük we kanaylirini qoligha élishti; Gidéon Israilning qalghan barliq ademlirini öz chédirigha qayturuwétip, peqet shu üç yüz ademni élip qaldi. Emdi Midiyanilarning leshkergahi bolsa ularning töwen teripidiki jilghida idi.

⁹ Shu kéchisi shundaq boldiki, Perwerdigar uninggha: — Sen qopup leshkergahqa chüshkin, chünki Men uni séning qolunggha tapshurdum; ¹⁰ eger sen chüshüshtin qorqsang, öz xizmetkarining Purahni bille élip leshkergahqa chüshkin. ¹¹ Sen ularning néme déyishiwatqinini anglaysen, andin sen leshkergahqa hujum qilip chüshüshke jür'et qilalaysen, dédi.

Buni anglap u xizmetkari Purahni élip leshkergahning chétidiki eskerlerning yénigha bardı.

¹² Mana Midiyan, Amalek we barliq meshriqtikiler chéketkilerdek köp bolup, jilghining boyigha yéyilghanidi; ularning tögiliri köplikidin déngiz sahilidiki qumdek heddi-hésabsiz idi.

¹³ Gidéon barghanda, mana, u yerde birsi hemrahigha körgen chüshini sözlep bériwatatti: — Mana, men bir chüsh kördüm, chüshümde mana, bir arpa toqichi Midiyanning leshkergahigha domulap chüshüptudek; u chédirigha kélip soquluptidek, shuning bilen chédir örülüp, düm kömtürülüp kétiptu — dewatatti.

¹⁴ Uning hemrahi jawaben tebir bérıp: — Buning menisi shuki, u toqach Yoashning oghli, Israilliq adem Gidéonning qilichidin bashqa nerse emestur; Xuda Midiyan we uning barliq qoshunini uning qoligha tapshuruptu, dédi.

¹⁵ Shundaq boldiki, Gidéon bu chüshni we uning bérilgen tebirini anglap, sejde qildi. Andin u Israilning leshkergahigha yénip kélip: — Qopunglar, Perwerdigar Midiyanning leshkergahini qolunglarcha tapshurdi, — dédi.

7:3 Qan. 20:8

7:7 «Men mushu suni yalap ichken üç yüz ademning qoli bilen silerni qutquzup, Midiyanni séning qolunggha tapshurimen...» — bu sinashning ehmiyiti belkim kimning jeng terepke oyghaq turuwatqanliqini körsitishi mumkin. Su ichkende tizlinip yüzini sugha tiqip ichkenler xeterge anche segek bolmisa kérek. Bu ishlar toghruluq bashqa xil chüshenchlermu bar.

7:11 «jür'et qilalaysen» — ibranıy tilida «qolung küchlendirülıdus».

7:12 Hak. 6:3, 5, 33

«Batur hakimlar»

Gidéonning ghelibe qilishi

¹⁶ Shuning bilan u bu uch yüz ademni uch guruppga bölüp, hemmisining qoligha birdin kanay bilen birdin quruq komzekni berdi; herbir komzek ichide birdin mesh'el qoyuldi.

¹⁷ U ulargha: — Siler manga qarap, méning qilghinimdek qilinglar. Mana, men leshkergahning qéshigha barghanda, néme qilsam, silermu shuni qilinglar; ¹⁸ men we men bilen hemrah bolup mangghan barliq ademler kanay chalsaq, silermu leshkergahning chöriside turup kanay chélinglar we: «Perwerdigar üçhün hem Gidéon üçhün!» dep towlanglar, — dédi.

¹⁹ Kéyinki yérim kéchilik közetning bashlinishida, közetchiler yéngidin almashqanda, Gidéon we uning bilen bille bolghan yüz adem leshkergahning qéshigha keldi; andin ular kanay chélip qollaridiki komzeklerni chaqti. ²⁰ Shu haman uch guruppidikilarning hemmisi kanay chélip, komzeklerni chéqip, sol qollarida mesh'ellerni tutup, ong qollarida kanaylarni élip: — Perwerdigargha we Gidéongha atalghan qilich! — dep towlashqiniche, ²¹ ularning herbiri leshkergahning etrapida, öz joyida turushti; yaw qoshuni terep-terepke pétirap, warqirap-jarqirighan péti qachqili turdi. ²² Bu uch yüz adem kanay chalgghanda, Perwerdigar pütkül leshkergahtiki yaw leshkerlirini bir-birini qilichlashqa sélip qoydi, shuning bilan yaw qoshuni Zérahqa bari-dighan yoldiki Beyt-Shittah terepke qachti; ular Tabbatning yénidiki Abel-Meholahning chégrisighiche qachti.

²³ Andin Naftali, Ashir we pütkül Manassehning qebililiridin Israillar chaqirip kélindi we ular Midiyanilarni qoghli.

²⁴ Shuning bilan Gidéon Efraim pütkül taghliqini arilap kélishke elchilerni ewetip Efraimlarga: — «Siler chüshüp Midiyanilarga hujum qilinglar, Beyt-Barahqiche, shundaqla Iordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilep, ularni tosuwélinglar», dédi. Shuning bilan Efraimning hemme ademliri yighilip, Beyt-Barahqiche we Iordan deryasighiche barliq éqin kéchiklirini igilidi. ²⁵ Ular Midiyaning Oreb we Zeeb dégen ikki emirini tutuwaldi; Orebni ular «Oreb qoram téshi» üstide, Zeebni «Zeeb sharab kölkichi»de öltürdi, Midiyanilarni qoghlap béríp, Oreb we Zeebning bashlirini élip, Iordan deryasining u teripige Gidéonning qéshigha keldi.

8¹ (Kéyin, Efraimlar uninggha: — Sen némishqa bizge shundaq muamile qilisen, Midiyanilar bilen soqushqa chiqqanda, bizni chaqirmidingghu, dep uning bilen qattiq déyiship ketti. ² U ulargha jawaben: — Méning qilghanlirimni qandaqmu silerning qilghininglarga tengleshtürgili bolsun? Efraimning üzümlerni pasangdighini, Abiéezerlerning üzüm üzginidin artuq emesmu? ³ Xuda Midiyaning emirliri Oreb bilen Zeebni qolunglarga tapshurghan yerde, méning qolumdin kelginini qandaqmu silerning qilghininglarga tengleshtürgili bolsun? — dédi. Shundaq déwidi, ularning uninggha bolghan achchiqi yandi).

⁴ Emdi Gidéon Iordan deryasining boyigha yétip keldi. U we özige hemrah bolghan uch yüz adem hérip ketken bolsimu, ular yenila Midiyanilarni qoghlap deryadin ötti. ⁵ Gidéon Sukkot shehiridikilerge: — Manga hemrah bolup kelgen kishilerge nan bersenglar, chünki ular hérip-charchap ketti. Biz Midiyaning ikki padishahi Zebah we Zalmunnani qoghlap kétip barimiz, — dédi.

⁶ Lékin Sukkotning chongliri jawab béríp: — Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu?! Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?! — dédi.

7:22 Zeb. 83:9-10

7:25 Zeb. 83:11-12; Yesh. 10:26

8:1 Hak. 12:1

8:3 «ularning uninggha bolghan achchiqi yandi» — ibraniy tilida «uninggha qarap ularning rohliri tinchlandurildi».

8:4 «Emdi Gidéon Iordan deryasining boyigha yétip keldi... deryadin ötti» — 1-3-ayette xatirilengen weqeler (Efraimlarning Gidéonlarga achchiqlinishi) 4-21-ayetlerde xatirilengen weqelerdin kéyin bolghan bolsa kérek.

8:6 «Zebah we Zalmunna hazir séning qolunggha chüshtimu?!» — ibraniy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri hazir séning qolunggha chüshtimu?!». «Biz séning mushu leshkerliringge nan béremduq?!» — ularning nan bermeslik sewebi

⁷ Gidéon: — Xep! Shundaq bolghini üçhün Perwerdigar Zebah we Zalmunnani méning qolung-ha tapshurghanda, etliringlarni chöldiki yantaq we shoxa bilen xamanda tépimen, — dédi.

⁸ Gidéon u yerdin Penuelge béríp, u yerdiki ademlergimu shundaq déwidi, Penueldiki kishiler-mu uninggha Sukkottikilerdek jawab berdi. ⁹ U Penueldikilerge: — Men ghelibe bilen yénip kel-ginimde, bu munaringlelarni örüwétimen, — dédi..

¹⁰ U chaghda Zebah we Zalmunna Karkor dégen jayda idi; ular bilen mangghan qoshunda on besh mingche leshker bar idi. Bular bolsa meshriqlilarning pütkül qoshunidin qélip qalghan-liri idi, chünki ulardin qilich tutqanliridin bir yüz yigirme mingi öltürülgenidi. ¹¹ Gidéon bolsa Nobah we Yogbixahning sherqidiki köchmenler yoli bilen chiqip Midiyaning leshkergahigha hujum qilip, ularni tarmar qildi; chünki leshkergahtikiler tolimu endishsiz turghanidi. ¹² Zebah we Zalmunna qéchip kettti; Gidéon keynidin qoghlap béríp, Midiyaning bu ikki padishahi Ze-bah we Zalmunnani tutuwaldi; u pütkül leshkergahtikilerni alaqqade qilip tiripiren qiliwetti..

¹³ Andin Yoashning oghli Gidéon Heres dawinidin ötüp, jengdin qaytip keldi. ¹⁴ U Sukkotluq bir yash yigitni tutuwélip, uningdin sürüshte qiliwidi, yigit uninggha Sukkotning chongliri we aqsqaqallirining isimlirini yézip berdi. Ular jemi bolup yetmiş yette adam idi. ¹⁵ Andin Gidéon Sukkotning ademlirining qéshigha yétip barghanda: — Siler méni zangliq qilip: «Zebah we Zal-munna hazir séning qolunggha chüshtimu? Biz séning bilen bille mangghan mushu harghin ademliringge nan béremduq?» dégenidinglar! Mana, u Zebah we Zalmunna dégenler! — dédi..

¹⁶ Shuni dep u sheherning aqsqaqallirini tutup kélip, chöldiki yantaq bilen shoxilarni élip kélip, ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi..

¹⁷ Andin u Penuelning munarini örüp, sheherdiki ademlerni öltürdi.

¹⁸ Gidéon Zebah we Zalmunnani soraq qilip: — Siler ikkinglar Taborda öltürgen ademler qandaq ademler idi? — dep soriwidi, ular jawab béríp: — Ular sanga intayin oxshaytti; ularning herbiri shahzadidek idi, — dédi.

¹⁹ U buni anglap: — Ular méning bir tughqanlirimdur, biz bir anining oghullirimiz. Perwerdi-garning hayati bilen qesem qilimenki, siler eyni waqitta ularni tirik qoyghan bolsanglar, men silerni hergiz öltürmeyttim, — dédi;

²⁰ shuning bilen u chong oghli Yeterge: — Sen qopup bularni öltürgin, — dédi. Lékin oghul ki-chik bolghachqa qorqup, qilichini sughurmidi.

²¹ Shuning bilen Zebah we Zalmunna: — Sen özüng qopup bizni öltürgin; chünki adem qandaq bolsa küchimu shundaq bolidu, — dédi. Shundaq déwidi, Gidéon qopup Zebah we Zalmunnani öltürdi. U tögilirining boynidiki hilal ay shekillik bézeklerni éliwaldi..

Gidéonning padishah bolushni ret qilishi we butpereslik yoligha kirishi

²² Andin Israillar Gidéongha: — Sen bizni Midiyaning qolidin qutquzghanikensen, özüng bizge padishah bolghin; oghlung we oghlungning oghlimu bizning üstimizge höküm sürsun, — dédi.

²³ Emma Gidéon ulargha jawab béríp: — Men üstünlargha seltenet qilmaymen, oghlummu üstünlargha seltenet qilmaydu; belki Perwerdigar Özi üstünlargha seltenet qilidu, dédi..

belkim shuki, biz nan bergendin kéyin Gidéon meghlup bolsa (uning aran üç yüz adimi bar idi), Midiyaniylar qaytip kélip bizdin óch alidu, dep qorqqan yaki bolmisa ularning Midiyaniylar bilen ittipaqi bolsa kérek.

8:9 «Men ghelibe bilen yénip kelginimde...» — ibraniy tilida «Men aman-tinchliq élip yénip kelginimde...».

8:11 «... sherqidiki köchmenler yoli...» — ibraniy tilida «... sherqidiki chédirlarda turghuchilar yoli». Shu yer Midiyaniylarning zémini ichide idi.

8:12 Zeb. 8:31-12

8:15 «Zebah we Zalmunna» — ibraniy tilida «Zebah we Zalmunnaning alqanliri».

8:16 «... ular bilen Sukkotning ademlirini urup edipini berdi» — yaki «...ular bilen Sukkotning ademlirini «xamanda tepti». Ularini öltürgen bolushi mumkin (17-ayetnimu körüng).

8:21 Zeb. 8:31-12

8:23 «Men üstünlargha seltenet qilmaymen» — Israilning telipi (22-ayet): «Sen Gidéon bizge padishah bolghaysen» dégeniktur. Gidéon ulargha hakimliq qilghini bilen ularning telipini qet'iy ret qilidu («Kirish söz»imizni, «Samuil (1)»

²⁴ Andin Gidéon ulargha yene: — Silerge peqet birla iltimasim bar: — Her biringlar öz oljanglar-din halqa-zérilerni manga béringlar, dédi (Midiyanlar Ismaillardin bolghachqa, herbiri altun zire-halqilarni taqaytti).

²⁵ Ular jawaben: — Bérishke razimiz, dep yerge bir yépinchini sélip, herbiri uning üstige olji-sidin zire-halqilarni élip tashlidi. ²⁶ U sorap yighqan altun zirilerning éghirliqi bir ming yette yüz shekel altun idi, buningdin bashqa Midiyan padishahlari özige asqan hilal ay shekillik bu-yumlar, zunnar, uchisigha kiygen sösün éginler we tögilerning boynigha asqan altun zenjir-lermu bar idi.

²⁷ Gidéon bu nersilerdin bir efod yasitip, öz shehiri Ofrahta qoyup qoydi. Netijide, pütkül Israil uni izdep buzuqchiliq qildi. Buning bilen bu nerse Gidéon we uning pütün ailisige bir tor-tuzaq boldi.

²⁸ Midiyaniylar shu teriqide Israillarning aldida boysundurulup, ikkinchi bash kötürelmidi; zé-min Gidéonning künliride qiriq yilghiche tinch-aramliq tapti.

²⁹ Yoashning oghli Yerubbaal qaytip béríp, öz öyide olturdi. ³⁰ Gidéonning ayalliri köp bol-ghachqa, uning pushtidin yetmish oghul töreldi. ³¹ Shekemde uning bir kénizikimu bar idi; u uninggha bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi.

³² Yoashning oghli Gidéon uzun ömür körüp, qérip alemdin ötti. U Abiézerlerge tewe bolghan Ofrahda, öz atisi Yoashning qebrisige depne qilindi.

³³ Gidéon ölgendin kéyin Israillar keynige yénip, Baal butlirigha egiship buzuqchiliq qildi we «Baal-Bérit»ni özlirining ilahi qilip békitti. ³⁴ Shundaq qilip Israillar özlirini etrapidiki barliq dühmenlirining qolidin qutquzghan öz Xudasi Perwerdigarni untudi ³⁵ we shuningdek Gi-déonning Israilgha qilghan hemme yaxshiliqlirini héch eslimey, Yerubbaal (yeni Gidéon)ning jemetige héchbir méhribanliq körsetmedi.

Abimelekning aka-ukilirini öltürüshi we padishah boluwélishi

9 ¹ Emdi Yerubbaalning oghli Abimelek Shekemdiki anisining aka-ukilirining qéshigha béríp, ular we anisining atisining pütkül jemetidikilerge: — ² Siler Shekemdiki barliq ademlerning quliqigha söz qilip ulargha: «Siler üçün yetmish kishi, yeni Yerubbaalning oghulliri üstünglarga höküm sürgini yaxshimu yaki birla ademning üstünglardin höküm sürgini yaxshimu? Ésinglarda bolsunki, men silerning qan-qérindishinglarmen» — dégen gépimni yetküzinglar, — dédi.

³ Shuning bilen uning anisining aka-ukiliri u toghruluq bu geplerning hemmisini Shekemdiki-lerning qulaqlirigha éytti. Ularning köngli Abimelekke mayil bolup: — U bizning qérindishimiz ikenghu, diyiship, ⁴ Baal-Béritning butxanisidin yetmish shekel kümüşni élip, uninggha berdi. Bu pul bilen Abimelek birmunche bikar telep lükçeklerni yallap, ulargha bash boldi. ⁵ Andin u Ofrahqa, atisining öyige béríp özining aka-ukiliri, yeni Yerubbaalning oghulliri bolup jemiy

8- we 12-bab we «Samuil (1)»diki «Qoshumche söz»imiznimu körüng).

8:26 «1700 shekel» — altun bolsa belkim 20 kilogramche kéletti.

8:27 «efod» — eslide Bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:6-30 we izahatlrini körüng. Musa peyghember Israillargha békikten qanun boyiche pütkül Israil üçün peqet birla efod bolushi kérek; uning üstige peqet Bash kahinla uni taqishi kérek idi. «...pütkül Israil *efodni* izdep buzuqchiliq qildi» — Musa peyghember békikten qanun boyiche «efod» arqiliq Israil xelqi Xudadin yol soriyalaytti. Lékin Gidéon yasighan bu efod Xuda békikten efod emes we kahinlarning yétekchiliki astida ishli tilgen emes. Netijide Gidéon we ailisidikiler shu efod arqiliq hoquqini chektin ashurup yürgüzgen we Israillar efodqa but süpitide choqunup ketken oxshaydu.

— «Buzuqchiliq» — Xuda aldida herqandaq butpereslik «rohiy buzuqluq» yaki «rohiy pahishiwaqliq» dep héسابlinidu.

8:31 «...u Gidéongha bir oghul tughup berdi, Gidéon uning ismini «Abimelek» dep qoydi» — qiziq bir yéri shuki, Gidéon padishah bolushni ret qilghini bilen padishahdek köp ayalliq bolghan we Shekemdiki kénizikidin tughulghan oghligha «méning atam padishahdur» («Abimelek») dep isim qoyghan.

9:2 «...men silerning qan-qérindishinglarmen» — ibraniiy tilida «...men silerning söngék we etliringlardinmen».

yetmish ademni bir tashning üstide öltürüwetti. Lékin Yerubbaalning kichik oghli Yotam yos-huruniwalghachqa, qutulup qaldi.

⁶ Andin pütkül Shekemdikiler we Beyt-Millodikilerning hemmisi yighiliship béríp Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi...

⁷ Bu xewer Yotamgha yetküzüldi; u béríp Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towlap: — Ey Shekem chongliri, méning sözümgé qulaq sélinglar, andin Xudamu silerge qulaq salidu...⁸ Künlerdin bir küni derexler özlirining üstige höküm süri-dighan bir derexni mesihlep padishah tikleshke izdep chiqip, zeytun derixige: — Üstimizge padishah bolup bergin, deptiken.⁹ Zeytun derixi ulargha jawab béríp: — Xudagha we insan-largha bolghan hörmetni ipadileydighan méyimni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétemdim? — deptu.

¹⁰ Buni anglap derexler enjür derixining qéshigha béríp: — Sen kélíp üstimizge padishah bolghin, dep iltija qiliptu; ¹¹ Enjür derixi ulargha jawab béríp: — Men öz shirnem bilen yaxshi méwemni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétemdim? — deptu.

¹² Shuning bilen derexlerüzüm talliqining qéshigha béríp: — Sen kélíp bizning üstimizge padishah bolghin, deptu, ¹³üzüm téli ulargha jawab béríp: — Men Xuda bilen ademlerni xush qilidighan yéngi sharabni tashlap, bashqa derexlerning üstide turup pulanglashqa kétem-dim? — deptu.

¹⁴ Andin derexlerning hemmisi azghanning qéshigha béríp: — Sen kélíp bizning üstimizge pa-dishah bolghin, deptu; ¹⁵ azghan ulargha jawab béríp: — Eger siler méni semimiy niyitinglar bi-len üstünglarga padishah qilishni xalisanglar, kélíp méning sayemning astida panahlininglar; bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédír derexlerini yep kétidu! — deptu...

¹⁶ Eger silerning Abimelekni padishah qilghininglar rast semimiy we durus niyet bilen bol-ghan bolsa, Yerubbaal we uning ailisidikilerge yaxshiliq qilghan, uning qilghan emelliri boyiche uninggha qayturghan bolsanglar —...¹⁷ (chünki atam siler üçhün jeng qilip, öz jénini xeterge te-wekkul qilip silerni Midiyanning qolidin qutquzdi! ¹⁸ Lékin siler бүгүн atamning jemetige qarshi qozghilip, uning oghullirini, jemi yetmish ademni bir tashning üstide öltürüp, uning dédikining oghli Abimelekni tughqininglar bolghini üçhün Shekem xelqining üstige padishah qilip tiklepsi-ler!) ¹⁹ — emdi eger siler Yerubbaal we jemetige semimiy we durus muamile qil-ghan bolsanglar, siler Abimelektin xushalliq tapqaysiler, umu silerdin xushalliq tapqay! ²⁰ Lékin bolmisa, Abim-elektin ot chiqip, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqini yep ketsun; shundaqla, Shekemdikiler we Beyt-Milloning xelqidin ot chiqip, Abimelekni yep ketsun! — dédi.

²¹ Yotam qérindishi Abimelektin qorqup, qéchip Beer dégen jaygha béríp, u yerde olturaqliship qaldi.

²² Abimelek Israilgha üç yil seltenet qildi. ²³ Xuda Abimelek bilen Shekemning ademliri ottu-ri-sigha bir yaman roh ewetti; shuning bilen Shekemdikiler Abimelekke asiqliq qilishqa qoz-ghaldi...²⁴ Buning meqsiti, Yerubbaalning yetmish oghligha qilinghan zorawanliq we qan qerzni ularni öltürgen qérindishi Abimelekning boynigha chüshürüş, shundaqla öz aka-ukilirini öl-

9:6 «ular... yighiliship béríp Abimelekni Shekemdiki dub derixining tüwide padishah qilip tiklidi» — ilgiri Yeshua peyghember shu jayda xelq bilen «Xudaning yolida mangayli» dep ehde tüzip, ehdinamini shu dub derixining tüwi-ge kömüp qoyghan («Ye.» 24:26).

9:6 Ye. 24:26

9:7 «u béríp Gerizim téghining choqqisigha chiqip, u yerde turup yuqiri awazda köpchilikke towlap...» — démisekmü, Gerizim téghi Shekem shehirining udulida turidu.

9:15 «... bolmisa, azghandin bir ot chiqidu we Liwanning kédír derexlerini yep kétidu!» — Yotamning bu temsili öz atisini körsitidu, elwette; Gidéon gerche «tégi pes» adem bolsimu, Israilgha yétekchilik qilishqa öz hayatini birnechche qétim tewekkül qildi; shuning üçhün Israilar uninggha we ailisige méhir-sheppet körsitishi kérek.

9:16 «Yerubbaal» — yeni «Gidéon» — 6:32ni körtüg. «uning qilghan emelliri boyiche...» — ibraniy tilida «uning qollirining emelliri boyiche...».

9:23 «bir yaman roh» — bir jin, démek.

türüşke uni qollap-quwwetligen Shekemdiki kishilarning béshigha chüshürüshtin ibaret idi.
²⁵ Shekemdiki kishiler Abimelekni tutmaqchi bolup, taghlarning choqqilirigha paylaqchilarni böktürme qilip turghuzdi; ular u yerdin ötkén yoluchilarning hemmisini bulang-talang qildi. Bu ish Abimelekke yetküzüldi.

²⁶ Ebedning oghli Gaal öz aka-ukiliri bilen Shekemge köchüp kéliwidi, Shekemdiki kishiler uninggha ishench baghlap uni öz yar-yöliki qildi. ²⁷ Shundaq qilip ular sheherdin étizliqqa chiqip, üzümzarlarning üzümlirini üzüp siqip, sharab yasap, shadliq qilip öz butining ibadetxanisigha kirip, yep-ichiship Abimelekning üstidin lenet oqughili turdi. ²⁸ Ebedning oghli Gaal: — Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu? Zebul uning nazatetchisi emesmu? Siler Shekemning atisi Hamorning ademlirining xizmitide bolsanglar bolidu! Biz némishqa Abimelekning xizmitide bolidikemiz? ²⁹ Kashki bu xelq méning qol astimda bolsa idi! U chaghda men Abimelekni heydiwtettim! Men Abimelekke: — Öz qoshuningni köpeytip, jengge chiqqin! — dégen bolattim.

³⁰ Emdi sheher bashliqi Zebul Ebedning oghli Gaalning bu sözlirini anglighinida, achchiqi kélip, ³¹ elchilerni Abimelekning qéshigha yoshurunche ewetip: «Mana, Gaalning oghli qérindashliri bilen Shekemge kéliwatidu; mana, sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu. ³² Shunga sili ademlirini élip bügün kéche sheher etrapidiki étizliqqa béríp marap olturghayla; ³³ ete kün chiqqan haman qozghilip sheherge hujum qilghayla; u we uning ademliri silige qarshi chiqqanda, sili ehwalgha qarap uninggha taqabil turghayla, — dédi.

³⁴ Buni anglap, Abimelek hemme ademlirini élip, kéchisi chiqip, töt topqa bölünüp, yoshurunup Shekemge hujum qilishqa marap olturdi.

³⁵ Ebedning oghli Gaal sirtqa chiqip sheherning derwazisida öre turghanda, Abimelek öz ademliri bilen yoshurunghan jaydin chiqti. ³⁶ Gaal xelqni körüp Zebulgha: — Mana tagh choqqiliridin ademler chüshüwatidu, dédi. Lékin Zebul uninggha jawaben: — Taghlarning kölenggisí sanga ademlerdek körünidu, — dédi.

³⁷ Gaal yene söz qilip: Mana, bir top ademler dönglerdin chüshüp kéliwatidu, yene bir top ademler «Palchilarning dub derixi»ning yoli bilen kéliwatidu, — dédi.

³⁸ Andin Zebul uninggha: — Séning: «Abimelek dégen kim idi, biz uning xizmitide bolattuqmu?» dep chong gep qilghan aghzing hazir qéni? Mana bular sen közge ilmighan xelq emesmu? Emdi chiqip ular bilen soqushup baqqin! — dédi.

³⁹ Shuning bilen Gaal Shekemdikiler bilen chiqip Abimelek bilen soqushushqa bashlidi. ⁴⁰ Lékin Abimelek uni meghlup qilip qoghldi; u uning aldidin qachti, shundaqla nurghun yarilanghan ademler sheherning derwazisighiche yétiship ketkenidi. ⁴¹ Andin Abimelek Arumahda turup qaldi. Zebul bolsa Gaal we uning qérindashlirini qoghlap, ularning Shekemde turushigha yol qoymidi. ⁴² Etisi Gaaldikiler dalagha chiqti; bu xewer Abimelekke yetkende ⁴³ u xelqini élip, ularni üç topqa bölüp, dalada yoshurunup marap turdi; u qarap turuwidi, Shekem xelqi sheherdin chiqti. U qopup ulargha hujum qildi. ⁴⁴ Abimelek we uning bilen bolghan birinchi top

9:27 «sharab yasap,...» — ibraniy tilida «üzümlerni dessep,...».

9:28 «Abimelek dégen kim idi? Shekem dégen néme idi, biz néme dep uninggha xizmet qilghudekmiz?! U Yerubbaalning oghli emesmu?» — oqurmenlarning éside barki, «Yerubbaal» dégenning menisi «Baalning özi kélip uning bilen jeng qilsun!» dégenlik bolup, Gidéon (yeni, Yerubbaal)ningmu Baalgha qarshi turidighanliqini bildüretti. Shunga Gaalning sózining menisi Shekemdikiler baalperesler turup, némishqa Baalgha qarshi turghan ademning oghlining xizmitide bolidu?» dégendek idi. «siler Shekemning atisi Hamorning ademlirining xizmitide bolsanglar bolidu» — oqurmenlarning éside barki, Yaqup peyghemberning dewride Shekemdikiler Hamor dégen bir kishige béqindi idi («Yar.» 34-babni körüng). Hamor tunji oghligha sheherning namini isim qilip qoqghan. «Shekemning atisi» del mushu Hamorni körsitidu; Abimelek sheherni sorashtin burun «sheher bashliqi» Hamorning jemetidikilerdin chiqqan bolsa kérek.

9:31 «Mana, sheherni silige qarshi chiqishqa qutritiwatidu» — yaki «Mana, sheherni silige qarshi turushqa mustehkemlewatidu».

«Batur hakimlar»

atlinip sheherning derwazisining aldigha bésip béríp, u yerde turdi; qalghan ikki top étilip béríp dalada turghan ademlerge hujum qilib ularni qiriwetti. ⁴⁵ Shu teriqide Abimelek pütün bir kün sheherge hujum qilib, uni élip, uningda turuwatqan xelqni óltürüp, sheherni xaniweyran qilib üstige tuzlarni chéchiwetti.

⁴⁶ Shekem munaridiki ademlerning hemmisi buni anglap, Bérít dégen butning ibadetxanisidiki qorghangha kiriwaldi. ⁴⁷ Shekem munaridiki ademler bir yerge yighiliwaptu, dégen xewer Abimelekke yetti. ⁴⁸ Shuning bilen Abimelek ademlerini élip Zalmon téghigha chiqti; u qoligha paltini élip derexning bir shéxini késip élip, óshnisige qoyup, andin ózi bilen bolghan xelqge: — Méning néme qilghinimni kördünglar, emdi silermu tézdin shundaq qilinglar, — dédi.

⁴⁹ Buni anglap xelqning herbiri Abimelektek birdin shaxni késip élip, uninggha egiship béríp, shaxlarni qorghanning yénigha dówilep, ot qoyup qorghan we uningda bolghanlarni köydürüwetti. Buning bilen Shekemning munaridiki hemme ademler, jemiý mingche er-ayal öldi.

⁵⁰ Andin Abimelek Tebezge béríp, u yerde bargah qurup Tebezke qorshap, hujum qilib uni ishghal qildi. ⁵¹ Lékin sheherning otturisida mustehkem bir munar bar idi; barliq er-ayal, jümlidin sheherning hemme chongliri u yerge qéchip béríp, derwazini ichidin taqap, munarning üstige chiqiwaldi. ⁵² Abimelek munargha hujum qilib, uninggha ot qoyushqa munarning derwazisigha yéqinlashqanda, ⁵³ bir ayal yarghunchaqlarning üstünki téshini Abimelekning bëshigha étip uning bash süngikini sunduruwetti. ⁵⁴ Andin Abimelek derhal öz yarighini kötürgüchi yigitni chaqirip uninggha: — Qilichingni sughurup méni óltürüwetkin; bolmisa, xelq méning toghramda: «Bir ayal kishi uni óltürüwétiptu» déyishidu, — dédi. Buni anglap yigit uni sanjip óltürüwetti.

⁵⁵ Andin Israilning ademleri Abimelekning ölginini körüp, ularning hemmisi öz jaylirigha qaytip kétishti. ⁵⁶ Shundaq qilib Xuda Abimelekning özining yetmish aka-ukisini óltürüp, atisigha qilghan rezillikini uning öz bëshigha yandurdi; ⁵⁷ shuningdek Xuda Shekemning ademleri qilghan barliq yamanliqlirininimu ularning bëshigha yandurup chüshürdi. Buning bilen Yerubbaalning oghli Yotam éytqan lenet ularning üstige keldi.

Tola we Yairning «hakim» bolushi

10 ¹ Abimelektin kéyin Issakar qebilisidin bolghan Dodoning newrisi, Puahning oghli Tola dégen kishi Israilni qutquzushqa turdi; u Efraimning taghliridiki Shamir dégen jayda turatti; ² u Israilgha yigirme üç yil hakim bolup alemdin ötti we Shamirda depne qilindi.

³ Uningdin kéyin Giléadliq Yair turdi; u Israilgha yigirme ikki yil hakim boldi. ⁴ Uning ottuz oghli bolup, ular ottuz texeyge minip yüretti. Ular ottuz sheherge igidarchiliq qilatti; bu sheherler Giléad yurtida bolup, ta бүгүнгиче «Yairning kentliri» dep atalmaqta. ⁵ Yair wapap bolup, Kamonda depne qilindi.

Israilning yene gunahqa pétishi

⁶ Lékin Israillar yene Perwerdigarning neziride rezil bolghanni qilib, Baal bilen Asherah butlirigha bash urup, shundaqla Suriyening ilahliri, Zidondikilerning ilahliri, Moabning ilahliri, Ammoniylarning ilahliri we Filistiyerning ilahlirining ibaditige kirip, Perwerdigarni tashlap, uninggha ibadette bolmide. ⁷ Shuning bilen Perwerdigarning ghezipi Israilgha qozghilip, ular-

9:46 «Shekem munaridiki ademler... buni anglap, Bérít dégen butning ibadetxanisidiki qorghangha kiriwaldi» — bu ayetke qarighanda «Shekem munari» Shekem shehiridin ayrim tursa kérek. Mumkinchilik barki, u «Beyt-Millo» dégen jaygha oxshashdur (9:20-ayette xatirilengen lenetni körüng).

9:53 2Sam. 11:21

10:4 «Yairning kentliri» — yaki «Hawwot-Yair».

10:6 «Suriye» — ibraniy tilida «Aram».

10:6 Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1

ni Filistiyelarning we Ammoniylarning qoligha tashlap berdi.⁸ Bular bolsa shu yili Israillarni qattiq bésip ezdi; andin ular Iordan deryasining meshriq teripide Amoriylarning zéminidiki Giléadta olturushluq barliq Israil xelqige on sekkiz yilgiche zulum qildi.⁹ Ammoniylar yene Iordan deryasidin ötüp, Yehuda, Binyamin we Efraim jemetige qarshi hujum qildi: shuning bilen pütkül Israil qattiq azablandi.

¹⁰ Shuning bilen Israillar Perwerdigargha peryad qilip: — Biz sanga gunah qilduq, öz Xudayimizi tashlap, Baal butlirining qulluqigha kirip kettuq, dédi.

¹¹ Perwerdigar Israillargha: — Men silerni misirliqlardin, Amoriylardin, Ammoniylardin we Filistiyelardin qutquzghan emesmidim? ¹² Zidoniylar, Amalekler we Maonlar kélip silerge zulum qilghinida, Manga peryad qilghininglarda silerni ularning qolidin qutquzghan emesmidim?

¹³ Shundaqtimu, siler yene Méni tashlap, yat ilahlarning qulluqigha kirdinglar. Men silerni emdi qutquzmaymen!¹⁴ Emdi béríp özünglar tallighan ilahlargha peryad qilinglar, qiyinchiliqqa qalghan chéghinglarda shular silerni qutquzsun, — dédi.

¹⁵ Emma Israillar Perwerdigargha yalwurup: — Biz gunah qilduq! Emdi neziringge néme yaxshi körünse bizge shundaq qilghin, bizni peqet mushu bir qétimla qutquzuwalghaysen! — dédi.

¹⁶ Shuning bilen Israil yat ilahlarni öz arisidin chiqirip tashlap, Perwerdigarning ibaditige kirishti; Perwerdigar Israilning tartiwatqan azab-oqubetlirini körüp, köngli yérím boldi.

Ghérip ademning serdar bolushi — Yeftah

¹⁷ Shu waqitta Ammoniylar toplinip Giléadta chédirgah tikti; Israillarmu yighilip kélip Mizpahgha chüshüp chédirgah tikti. ¹⁸ Giléadtiki xelqning chongliri özara: — Kim Ammoniylar bilen soqushushqa bashlamchi bolsa, u barliq Giléadtikilerge bash bolidu, dédi.

11¹ Shu chaghda Giléadliq Yeftah dégen kishi batur palwan idi. U bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadtin törelgenidi.² Lékin Giléadning öz ayali uninggha birnechche oghul bala tughup bergenidi; bu ayaldin tughulghan oghulliri chong bolghanda Yeftahni öydin qoghlap: — Sen bashqa xotundin bolghan oghul bolghachqa, atimizning öyidin mirasqa ige bolmaysen, — dédi. ³ Shuning bilen Yeftah qérindashliridin qéchip, Tob dégen zéminda turup qaldi. Shu yerde bir-munche bikar telepler Yeftahning etrapigha bir-birlep yighildi. Ular uning bilen kirip-chiqip yüretti.

⁴ Emma birnechche waqit ötkende Ammoniylar Israil bilen soqushqa chiqti. ⁵ Ammoniylar Israilgha hujum qilghanda Giléadning aqsqaqalliri Yeftahni Tob zéminidin élip kelmekchi bolup uning yénigha bardi. ⁶ Ular béríp Yeftahqa iltija qilip: — Bizning Ammoniylar bilen urush qilishimiz üçün sen kélip bizge serdar bolup bergin, — dédi.

⁷ Yeftah Giléadning aqsqaqallirigha jawaben: — Siler méni öch körüp atamning jemetidin heydi-wetkeninglarchu, emdi bëshinglarcha balayi’apet chüshkende qandaqsige méning qëshimgha kélip qal dinglar, — dédi.

10:7 «... Ammoniylarning qoligha tashlap berdi» — ibranij tilida «...Ammoniylarning qoligha sétip berdi».

10:8 «... Iordan deryasining meshriq teripide» — ibranij tilida «... Iordan deryasining u teripide».

10:13 Qan. 32:15; Yer. 2:13

10:18 Hak. 11:6, 9, 10, 11

11:1 « Yeftah bir pahishe ayalning oghli bolup, Giléadtin törelgenidi » — Yeftahning atisi Giléad Manassehning newrisi Giléad emes, elwette («Chöl.» 26:29). Lékin u Giléadtikiler arisida ularning chonglirining biri bolsa kérek.

—«Giléad» (menisi «tashliq rayon») dégen jay xéli burunla shu nam bilen tonulghan (mesilen «Yar.» 31:21). Manassehning newrisi Giléadqa shu yerning namini isim qilip qoyghan oxshaydu; kéyin uning ejdadliri derweqe shu rayonda olturaqlashti.

11:1 Ibr. 11:32

11:3 «... chiqip-kirip yüretti» — ibranij tilida bu ibare belkim bulangchiliq qilishqa chiqishni körsitishi mumkin.

«Batur hakimlar»

⁸ Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa: — Durus, lékin séni biz bilen bille béríp Ammoniylargha qarshi jeng qilip, Giléadta hemme olturuwatqanlarga bash bolsun dep, qéshinggha kelduq, — dédi.

⁹ Yeftah Giléadning aqsaqalliridin: — Eger siler méní Ammoniylar bilen soqushushqa yandurup barghininglarda, Perwerdigar ularni méning qolumgha tapshursa, men silerge bash bolamdimen? — dep soridi.

¹⁰ Giléadning aqsaqalliri Yeftahqa jawab béríp: —Éytqiningdek qilmisaq, Perwerdigar Özi arimizda guwah bolup höküm chiqarsun! — dédi.

¹¹ Buni anglap Yeftah Giléadning aqsaqalliri bilen bardi; xelq uni özlirige hem bash hem serdar qilip tiklidi. Yeftah Mizpahgha barghanda hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi..

Yeftahning tarixtin ders bérishi

¹² Andin Yeftah Ammoniylarning padishahigha elchilerni ewetip, uningdin: — Méning zéminimgha bésip kirip, men bilen soqushushqa mende néme heqqing bar idi? — dep soridi.

¹³ Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchilirige jawab béríp: — Chünki Israillar Misirdin chiqip kelgende ular Arnon deryasidin tartip shimaldiki Yabbok éqinighiche we gherbte Iordan deryasighiche méning zéminimni bulap igiliwalghanidi. Emdi sen bu yerlerni tinchliq bilen manga yandurup ber! — dédi.

¹⁴ Yeftah elchilerni Ammoniylarning padishahining qéshigha yene ewetip ¹⁵ uninggha: — Yeftah söz qilip mundaq deydu: «Israil ne Moabning zéminini ne Ammonning zéminini igilimidi,» ¹⁶ belki ular Misirdin chiqip kelgende chöl-bayawanda méngip Qizil déngizdin ötüp, andin Qadesh dégen jaygha yétip kelgenidi; ¹⁷ shu chaghda Israilliqlar Édom padishahining qéshigha elchiler ewetip: «Zéminliridin késip ötüwélishe ijazet bergeyla» dep soriwidi, Édom padishahi unimighanidi. Shuning bilen ular Moab padishahining qéshigha iltija bilen elchilerni ewetse, umu qoshulmighanidi. Shu sewebtin Israillar Qadeshte turup qalgha n; ¹⁸ andin ular chöl-bayawan bilen méngip Édom zémini bilen Moab zéminini aylinip ötüp, Moab zéminining sherq teripidin kélip, axirida Arnon deryasining shu qétida chédir tikti. Ular Moabning chégrisi ichige kirmidi; chünki Arnon deryasi Moabning chégrasidur. ¹⁹ Andin Israil Amoriylarning padishahi Sihongha, yeni Heshbonning padishahining qéshigha elchilerni ewetip: «Bizning zéminlirining ichidin ötüp öz jayimizgha bériwélisimizgha ijazet bergeyla» — dédi..

²⁰ Lékin Sihon Israilgha ishench qilalmay, yurtidin ötkili qoymidi; u belki xelqlirining hemisini yighip, Jahzah dégen jaygha chüshüp chédirgah tikip, Israil bilen urushti. ²¹ Emma Israilning Xudasi Perwerdigar Sihonni barliq xelqi bilen qoshup Israilning qoligha tapshurdi, Israillar ularni urup qirdi. Andin Israil shu yerde olturushluq Amoriylarning hemme zéminini igilidi. ²² Arnon deryasidin tartip Yabbok éqinighiche, chöl-bayawandin tartip Iordan deryasighiche Amoriylarning pütkül zéminini igilidi. ²³ Israilning Xudasi Perwerdigar Amoriylarni Öz xelqi bolghan Israilning aldidin qoghlap chiqardi, emdi sen shu yurtqa ige bolmaqchimsen? ²⁴ Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu? Shuninggha oxshash Perwerdigar Xudayimiz aldimizdin heydep chiqiriwetken xelqning yérige bolsa, bizmu shuninggha ige bolimiz..

11:11 «...hemme sözlirini Perwerdigarning aldida bayan qildi» — bashqa birxil terjimisi: «hemme ishlarni Perwerdigarning aldida yürgüzetti».

11:15 Chöl. 21:13; Qan. 2:9, 19

11:17 Chöl. 20:17

11:19 Chöl. 21:22; Qan. 2:26

11:22 Qan. 2:36

11:24 «Séning ilahing Qémosh sanga igiletken yerge özüng ige boldungghu?» — Yeftahning «ilahing Qémosh» dégini hergizmu Qémoshni heqiqeten «bir xuda» dep étirap qilghini emes, elwette. U peqet ishlarni Ammoniylarning

²⁵ Emdi sen derweqe Moabning padishahi bolghan Zipporning oghli Balaqtinmu küchlükmu? U qachan Israil bilen tirkeshken yaki Israil bilen jeng qilishqa jür'et qilghan? ²⁶ Yene kélip, Israil Heshbon we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda, Aroer we uninggha qarashliq yéza-qishlaqlarda hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda, némishqa siler shu yerlerni qayturuwalmidinglar?.

²⁷ Shunga men sanga gunah qildim, belki manga tajawuz qilip, yamanliq qilghuchi sen özüngdursen. Birdinbir adalet chiqarghuchi Perwerdigar Özi бүгүн Israillar bilen Ammoniylarning otturida höküm chiqarsun! — dédi.

²⁸ Lékin Ammoniylarning padishahi Yeftahning elchi ewetip éytqan sözlirini tingshimidi.

Yeftahning qesem qilishi

²⁹ Shu waqitta Perwerdigarning Rohi Yeftahning üstige chüshüp, u quwwetlinip Giléad bilen Manassehlarning yurtidin ötip Giléadtiki Mizpahqa béríp, andin Giléadtiki Mizpahdin Ammoniylar terepke mangdi. ³⁰ Shu chaghda Yeftah Perwerdigargha qesem ichip: — Eger Sen derweqe Ammoniylarni qolumgha tutup berseng, ³¹ undaqta men Ammoniylarning qéshidin tinch-aman yénip kelginimde, öyümning ishididin chiqip manga tunji yoluqqini Perwerdigargha atalghan bolidu, men uni köydürme qurbanliq qilimen, — dédi..

³² Shuning bilen Yeftah chiqip Ammoniylar bilen soqushqili ular terepke ötti; Perwerdigar ularni uning qoligha tapshurdi. ³³ Shuning bilen u Aroerdin tartip Minnitqiche ularni qattiq urup qirip, yigirme sheherni élip, Abel-Qéraminghichimu yétip bardı. Buning bilen Ammoniylar Israilgha boysunduruldi.

³⁴ Andin Yeftah Mizpahqa qaytip öyige kelgende öz qizi dap chélip ussul oynap uning aldigha körüshkili chiqti. Bu uning yalghuz qizi bolup, uningdin bashqa héch oghul-qizi yoq idi. ³⁵ U uni körgende öz inginlirini yirtip: — Ah, ah, méning qizim! Sen méni intayin yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding; chünki men Perwerdigargha aghzimni échip, éytqan gépimdin yéniwalalmaymen, — dédi..

³⁶ Qizi uninggha: — Ey ata, Perwerdigargha aghzingni échip wede qilghan bolsang, aghzingdin chiqqini boyiche, manga shuni qilghin; chünki Perwerdigar séning düshmenliring bolghan Ammoniy-lardin intiqamingni élip berdi, — dédi.

³⁷ Andin u atisigha yene: — Méning shu iltimasimni qobul körginki, manga ikki ayliq möhlet berseng; men qiz dostlirim bilen béríp taghlarda yürüp, qizliqim üçün matem tutuwalay, — dédi..

³⁸ Atisi jawab béríp: — Barghin, dédi. Uninggha ikki ayliq möhlet béríp dalagha ewetti. U béríp, qiz dostlirini élip taghlargha chiqip, ikki ayghiche özining qiz péti qalghinigha ah-zar kötürüp yighlap yürdi. ³⁹ Shundaq boldiki, u ikki aydin kéyin atisining qéshigha yénip kelgende, atisi uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi. Bu qiz bolsa héch er kishige yéqinlashmighanidi. Shuning bilen Israilda shundaq bir örp-adet peyda boldiki, ⁴⁰ her yili Israilning qizliri öydin chiqip Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi..

padishahning közqarishi boyiche bayan qilidu, xalas. 27-ayetni körtüng.

11:25 Chöl. 22:2

11:26 «Israil Heshbon ... hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda» — bu «300 yil»ning qandaq hésablanghanliqini «qoshumche söz»imizdin körtüng.

11:31 «... öyümning ishididin chiqip manga tunji yoluqqini...» — Yeftahning mushu yerde közde tutqini eslide insan emes, belki birer charpay bolsa kérek.

11:35 «Sen méni intayin yaman halgha chüshürdung, méni derdke chüshürgüchilerdin biri bolup qalding» — ibranıy tilida: «Sen méni bek peske chüshürdung, méni parakende qilghuchilarning biri bolup chiqting».

11:37 «...qizliqim üçün matem tutuwalay» — démek, öy-ochaqsız, perzentsiz bolup bu dunyadin kétidighini üçün.

11:39 «...atisi Yeftah uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi» — Yeftah öz qizini qurbanliq qildimu? Yaki bu sözlerning bashqa menisi barmu? «Qoshumche söz»imizde alimlarning pikirli toghruluq azraq mulahize yürgüzimiz.

11:40 «...Yeftahning qizini töt kün eslep xatirileydighan boldi» — yaki «... Yeftahning qizini töt kün eslep matem

«Batur hakimlar»

Israilda hesetxorluq tüpeylidin jédel peyda bolushi

12¹ Lékin Efraimiylar bolsa topliship Zafon terepke ötüp Yeftahqa soal qoyup: — Sen Ammoniylar bilen jeng qilghili barghiningda némishqa bizni bille bérishqa chaqirmaysen? Emdi biz öyüngni özüng bilen qoshup otta köydürüwétimiz, — dédi...

² Yeftah ulargha jawab bérıp: — Men bilen xelqim Ammoniylargha qarshi qattiq jeng qiliwatqanda, silerni chaqirsam, méni ularning qolidin qutquzmidinglar. ³ Silerning kélip méni qutquzmaydighanliqlarni körüp, jénimni alqiningha élip qoyup, Ammoniylargha hujum qilishqa atlandim, Perwerdigar ularni qolumgha tapshurdi. Emdi siler némishqa bugün kélip manga hujum qilmaqchisiler? — dédi..

⁴ Lékin Efraimlar Giléadlarni haqaretlep: — Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas! — dédi. Shuning bilen Yeftah barliq Giléadtikilerni yighip Efraim bilen soqushti. Ular Efraimlarni urup qirip meghlup qildi. ⁵ Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosüp, Efraimlarni ötküzmedi. Shundaq boldiki, Efraimliq birer qachqon kéchikke kélip: — Méni ötkili qoyghin, dése Giléadtikiler uningdin: — Sen Efraimiyму? — dep soraytti. U kishi «yaq» dése, ⁶ ular uninggha: — «Shibolet» dégin! — deytti. Eger u kishi natoghra teleppuz qilip «sibolet» dep jawab bérıp qalsa, ular uni tutup Iordan deryasining kéchikining yénida öltürüwétetti. Shu teriqide shu waqitta qiriq ikki mingche Efraimiy öltürüldi.

⁷ Yeftah alte yil Israilgha hakim boldi. Andin Giléadliq Yeftah alemdin ötüp, Giléad sheherlirining biride depne qilindi.

Ibzanning hakim bolushi

⁸ Uningdin kéyin Beyt-Lehemlik Ibzán Israilgha hakim boldi. ⁹ Uning ottuz oghli, ottuz qizi bolup, ottuz qizini sirtqa erge bérıp, sirttin ottuz qizni oghullirigha élip berdi. U yette yilghiche Israilgha hakim boldi. ¹⁰ Andin Ibzán ölüp, Beyt-Lehemde depne qilindi.

Élon we Abdonning hakim bolushi

¹¹ Uningdin kéyin Zebulun qebilisidin bolghan Élon Israilgha hakim bolup, on yil Israilda höküm sürdi. ¹² Andin Zebulun qebilisidin bolghan Élon ölüp, Zebulun zéminidiki Ayjalón dégen jayda depne qilindi.

¹³ Uningdin kéyin Piratonluq Hillelning oghli Abdon Israilgha hakim boldi. ¹⁴ Uning qiriq oghli we ottuz newrisi bar idi. Ular yetmiş éshekke minip mangatti. U Israilgha sekkiz yil hakim boldi. ¹⁵ Andin Piratonluq Hillelning oghli Abdon ölüp, Efraim zéminida, Amaleklarning taghliq rayonidiki Piraton dégen jayda depne qilindi.

tutidighan boldi».

12:1 «...Zafon terepke ötüp...» — yaki «shimal terepke ötüp...».

12:1 Hak. 8:1

12:3 «...hujum qilishqa atlandim» — ibrabiyl tilida «...hujum qilishqa öttüm». Melum bir derya-östengdin ötkén bolsa kérek.

12:4 «Siler i Giléadlar, Efraimning arisida we Manassehning arisida turuwatqan musapirlar, Efraimda turuwatqan qachqunsiler, xalas!» — Giléadlar eslide Manasseh qebilisidin kélip chiqqanidi.

12:5 «Andin Giléadtikiler Iordan deryasining kéchiklirini tosüp, Efraimlarni ötküzmedi» — yaki «Andin Giléadtikiler Efraimning udulidiki Iordan deryasining kéchiklirini tosuwaldi».

12:6 «Shibolet» — Bu sózning menisi «éqin» yaki «kelkün» bolup, mushu waqitlarda peqet kéchikke yetken ademlerning teleppuzini sinash üçün ishlatilgen, xalas. Roshenki, Efraimiylar adette «sh»ning teleppuzini chiqaralmaytti. «Sibolet» — buning menisi «bughday bashiqi».

12:9 «Ibzanning ottuz oghli, ottuz qizi bolup...» — roshenki, Ibzán Yeftahqa oxshimaytti, u köp ayalliq bolghanidi.

12:14 Hak. 10:4

«Batur hakimlar»

Shimshonning tughlulushi

13¹ Lékin Israillar Perwerdigarning neziride yene rezil bolghanni qildi; shuning bilen Perwerdigar ularni qiriq yilgiche Filistiylarning qoligha tashlap qoydi..

² Shu chaghda Zoréah dégen jayda, Dan jemetidin bolghan, Manoah isimlik bir kishi bar idi. Uning ayali tughmas bolup, héch balisi yoq idi. ³ Perwerdigarning Perishtisi bu ayalgha ayan bolup uninggha: — Mana, sen tughmas bolghining üçün bala tughmiding; lékin emdi sen hamilidar bolup bir oghul tughisen. ⁴ Emma sen segek bolup, sharab yaki küchlük haraq ichme, héch napak nersinimu yémigin. ⁵ Chünki mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen. Bu bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atalghan «nazariy» bolidighini üçün, uning béshigha hergiz ustira sélinmisun. U Israilni Filistiylarning qolidin qutquzush ishini bashlaydu, — dédi.

⁶ Ayal éring qéshigha béríp, uninggha: — Mana, Xudaning bir adimi yénimgha keldi; uning turqi Xudaning Perishtisidek, intayin dehshetlik iken; lékin men uningdin: «Nedin kelding» dep sorimidim, umu öz nam-sheripini manga dep bermidi. ⁷ U manga: — «Mana, sen hamilidar bolup bir oghul tughisen; u bala anisining qorsiqidiki chaghdin tartip ölidighan küni-giche Xudagha atalghan bir nazariy bolidighan bolghachqa, emdi sen sharab yaki küchlük haraq ichme we héch napak nersinimu yémigin» dédi, — dédi.

⁸ Buni anglap Manoah Perwerdigargha dua qilip: — Ah Rebbim, Sen bu yerge ewetken Xudaning adimi bizge yene kélip, tughulidighan baligha néme qilishimiz kéreklikini ögitip qoysun, dep iltija qildi.

⁹ Xuda Manoahning duasini anglidi; ayal étizliqta oltughinida, Xudaning Perishtisi yene uning qéshigha keldi. Emma uning éri Manoah uning qéshida yoq idi. ¹⁰ Andin ayal derhal yügürüp béríp, érige xewer béríp: — Mana, héliqi küni yénimgha kelgen adem manga yene köründi, déwidi, ¹¹ Manoah derhal qopup ayalining keynidin méngip, u ademning qéshigha kélip: — Bu ayalgha kélip söz qilghan adem senmu? — dep soriwidi, u jawaben: — Shundaq, mendurmen, dédi.

¹² Manoah uninggha: — Éytqan sözliring beja keltürülgende, bala qaysi teriqide chong qilinishi kérek, u néme ishlarni qilidu? — dep soridi.

¹³ Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab béríp: — Men bu ayalgha éytqan nersilerning hemmisidin u hézi bolup özini tartsun; ¹⁴ u üzüm télidin chiqqan héchqandaq nersidin yémisun, sharab yaki küchlük haraq ichmisun, héch napak nersilerdin yémisun; men uninggha barliq emr qilghinimni tutsun, dédi.

¹⁵ Manoah Perwerdigarning Perishtisige: — Iltipat qilip, ketmey tursila, özlirige bir oghlaq teyyarlayli, déwidi, ¹⁶ Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa jawab béríp: — Sen Méni tutup qalsangmu, Men néningdin yémeymen; eger sen birer köydürme qurbanliq sunmaqchi bolsang, uni Perwerdigargha atap sunushung kérek, dédi (uning shundaq déyishining sewebi, Manoah uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bilmigenidi).

¹⁷ Andin Manoah Perwerdigarning Perishtisidin: — Özlirining nam-sheripi némidu? Éytip bergen bolsila, sözliri emelge ashurulghinida, silige hörmitimizni bildürettuq, — dédi.

13:1 Hak. 2:11; 3:7; 4:1; 6:1; 10:6

13:4 Chöl. 6:2, 3

13:5 «Nazariy» — Xudaning yoligha alahide atalghan bir kishi. Ular toghruluq «Chöl.» 6-bab we izahatlarni körüng.

13:5 Chöl. 6:5; 1Sam. 1:11

13:6 «Xudaning Perishtisidek» — ayal körgen mushu Perishtining «Xudaning perishtisi» yaki «Perwerdigarning Perishtisi» (démek, Mesih) dégen zatning özi («Tebirler»imizni we kéyinki 16-ayetni körüng).

¹⁸ Perwerdigarning Perishtisi uninggha jawaben: — Namimni sorap qal dingghu? Méning namim karamet tilsimattur, — dédi..

¹⁹ Shuning bilen Manoah oghlaq bilen ashliq hediyesini élip béríp uni qoram tashning üstide Perwerdigargha atap sundi. Perwerdigarning Perishtisi ularning köz aldida ajayip karamet bir ishni qilip körsetti; Manoah we ayali qarap turdi. ²⁰ Shundaq boldiki, ot yalquni qurbangah-tin asmangha kötürülgende, Perwerdigarning Perishtisimu qurbangah-tin chiqqan ot yalquni ichide yuqirigha chiqip ketti. Manoah bilen ayali buni körüp, özlirini yerge tashlap yüzlrini yerge yéqip düm yatti.

²¹ Shuningdin kéyin Perwerdigarning Perishtisi Manoahqa we uning ayaligha qayta körünmide. Manoah shu waqitta uning Perwerdigarning Perishtisi ikenlikini bildi. ²² Andin Manoah ayaligha: — Mana, biz choqum ölimiz, chünki biz Xudani kórduq! — dédi..

²³ Lékin ayali uninggha jawab béríp: — Eger Perwerdigar bizni öltürüshke layiq körgen bolsa, undaqta u köydürme qurbanliq bilen ashliq hediye qolimizdin qobul qilmighan bolatti, bu ishni körsetmigen bolatti we shundaqla bundaq sözlerni bizge éyt mighan bolatti, — dédi.

²⁴ Shu ishtin kéyin ayal bir oghul tughdi, uning ismini Shimshon qoydi. Bu bala ösüp, chong boldi we Perwerdigar uni beriketlidi..

²⁵ Zoréah bilen Eshtaolning otturisdiki Mahaneh-Danda Perwerdigarning Rohi uninggha öz tesirini körsitishke bashlidi..

Shimshonning Filistiy bir qizni emrige almaqchi bolushi

14 ¹ Bir waqitta, Shimshon Timnahqa chüshüp, u yerde bir qizni kördi; u Filistiy qizliridin biri idi. ² U shu yerdin chiqip ata-anisining yénigha qaytip: — Men Timnahda Filistiy qizliridin birini kördüm, uni manga xotunluqqa élip béringlar, — dédi.

³ Biraq ata-anisi uninggha: — Qérindashliringning qizlirining ichide yaki bizning pütkül qowmimizning arisidin sanga bir qiz chiqmasmu? Némishqa xetnisiz bolghan Filistiylerning qéshigha béríp, ulardin xotun almaqchi bolisen? — dédi; emma Shimshon atisigha: — Uni manga élip bergin, chünki u manga bek yaqti, — dédi..

⁴ Uning ata-anisi bu ishning Perwerdigar teripidin bolghinini bilmide. Chünki Filistiyler shu chaghda Israil üstidin höküm sürüp turghan bolghachqa, U Filistiylerge taqabil turushqa purset yaratmaqchi idi..

⁵ Emdi Shimshon ata-anisi bilen Timnahqa chüshti; ular Timnahdiki üzümarliqlargha yétip kelgende, mana bir yash shir hörkirigen péti uninggha étildi. ⁶ Shuan Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, u qolida héchnéme bolmighan halette shirni tutup, uni oghlaqni yirtqandek yirtip titma-titma qiliwetti. Lékin u bu ishni ata-anisigha démidi. ⁷ Andin u Timnahqa chüshüp, u qiz bilen paranglashti, u qiz Shimshongha bek yarap ketti.

13:18 «Namimni sorap qal dingghu? Méning namim karamet tilsimattur» — Manoah öz duasigha jawaben kelgen Perwerdigarning Perishtisini insan dep oylaydu. «Karamet tilsimat» dégen mushu süpet ibraniiy tilida («pele») peqet Xudaning Özini yaki uning qilghan ishlini süpetlesh üçün ishletilidu.

13:22 *Mis. 33:20; Qan. 5:26; Hak. 6:22, 23*

13:24 «Shimshon» — «quyashtek (küchlük)» yaki «roshen, parliq adem».

13:24 *Ibr. 11:32*

13:25 «Mahaneh-Dan» — yaki «Danning bargahi».

14:1 «Timnah» — yaki «Timnatah».

14:3 «bizning pütkül qowmimizning arisidin...» — ibraniiy tilida «méning pütkül qowmim arisidin...».

14:4 «...yaratmaqchi idi» — ibraniiy tilidiki mushu söz adette «izdimekchi idi» dégenni bildüridu. Mumkinchiligi barki, Xudaning Rohi Shimshonni tézrek Filistiylerge hujum qilishqa qozghighini bilen, lékin u Xudaning Rohining shu türkisige téxiche étiwar qilmaywatatti.

14:6 «Lékin Shimshon bu ishni ata-anisigha démidi» — Shimshon «nazariy» bolghachqa, héchqandaq üzümdin bolghan nersini yémesliki kérek idi. Shunga Shimshon üzümarliq bilen mangmay, ata-anisidin ayrilip mangghan bolsa kérek. Lékin ata-anisi «nazariy» bolmighachqa üzümarliqtin udul ötte bolatti. Shu sewebtin Shimshonning ata-anisi uning shirni öltüriginini bilmide.

⁸ Birmezgildin kéyin u qizni élip kélish üçhün qayta barghanda, shirning ölükini körüp baqay dep yoldin burulup qariwidi, mana shirning iskititining ichide bir top hesel heriliri bilen hesel turatti. ⁹ U heseldin ochumigha élip yep mangdi; ata-anisining yénigha kelgende, ularghimu berdi, ularmu yédi, lékin özining heselni shirning iskititining ichidin élip kelginini ulargha démidi. ¹⁰ Uning atisi uninggha hemrah bolup chüshüp qizning öyige keldi, u yerde Shimshon bir ziyapet berdi, chünki burundinla toy qilidighan yigitler shundaq qilidighan resm-qaide bar idi. ¹¹ Ular Shimshonni körüp, uninggha hemrah bolushqa ottuz yigitni tépip keldi; ular uninggha hemrah boldi. ¹² Shimshon ulargha: — Men silerdin bir tépishmaq soray, eger siler ziyaret qilinidighan yette kün ichide uning menisini manga dep bérelisenglar, men silerge ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüş égin bérimen; ¹³ eger uni yéship bérelmisenglar, siler manga ottuz dane kanap köynek bilen ottuz yürüş égin béringlar, — dédi. Ular uninggha: — Maqul, undaq bolsa tépishmiqingni éytqin, qéni anglayli, — dédi.

¹⁴ U ulargha: — Yéyilidighini yégüchining ichidin chiqti; tatliq küchtüggürning ichidin chiqti, bu néme? — dédi. Ular üç küngiche bu tépishmaqni tapalmidi. ¹⁵ Yettinchi küni shundaq boldiki, ular Shimshonning ayalining qéshigha béríp: — Sen éringni aldap-siylap, tépishmaqning menisini bizge éytíp bérishke maqul qilghin; bolmisa séni atangning öyi bilen qoshup köydürwétimiz. Siler bizni yoqsul qilishqa bu yerge chaqirghanmu?! — dédi.

¹⁶ Shimshonning ayali uning aldida yighlap turup: — Sen manga öch, méni peqet söymeysen; sen méning qowmimning baliliridin bir tépishmaqni soriding, emma manga menisini éytíp bermiding, dep yighlighili turdi. Shimshon uninggha jawaben: — Mana, men uni ata-anamghimu dep bermigen tursam, sanga dep béremdim? — dédi.

¹⁷ Ziyapet ötküzülgen yette künide u éringning aldida yighlapla yürdi. Shundaq boldiki, yettinchi küni bolghanda ayali uni qistap turuwalghachqa, uninggha tépishmaqning menisini éytíp berdi. Andin ayal béríp öz xelqingning ademlirige tépishmaqning menisini dep berdi. ¹⁸ Shuning bilen yettinchi küni kün patmasta, sheherning ademliri uninggha jawab béríp: — Heseldinmu tatliqi barmu? Shirdinmu küchtüggüri barmu? — dédi.

U ulargha jawab béríp: — Eger siler méning inikim bilen yer aghdurmighan bolsanglar, tépishmiqimni hergiz tapalmaytinglar! — dédi.

¹⁹ U waqitta Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshti; u Ashkélongha chüshüp, Ashkélondekilerdin ottuz kishini öltürüp, ulardin olja élip, oljidan iginlerni élip kélip, tépishmaqning menisini yéship bergenlerge berdi. Shuningdek Shimshonning ghezipi kélip, ata-anisining öyige yénip ketti.

²⁰ Andin Shimshonning ayali Shimshonning hemrahliridin qoldash bolghan yigitke tewe qilindi.

Shimshonning Filistiyler bilen qarshilishishqa bashlishi

15 ¹ Emma birnechche waqit ötüp bughday orush mezgili kelgende shundaq boldiki, Shimshon bir oghlaqni élip öz ayalining öyige béríp: «Men xotunumning qéshigha uning hujrisigha kirimen» dédi. Lékin ayalining atisi uni ichkirige kirishige yol qoymidi. ² Qéynatisi uninggha: — Men heqiqeten sizni uninggha mutleq öch bolup ketti, dep oylidim; shunga men

14:11 «...ottuz yigitni tépip keldi» — shimshonning toyida uninggha hemrah bolushqa chaqirghan bolsa kérek.

14:15 «yettinchi küni...» — bezi kona köchürmelerde «tötinchi küni...» déyilidu.

14:17 «Ziyapet ötküzülgen yette künide u éringning aldida yighlapla yürdi» — yaki «Ziyapet ötküzülgen yette künlük ziyapetning qalghan waqtida u uninggha (Shimshongha) éshiliwélip yighlapla turdi».

14:19 «Ashkélon» — Filistiylerning chong bir shehiri.

14:20 «qoldash bolghan yigitke...» — yaki «özige aghine qilghan yigitke».

«Batur hakimlar»

uni sizning qoldishingizga bériwetkenidim. Halbuki, uning kichik singlisi uningdin téximu chirayliqqu? Uning ornigha shuni alghan bolsingiz! — dédi..

³ Emma Shimshon ulargha: — Emdi men bu qétim Filistiylerge ziyan yetküzsem, manga gunah bolmaydu! — dédi.

⁴ Shuni dep Shimshon béríp üç yüz chilbörini tutup kélip, otqashlarni teyyarlap, chilbörilerni jüplep quyruqlirini bir-birige chétip, ikki quyriqining otturisigha birdin otqashni asti;..

⁵ otqashlarga ot yéqip chilbörilerni élip béríp, Filistiylerning étizdiki ormighan ziraetlirige qoyup berdi. Shuning bilen u dówe-dówe öñchilerni, orulmighan ziraetlerni, shundaqla zeytun baghlirininimu köydürüwetti.. ⁶ Filistiyler buni körüp: Buni kim qildi, — dep sorisa, xelq jawab béríp: — Timnahliq ademning küy'oghli Shimshon qildi; qéynatisi uning ayalini uning qoldis-higha bériwetkini üchün shundaq qildi, — dédi. Shuning bilen Filistiyler chiqip, u ayal bilen atisini otta köydürüwetti.

⁷ Shimshon ulargha: — Siler shundaq qilghininglar üchün, men silerdin intiqam almay boldi qilmaymen, — dédi.

⁸ Shuning bilen Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti; andin u béríp Étam qoram téshining öñgkiride turdi..

⁹ U waqitta Filistiyler chiqip, Yehuda yurtida chédir tikip, Léhi dégen jayda yéyildi.. ¹⁰ Yehudalar bolsa: — Némishqa bizge hujum qilmaqchi bolisiler? — déwidi, ular jawab béríp: — Biz Shimshonni tutup baghlap, u bizge qandaq qilghan bolsa, bizmu uninggha shundaq qilimiz, dep chiqtuq, — dédi.

¹¹ Shuning bilen Yehuda yurtidiki üç ming kishi Étam qoram téshining öñgkirige chüshüp, Shimshongha: — Sen Filistiylerning üstimizdin höküm sürüwatqinini bilmemsen? Shuni bilip turup, sen némishqa bizge shundaq qilding? — dédi. U ulargha: — Ular manga qilghandek, menmu ulargha qildim, dep jawab berdi.

¹² Ular uninggha: — Biz séni baghlap Filistiylerning qoligha tapshurup bérish üchün kelduq, déwidi, Shimshon ulargha: — «Biz özimiz sanga hujum qilip öltürmeymiz», dep manga qesem qilinglar, dédi.

¹³ Ular uninggha: — Séni öltürmeymiz; peqet séni ching baghlap, ularning qoligha tapshurup bérimiz; hergiz ölümge mehkum qilmaymiz, dep jawab berdi. Shuni dep ular ikki yéngi arghamcha bilen uni baghlap, qoram tashning üstidin élip mangdi. ¹⁴ U Léhige kelgende, Filistiyler warqirashqiniche uning aldigha yügürüshüp keldi. Emma Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshüp, qollarini baghlighan arghamchilar ot tutashqan kendir yiptek üzülüp, tügüchler qolliridin yéshilip ketti. ¹⁵ Andin u éshekning yéngi bir éngek söngikini körüp, qolini uzitipla élip, uning bilen ming ademni urup öltürdi..

¹⁶ Shimshon: —

«Éshekning bir éngek söngiki bilen adamlarni öltürüp,

Ularни dówe-dówe qiliwettim,

Éshekning bir éngek söngiki bilen ming ademni öltürdüm!» — dédi..

15:2 «...uni sizning qoldishingizga bériwetkenidim» — yaki «uni sining aghinengge bériwetkenidim».

15:4 «üch yüz chilböre» — bezi terjimilerde «üch yüz tüle» déyilidu. Lékin chilböriiler top bolup yürgechke, azraq göshni yemchük qilish bilen ularni tutuwélish tükilerni tutuwélishtin köp asan bolidu.

15:5 «étizdiki ormighan ziraetliri» — ibraniiy tilida «étizdiki öre turghan ziraetliri» — demek, pishay dep qalghan ziraetler.

15:8 «Shimshon ularni qir-chap qilip qetl qiliwetti» — ibraniiy tilida «Shimshon ularni yota we pachaqlirigha urup, ularni öltürüwetti».

15:9 «Léhi dégen jayda yéyildi» — yaki «Léhi dégen jayda jengge sep түzdi».

15:15 «u éshekning yéngi bir éngek söngikini körüp...» — kona söngék bolghan bolsa, chürüklükidin asanla sunup ketken bolatti.

15:16 «Ularни dówe-dówe qiliwettim» — yaki «Ularни ikki dówe qiliwettim». Bu shéirdin qarighanda, Shimshon ikki yaki uningdin köp qétim Filistiyler bilen soqushqan bolushi mumkin.

¹⁷ Bularni dep éshekning éngek söngikini tashliwetti. Shuningdek u shu jaygha «Ramot-Léhi» dep nam qoydi..

¹⁸ U intayin ussap Perwerdigargha peryad qilip: — Sen Öz qulungning qoli bilen bunche chong nusretni barliqqa keltürdüg, emdi men hazir ussuzluqtin ölüp, xetnisizlarning qoligha chüshüp qalarmenmu? — dédi..

¹⁹ Shuning bilen Xuda léhidiki azgalni yardi, su uningdin urghup chiqti. Shimshon ichip, rohi urghup jan kirdi. Bu sewebtin bu bulaqqa «En-Hakkore» dep nam qoyuldi; ta bügüngiche u Léhida bar..

²⁰ Shimshon Filistiyerning dewride yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi..

Shimshonning meglup bolushi

16¹ Andin Shimshon Gazagha bardi, u u yerde bir pahishe ayalni körüp, kirip uning bilen yéqinchiliq qildi. ² Lékin Gazaliqlar birsining: — Shimshon bu yerge keldi, déginini anglap, sheherni qorshap, kéchiche sheherning qowuqida ün chiqarmay marap turdi we: Ete tang yorughanda uni öltürimiz, — déyishti.

³ Shimshon yérim kéchigiche yatti; andin ornidin turup sheher qowuqining ikki qanitini tutup, uni ikki késhiki we baldaq-taqiqi bilen qoshup, biraqla qomurup, öshnisige artip Hébronning udulidiki taghqa élip chiqip ketti..

⁴ Kéyin u Sorek jilghisida olturushluq Dililah isimlik bir ayalni körüp, uninggha ashiq bolup qaldi. ⁵ Buni bilip Filistiyerning emirliri u ayalning qéshigha bérıp uninggha: — Sen uni aldap, uning küchtüggürlükining zadi nedin bolghanliqini kolap sorap, bizning qandaq qilsaq uni yéngeleydighanliqimizni, uni baghlap boysunduralaydighanliqimizni éytip berseng, biz herbi-rimiz sanga bir ming bir yüz kümüş tengege bérimiz, — dédi.

⁶ Shuning bilen Dililah Shimshondin: — Sen küchtüggürlüküning zadi nedin bolghanliqini, shundaqla qandaq qilghanda séni baghlap boysundurghili bolidighanliqini éytip bergin! — dédi.

⁷ Shimshon uninggha jawaben: — Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa, men ajizlap bashqa ademlerde bolup qalimen, — dédi..

⁸ Shuning bilen Filistiyerning emirliri yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichini élip kélip, bu ayalgha bériwidi, u bu kirichler bilen uni baghlap qoydi ⁹ (Dililah birnechche ademni hujrida paylap turushqa yoshurup qoyghanidi). U Shimshongha: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi.

U qopup kirichlerni chige shoyna otta köyüp üzülp ketkendek üzüwetti. Shuning bilen uning küchtüggürlükining siri ashkarilanmide.

¹⁰ Buni körüp Dililah Shimshongha: — Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen! Emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi..

15:17 «Ramot-Léhi» — «Léhining égzikli».

15:18 **1Sam. 17:26, 36; 2Sam. 1:2**

15:19 «En-Haqqore» — «peryd kötürgüchining buliqi».

15:20 «Shimshon yigirme yilghiche Israilgha hakim boldi» — Shimshonning hakim bolghan waqti belkim Abimelek we Yeftahning höküm sürgen waqitliri bilen zamandash bolsa kérek; u Pelestinning gherbide, ular sherq we shimalida höküm süretti.

16:3 «Hébronning udulidiki tagh» — belkim Gazadin 40 kilométer yiraqliqta idi.

16:7 «Ademler méni yette tal qurutulmighan yéngi ya kirichi bilen baghlisa...» — Shimshon nazariy bolghachqa, «yéngi ya kirichliri» eslide ölük haywanning jesitidin élinidighini üçün uninggha nisbeten «napak» hésablinatti. Uning gépi yalghan bolghini bilen, heqiqetke yéqin idi; uning küchtüggürlüki uning nazariy bolghanliqidin bolghan. Uning «yéngi» (bashqlar ishletmigen) déyishining sewebi «Birsi méni shundaq yéngi kirichler bilen baghlisa, kirichlerning méni napak qilish tesiri azraq bolidu» dep oyilghinidin bolsa kérek.

16:10 «Mana, sen méni aldap, manga yalghan éytipsen!» — roshenki, «paylap olturghuchilar» baghlash usulining

¹¹ U jawab béríp: — Ademler méni héch ishletmigen yéngi arghamcha bilen baghlisa, men aji-zlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.

¹² Shuning bilen Dililah yéngi arghamcha élip kélip, uni baghlap: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi (eslide birnechche adem hujrida yoshurunup, uni paylap turushqanidi). Lékin Shimshon öz qolidiki arghamchilarni yipni üzgendek üzúp tashlidi.

¹³ Buni körúp Dililah Shimshongha: — Sen hazirghiche méni aldapsen, manga yalghan éy-tipsen; emdi manga séni néme bilen baghlisa bolidighanliqini éytip bergin, — dédi. U jawab béríp: — Sen méning bëshimidiki yette örüm chachni dukandiki örüş yip bilen qoshup örúp qoysangla bolidu, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Shimshon uxlighanda u uning bëshidiki yette tal chachni örüş yip bilen qoshup örúp, qozuqqa baghlap qoyup uninggha: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — dédi. Shimshon uyqudin oyghinip, örüş yip bilen qozuqni biraqla tartip yuliwetti.

¹⁵ Andin ayal uninggha: — Manga könglüng yoq turup, qandaqsige sanga ashio boldum, deysen? Sen méni üç qétim aldap, küchtünggürlüküngning nedin bolghanliqini manga éytip ber-midingghu, — dédi.

¹⁶ Uning herkünü sözliri bilen uni qistashliri we yalwurushliri bilen Shimshonning ölgüdek ichi pushti we shundaq boldiki, ¹⁷ u könglidiki sirini qoymay uninggha ashkara qilip: — Men anam-niing qorsiqidiki chaghdin tartip Xudagha atilip nazariy bolghinim üçün, bëshimgha hergiz ustira sélinip baqmighan; eger méning chéchim chüshürüwétilse, küchüm mendin kétip, men ajizlap bashqa ademlerdek bolup qalimen, — dédi.

¹⁸ Dililah uning öziğe könglidiki hemme sirini dep berginini körüp, Filistiylerning emirlirini charqirip kélishe adem mangdurup: — «Bu qétim siler yene bir chiqinglar, chünki Shimshon könglidiki hemme sirni manga ashkara qildi» dédi. Shuning bilen Filistiylerning emirliri qol-lirigha kümüshlerni élip, uning qéshigha chiqti.

¹⁹ Andin Dililah uni öz yotisigha yatquzup, uxlitip qoyup, bir ademni chaqirip kirip uning bëshidiki yette örüm chachni chüshürüwetti; shundaq qilip u Shimshonning bozek qilini-shini bashlighuchi boldi. Shimshon küchidin ketkenidi. ²⁰ U: — Ey Shimshon, Filistiyler séni tutqili keldi! — déwidi, u uyqudin oyghinip: — Men ornumdin turup, iliriki birqanche qé-timqidek, boshinip kétimen, dep oylidi. Lékin u Perwerdigarning özidin ketkinini bilmeytti.

²¹ Shuning bilen, Filistiyler uni tutuwélip, közlrini oyup, Gazagha élip chüshüp, uni mis zen-jirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi.

²² Lékin bëshidiki chüshürüwétilgen chéchi yene ösüşke bashlidi.

Shimshonning shereplik halda ölüşhi we depne qilinishi

²³ Kéyin, Filistiylerning emirliri öz ilahi bolghan Dagon üçün chong bir qurbanliq ötküzüş-ke hem tebriklep shadlinishqa yigildi. Chünki ular: — Mana, ilahimiz dushmanimiz bolghan Shimshonni qolimizgha tapshurup berdi, — déyishti.

²⁴ Xelq Shimshonni körgende, öz ilahini danglap: — Ilahimiz bolsa, yurtimizni weyran qilghuchini, ademlimizni köp öltürgen dushmanimizni qolimizgha chüshürüp berdi! — déyishti.

²⁵ Ular taza shad-xuramlıq keypige chömüp: — Shimshon keltürülsun, u bizge bir oyun körsi-tip bersun, déyishti; ular Shimshonni zindandin élip chiqti. U ularning aldida oyun körsetti. Emdi ular uni ikki tüwrükning otturısında toxtitip qoyghanidi. ²⁶ Shuning bilen Shimshon qo-

netijisini kütüp özliri yoshurunghan yerdin chiqmıdi. Shimshon öyde Dililah bilen ikkimizla bar, dep oylaydu.

16:13 «dukandiki örüş yip bilen» — yaki «dukandiki teg yipi bilen», yeni toqumilarning boyigha tartilghan yipi bilen.

16:14 «Shimshon uxlighanda u uning bëshidiki yette tal chachni örüş yip bilen qoshup örüp...» — mushu sözlerni kona grék nusxisidin alduq.

16:21 «uni mis zenjirler bilen baghlap, zindanda un tartishqa saldi» — un tartish adette ayal kishining ishi idi.

lini tutup turgan yigitke: — Méni qoyuwet, öyni kötürüp turgan tüwrüklerni silap, ulargha yöliniwalghili qoyghaysen, — dédi.

²⁷ U chaghda öy er-ayallar bilen liq tolghanidi, Filistiyerning emirlirining hemmisimu shu yerde idi; ögzidimu Shimshonning körsitiwatqan oyunini körüwatqan texminen üç mingche er-ayal bar idi.

²⁸ Shimshon Perwerdigargha nida qilip: — Ey Reb Perwerdigar, méni yad qilip peqet mushu bir qétim manga küch ata qilghaysen; i Xuda, shuning bilen ikki közümning intiqamini Filistiylerdin bir yolila alghuzghaysen! — dédi...

²⁹ Shimshon shularni dep öyni kötürüp turgan otturidiki ikki tüwrükni tutuwaldi; birini ong qoli bilen, yene birini sol qoli bilen tutup, ulargha tayinip turdi.

³⁰ Andin: «Filistiyer bilen birlikte ölüp ketsem!» dep bedinini éqip küchini yighip ittiriwidi, öy örülüp, u yerdiki emirler bilen barliq xelqning üstige chüshti. Buning bilen öz ölümi bilen öltürgen ademler uning tirik waqtida öltürgenliridin köp boldi.³¹ Andin kéyin uning qérindashliri we atisining barliq jemeti chüshüp, uni kötürüp, Zoréah bilen Eshtaolning ot-turisigha élip bérip, atisi Manohning qebriside depne qildi. U yigirme yil Israilgha hakim bolghanidi.

Israillarning butpereslik yoligha kirishi

17¹ Efraimning taghlirida Mikah isimlik bir kishi bar idi. ² U anisigha: — Séning héliqi bir ming bir yüz kümüş tenggeng oghrilap kétilgenidi; sen tenggilerni qarghiding we buni manga dep berding. Mana, kümüş mende, uni men alghandim, déwidi, anisi: — Ey oghlum, Perwerdigar séni beriketligey!, — dédi...

³ Mikah bu bir ming bir yüz kümüş tenggini anisigha yandurup berdi. Anisi: — Men eslide bu pulni sen oghlumni dep Perwerdigargha béghishlap, uning bilen oyma but we quyma but yasashqa atiwetkenidim; emdi yenila sanga bérey, dédi.

⁴ Lékin Mikah kümüşni anisigha qayturup berdi; anisi uningdin ikki yüz kümüş tenggini élip bir zergerge bérip, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti; ular Mikahning öyige qoyup qoyuldi... ⁵ Mikah dégen bu kishi eslide bir butxana peyda qilghan, shuningdek özige bir efod bilen birnechche «terafim»ni yasighanidi; andin öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi...

⁶ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti...

Mikahning bir Lawiyni «kahin bolush»qa yallishi

⁷ Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehemde Lawiy qebilisidin bolghan bir yigit bar idi; u shu yerde musapir bolup turup qalghanidi...⁸ Bu yigit bir jay tépip turay dep, Yehudalarning yurti-

16:28 Ibr. 11:32

17:2 «...tenggilerni qarghiding...» — qarghashning mezmuni belkim «Bu pul beriketlik bolmisun, alghuchi kishige palaket chüshürsun» dégendek bolsa kérek. «...we buni manga dep berding» — ibranij tilida: «...we méning qulaqlirimgha sözling».

17:4 «...anisi uningdin ikki yüz kümüş tenggini élip bir zergerge bérip, bir oyma but bilen bir quyma but yasatti...» — mushu sózdin qarighanda, apisi niyitidin yéni, pulning bir qismini özide qaldurghanidi.

17:5 «efod» — «fod» toghruluq 8:27 we izahatini körüng. «Efod» eslide bash kahin kiyidighan alahide birxil kiyim idi. U toghruluq «Mis.» 28:5-30 we izahatilirini körüng. «terafim» — ibranij tilidiki söz bolup, «öy butliri» dégenni bildüridu. Bu butlar qolda kötürgüdek kichik bolup, adette kümüshdin yasilatti. Qedimki waqitlardiki bezi butperes jemiyyetlerde «terafim»gha ige bolghan adem öyning barliq teulluqatining igisi, xojayini dep hésablinatti. «... öz oghulliridin birini kahinliqqa mexsus teyinlep, uni özige kahin qildi» — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi.

17:6 «Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti» — mushu sözler, shübhiziki, Xudaning waqti kelgende Israilgha Özi padishah teyinlesh meqsitide bolghanliqini körsitidu.

17:6 Hak. 18:1; 21:25

17:7 «Yehuda jemetining tewesidiki Beyt-Lehem» — Beyt-Lehem Lawiylargha békitilgen sheherlerdin emes idi. Bu kishining shu yerge némige barghini éniq emes.

diki Beyt-Lehem shehiridin chiqti. U seper qilib, Efraim taghliqigha, Mikahning öyige kélip chüshti. ⁹ Mikah uningdin: — Qeyerdin kelding, dep soriwidi, u uninggha jawaben: — Men Ye-hudalarning yurtidiki Beyt-Lehemlik bir Lawiymen, bir jay tépip turay dep chiqtim, — dédi.

¹⁰ Mikah uninggha: — Undaq bolsa men bilen turup, manga hem ata hem kahin bolup bergin; men sanga her yili on kümüş tengege, bir yürüş égin we kündilik yémek-ichmikingni bérey, — dédi. Buni anglap Lawiy kishi uningkige kirdi.

¹¹ Lawiy u kishi bilen turushqa razi boldi; yigit shu kishige öz oghulliridin biridek bolup qaldi.

¹² Andin Mikah bu Lawiy kishini kahinliqqa mexsus teyinlidi. Shuning bilen Lawiy yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi..

¹³ Andin Mikah: — Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üçün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen, — dédi..

Dan qebilisining özliri üçün bir miras jayni tépishi

18¹ Shu künlerde Israilda héch padishah bolmide; shundaqla shu künlerde Danlarning qebilisi özlirige olturaqlishish üçün jay izdewatqanide, chünki shu küngiche ular Israil qebililiri arisida chek tashlinip békitilgen miras zémingha érishmigenide..² Shuning bilen Danlar pütkül jemetidin Zoréah we Eshtaolda olturushluq besh palwanni zéminni charlap kélishke ewetti we ulargha tapilap: — Siler béríp zéminni charlap kélinglar, dédi. Ular seper qilib Efraim taghliq yurtigha kélip Mikahning öyige chüshüp u yerde qondi. ³ Ular Mikahning öyining yénida turghinida Lawiy yigitning awazini tonup, uning qéshigha kirip uningdin: — Séni kim bu jaygha élip keldi? Bu yerde néme ish qilisen? Bu jayda némige érishting? — dep soridi..

⁴ U ulargha jawaben: — Mikah manga mundaq-mundaq qilib, méni yallap özige kahin qildi, dédi.

⁵ Buni anglap ular uninggha: — Undaq bolsa bizning mangghan sepirimizning ongushluq bolidighan-bolmaydighanliqini bilmikimiz üçün, Xudadin sorap bergin, — dédi.

⁶ Kahin ulargha: — Xatirjem bériwéringlar. Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur, — dédi..

⁷ Shuning bilen bu besh adem chiqip, Laish dégen jaygha yétip keldi. Ular u yerdiki xelqning tinch-aman yashawatqinini, turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini, xatirjemlik we rahet ichide turuwatqinini kördi; shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi; ular Zidoniylardin yiraqta turatti, shundaqla bashqilar bilenmu héchqandaq bardi-keldi qilishmaytti..

17:12 «Mikah bu Lawiy kishini kahinliqqa mexsus teyinlidi» — ibraniy tilida: «Mikah bu Lawiy kishining qolini toldurdi». Bu söz mushu yerde ikki bisliqtur — (1) u Mikahning qolini mexsus kahinliq wezipisi bilen «toldurdi» we (2) (hejwiý jehettin) pul bilen toldurdi. «Shuning bilen Lawiy yigit uninggha kahin bolup, Mikahning öyide turup qaldi» — peqet Harunning ewladlirila kahin bolushqa hoquqluq idi; bashqa Lawiylarning kahin bolush hoquqi yoqtur, elwette.

17:13 «Bir Lawiy kishi manga kahin bolghini üçün, Perwerdigarning manga yaxshiliq qilidighinini bilimen» — démisekmü, bu sözler pütünley xurapiy bir közqarash, elwette. 18-babta sözlerning xataliqi chiqip turidu.

18:1 «Shu künlerde Danlarning qebilisi özlirige olturaqlishish üçün jay izdewatqanide» — «Yeshua» 19:40-48de bu ishlar bayan qilinidu. Shu ayetlerdin qarighanda: «chek tashlinip békitilgen miras zémingha érishmigenide» dégenning menisi «...toluq érishelmigenide» dégende bolsa kérek.

18:1 Hak. 17:6; 21:25

18:3 «Lawiy yigitning awazini tonup...» — yaki «Lawiy yigitning teleppuzini tonup...».

18:6 «Mangghan yolunglar Perwerdigarning aldididur» — démek, yolunglar Xudaning nezirige yaxshi körünidu.

18:7 «Turmushining Zidoniylarning örp-adetliri boyiche ikenlikini» — mushu sheher belkim Zidoniylarning bir mustemlikisi bolghan bolushi mumkin idi. «Shu zéminda ularni xar qilghuchi héchqandaq hoquqdar yoq idi» — eger Laishtikilerdin paydilinidighan bashqa bir yerlik hakimiyet bar bolsa, Laishni igilesh üçün mushu hakimiyet bilenmu soqushush kérek bolatti, elwette.

—Shu söznang bashqa birxil terjimisi: «ularning üstide nomus ishlarni eyibleydighan héchqandaq hakim yoq idi».

⁸ Besh palwan Zoréah we Eshtaolgha öz qérindashlirining qéshigha qaytip keldi. Qérindashliri ulardin: — Néme xewer élip keldinglar? — dep soridi.

⁹ Ular jawaben: — Biz qopup ulargha hujum qilayli! Chünki biz shu zéminni charlap kelduq, mana, u intayin yaxshi bir yurt iken. Emdî némishqa qimir qilmay jim olturisiler? Emdî derhal béríp, u yurtni élishqa ezmenglerni ezmenglar, béríp hujum qilip zéminni igilenglar. ¹⁰ U yerge barghininglarda siler tinch-aman turuwatqan bir xelqni, her etrapigha sozulghan keng-azade bir zéminni kórisiler! Xuda u yerni silerning qolunglarga tapshurghandur. U yurtta yer yü-zide tépiledighan barliq nersilerdin héchbiri kem emes, dédi.

¹¹ Shuning bilen Danlarning jemetidin alte yüz adem jengge qorallinip, Zoréah we Eshtaoldin chiqip mandí. ¹² Ular Yehuda yurtidiki Kiriát-Yéarim dégen jaygha béríp, chédir tiktí (shunga bu jay takí büügünche «Danning leshkergahi» dep atalmaqta; u Kiriát-Yéarimning arqa teripige jay lashqanidi). ¹³ Andin ular u yerdin Efraim taghliq rayonigha béríp, Mikahning öyige yétip keldi.

¹⁴ Laish yurtigha charlash üçün barghan besh kishi öz qérindashlirigha: — Bilemsiler? Bu öyde bir efod toni, birnechche terafim butliri, bir oyma mebud we quyma mebud bardur! Emdî qan-da-q qilishinglar kéreklikini oylishinglar! — dédi.

¹⁵ Ular burulup Lawiy yigitning öyige (Mikahqa tewe öyge) kirip uningdin hal soridi. ¹⁶ Dan qebilisidin bolghan jeng qorallirini kótürgen alte yüz kishi derwaza aldida turup turdi. ¹⁷ U zéminni charlashqa barghan besh adem butxanigha kirip, oyma but, efod toni, terafim butliri we quyma butni élip chiqti. Kahin jeng qorallirini kótürgen alte yüz kishi bilen bille derwazida turatti. ¹⁸ Bu besh adem Mikahning öyige kirip oyma but, efod tonini, terafim butliri we quyma butni élip chiqqanda kahin ulardin: — Bu néme qilghininglar?! — dep soridi.

¹⁹ Ular uninggha: — Ün chiqarmay, aghzingni qolung bilen étip, biz bilen méngip, bizge hem ata hem kahin bolup bergin. Séning peqet bir ademning öyidikilerge kahin bolghining yaxshimu, yaki Israilning bir jemeti bolghan pütün bir qebilege kahin bolghining yaxshimu? — dédi.

²⁰ Shundaq déwidi, kahinning köngli xush bolup, efod, terafim butliri we oyma mebudni élip xelqning arisigha kirip turdi. ²¹ Andin ular burulup, u yerdin ketti; ular baliliri we charpaylarni we yük-taqlirining hemmisini aldida mangduruwetkenidi. ²² Mikahning öyidin xéli yiraqli-ghanda Mikahning öyining etrapidiki xelqler yighilip, Danlarga qoghlap yétishti. ²³ Ular Dan-larni towlap chaqirdi, Danlar burulup Mikahqa: — Sanga néme boldi, bunchiwila köp xelqni yighip kélip néme qilmaqchisen?! — dédi.

²⁴ U jawab béríp: — Silér men yasatqan mebudlarni kahinim bilen qoshup aldinglar, andin ket-tinglar! Manga yene néme qaldí?! Shundaq turuqluq silér téxi: «Sanga néme boldi?» — dewa-tisilerghu! — dédi.

²⁵ Danlar uninggha: — Ününgni chiqarma, bolmisa achchiqí yaman kishiler séni tutuwélip, séni we ailengdikilerni janliridin juda qilmisun, yene, — dédi.

²⁶ Bularni dep Danlar öz yoligha mangdi; Mikah ularning özidin küchlük ikenlikini körüp, yénip öz öyge ketti.

²⁷ Ular Mikah yasatquzghan nersiler we uning kahinini élip, Laishqa hujum qildi; u yerdiki xelq tinch-aman we xatirjem turuwatqanidi; ular ularni qilichlap qirip, sheherni otta köydürüwetti.

²⁸ Sheherni qutquzghudek héch adem chiqimidi; chünki bu sheher Zidondin yiraqta idi, xelqi héchkim bilen bardi-keldi qilishmaytti. Sheher Beyt-Rehobning yénidiki jilghida idi. Danlar sheherni qaytidin qurup, olturaqlashti. ²⁹ Ular bu sheherge Israilning oghulliridin bolghan, öz atisi Danning ismini qoyup Dan dep atidi. Ilgiri u sheherning nami Laish idi.

18:12 «Danning leshkergahi» — ibraniy tilida «Mahaneh-Dan». «gerb teripi».

18:12 Hak. 13:25

18:14 «terafim butliri» — 17:5diki izahatni körüng.

18:29 Ye. 19:47

«arqa teripi» — bu sözning bashqa birxil terjimisi

³⁰ Danlar shu yerde bu oyma butni özlrige tiklidi; Musaning oghli Gershomning ewladi Yonatan we uning oghullari bolsa shu zéminning xelqi sürgün bolushqa élip kételgen küngiche Danlarning qebilisige kahin bolup turghanidi..³¹ Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqitlarda, Danlar özlrige üçün tikligen, Mikah yasatquzghan oyma mebud Danda turghuzuldi..

Esheddiy buzuqchilik

19¹ Israilda téxi padishah tiklenmigen shu künlerde, Efraim taghliq rayonining chet teripide olturushluq bir Lawiy kishi bar idi; u Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemlik bir qizni kénizelikke aldi..² Lékin u kénizék érige wapaszliq qilib, uning yénidin chiqip, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge atisining öyige béríp, töt ayche turdi..

³ U waqitta uning éri qopup kénizikige yaxshi geplerni qilib, könglini élip yandurup kélíshke kénizikining yénigha keldi. U bir xizmetkarini we ikki éshékni élip bardi. Kénizék érinini atisining öyige élip kirdi; atisi uni körüp xush bolup qarshi aldi. ⁴ Uning qéynatisi, yeni qizning atisi uni tutup qaldi, u u yerde üç küngiche yep-ichip, uning bilen yétip qopti. ⁵ Tötinchi küni Lawiy kishi seher qopup mangghili teyyarlaniwidi, kénizikining atisi küy'oghligha: — Bir toghram nan yep yürikingni quwwetlendürüp andin mangghin, — dédi.

⁶ Shuning bilen ular ikkisi olturup bille yep-ichip tamaqlandi. Qizning atisi u kishige: — Sendin ötüney, bu kéchimu qonghin, könglüng échilsun, dédi.

⁷ Bu kishi mangghili qopuwidi, lékin qéynatisi uni zorlap, yene élip qaldi, u yene bir kün qondi.

⁸ Beshinchi küni u seher qopup mangghili teyyarlandi, lékin qizning atisi uninggha: — Awwal yürikingni quwwetlendürgin, dédi. Shuning bilen ular ikkisi kün égilgüche olturup, bille tamaqlandi.

⁹ Andin bu kishi kéniziki we xizmetkarini élip mangghili teyyarlaniwidi, qéynatisi, yeni qizning dadasi uninggha: — Mana, kech kirey dewatidu, sendin ötüney, bu yerde yene bir kéchini ötküzünglar; mana, kün meghriqqe égiliptu, bu yerde qonghin, könglüng échilsun; andin ete seherde yolgha chiqip, öyünglarga kétinglar, — dédi..

¹⁰ Lékin u kishi emdi yene bir kéche qonushqa unimay, qopup yolgha chiqip Yebusning, yeni Yérusalémning uduligha keldi. Uning bilen bille ikki toquqluq éshék we kéniziki bar idi. ¹¹ Ular Yebusqa yéqin kelgende kün olturay dep qalghachqa, xizmetkari ghojisigha: — Yebusiylarning bu shehirige kirip, shu yerde qonayli, dédi.

¹² Lékin ghojisisi uninggha jawab béríp: — Biz Israillar turmaydighan, yat eller turidighan sheherge kirmeyli, belki Gibéahqa ötüp kéteyli, dédi.

¹³ Andin u yene xizmetkarigha: — Kelgin, biz yéqindiki jaylardin birige barayli, Gibéahda yaki Ramahda qonayli, dédi.

¹⁴ Shuning bilen ular méngip, Binyamin yurtidiki Gibéahning yénigha yétip barghanda kün olturghanidi. ¹⁵ Ular Gibéahqa kirip, u yerde qonmaqchi boldi; sheharning chong meydanigha kirip olturushti; lékin héchkim ularni qondurushqa öyige tekliq qilmidi.

¹⁶ Halbuki, u kéchisi qéri bir adem ishini tügitip, étizliqtin yénip kéliwatqanidi. U eslide Efraim taghliq rayoniliq adem idi, u Gibéahda musapir bolup, olturaqlaship qalghanidi; lékin u yerdiki xelqler Binyaminlardin idi.

18:30 «Gersomning ewladi» — ibraniiy tilida «Gersomning oghli».

18:31 «Xudaning öyi Shilohda turghan barliq waqitlarda» — Shiloh shehiri muqeddes chédir tunji tiklengen jay idi («Ye.» 18:10, 19:51, «1Sam.» 3:1ni köring). Sulayman padishah ibadetxanini Yérusalémda qurushtin ilgiri (qaysi waqit ikenlikli bizke namelum) Shiloh ibadet soruni süpitide ishlatilmey tashliwétilgenidi («Yer.» 7:12ni köring).

19:1 Hak. 17:6; 18:1; 21:25

19:2 «Lékin u kénizék érige wapaszliq qilib...» — yaki «lékin u kénizék éridin yamanlap kétip...».

19:9 «andin ete seherde ... öyünglarga kétinglar» — ibraniiy tilida «andin ete seherde ... chédiringlarga kétinglar».

¹⁷ U bëshini kötürüp qarap, bu yoluchining sheharning meydanida olturghinini kötüp uningdin: — Qeyerdin kelding? Qeyerge barisen? — dep soridi.

¹⁸ U jawab béríp: — Biz Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemdin Efraim taghliqining chet yaqilirigha kétip barimiz; men esli shu jaydin bolup, Yehuda yurtidiki Beyt-Lehemge barghanidim; ishlim Perwerdigarning öyige munasiwetlik idi; lékin bu yerde héch kim méni öyige tekliq qilmidi. ¹⁹ Bizning ésheklirimizge bérédighan saman we boghuzimiz bar, özüm, dédekliri, shundaqla kemniliring bilen bolghan yigitkimu nan we sharablar bar, bizge héch néme kem emes, — dédi.

²⁰ Buni anglap qéri kishi: — Tinch-aman bolghaysen; silering mohtajlirlarning hemmisi méning üstümge bolsun, emma kochida yatmanglar! — dep, ²¹ uni öz öyige élip béríp, éshekli-rige yem berdi. Méhmanlar putlirini yuyup, yep-ichip ghizalandi. ²² Ular könglide xush bolup turghinida, mana, sheharning ademliridin birnechcheylen, yeni birqanche lükçek kélip öyni qorshiwélip, ishikni urup-qéqip, öyning igisi bolghan qéri kishige: — Séning öyüngge kelgen shu kishini bizge chiqirip bergin, uning bilen yéqinchiliq qilimiz, — dédi.

²³ Buni anglap öy igisi ularning qéshigha chiqip ulargha: — Bolmaydu, ey buraderlirim, silerdin ötünüp qalay, mundaq rezillikni qilmanglar; bu kishi méning öyümge méhman bolup kelgeniken, siler bundaq iplasliq qilmanglar. ²⁴ Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar. Men ularni qéshinglarga chiqirip bérey, siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli, neziringlarga néme xush yaqsa ularni shundaq qilinglar, lékin bu kishige mushundaq iplasliq ishni qilmanglar, — dédi.

²⁵ Lékin u ademler uninggha qulaq salmidi; yoluchi kénizikini ularning aldigha sörep chiqirip berdi. Ular uning bilen bille bolup kechtin etigengiche ayagh asti qildi; ular tang yorughanda andin uni qoyup berdi.

²⁶ Chokan tang seherde qaytip kélip, uning ghojisi qonghan öyning derwazisining bosughisigha kelgende yiqilip qélip, tang atuche shu yerde yétip qaldi. ²⁷ Etigende uning ghojisi qopup öyning ishikini échip, yolgha chiqmaqchi bolup téshigha chiqiwidi, mana, uning kéniziki bolghan chokan öyning derwazisi aldida qolliri bosughining üstige qoyuqluq halda yatatti. ²⁸ U uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi. Lékin chokan héchbir jawab bermidi. Shuning bilen u chokanni éshekke artip, qozghilip öz öyige yürüp ketti.

²⁹ Öz öyige kelgende, pichaqni élip kénizikining jesitini söngekliroi boyiche on ikki parche qilip, pütkül Israil yurtining chet-yaqilirighiche ewetti.

³⁰ Shundaq boldiki, buni körgenlarning hemmisi: «Israil Misirdin chiqqan künden tartip bügüngiche bundaq ish bolup baqmighanidi yaki körülüp baqmighanidi. Emdi bu ishni obdan oyliship, qandaq qilish kéreklikini meslihetlisheyli» — déyishti.

Ichki urushning partlishi

20 ¹ Shuning bilen Israillarning hemmisi chiqip, jamaet Dandin tartip Beer-Shébaghiche yighilip Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup Mizpahda, Perwerdigarning aldigha kélip

19:18 «Perwerdigarning öyi, yeni muqeddes chédir» — shu chaghda Yérusalémde emes, Shilohda idi.

19:22 «lükçek» — ibraniy tilida «Béialning (Iblisning) baliliri».

— Bashqa birxil terjimisi «sheherdiki ademler, lükçekler...»

19:22 Yar. 19:1-4; Hosh. 9:9; 10:9

19:24 «Mana, méning pak bir qizim bar, yene u kishining kéniziki bar... siler ularni ayagh asti qilsanglar meyli...» — shu qéri adem méhmandostluqni we méhmanlarga bolghan mes'uliyetchanliqni shunche «muqeddes» dep qarisimu, uning aghzidin chiqqan yuqiriqi gepliridin shu chaghdiki Israillarning buzuqchiliq-exlaqsizliqining qandaq derijige béríp yetkenliki éniq körünidu. Méhmanlarning hayatini qoghdash üçün öz hayatini pida qilsa bolatti; lékin öz qizini mushu rezillerge «hediye qilish»qa herqandaq wijdan igisige yirginchlik bolsa kérek.

19:28 «Lawiy kishi uninggha: — Qopqin, biz mangayli, dédi» — bu chokanning «ghoja»sining tash yürekliki bilen shu yerlik lükçeklarning rezillikining perqi barmu?

«Batur hakimlar»

bir ademdek boldi...² Pütkül qowmning chongliri, yeni Israilning hemme qebilisining boshliqliri Xudaning xelqining jamaiti arisida hazir boldi. Jamaet jemiylar bolup töt yüz ming qilich tutqan piyade esker idi³ (Binyaminlar Israilning Mizpahda jem bolghinidin emdi xewer tapqanidi).

Israililar sürüshte qilip: «Bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi..

⁴ Öltürülgen chokanning éri Lawiy kishi jawab béríp mundaq dédi: — «Men bolsam öz kénizikimni élip, Binyaminning Gibéah shehirige qonghili barghanidim; ⁵ Gibéahning ademliri kéchide manga hujum qilmaqchi bolup, méni dep öyni qorshiwalidi. Ular méni öltürüshni qestlidi, kénizikimni bolsa ular ayagh asti qilip öltürüwetti.. ⁶ Shuning bilen men kénizikimning jesitini parche-parche qilip, kishilerge kótürtküzüp Israilning mirasi bolghan zéminning herbir yurtigha ewettim. Chunki ular Israil ichide pasiliq we iplasliq qildi. ⁷ Mana, ey barliq Israililar, siler hemminglar oylinip, meslihet kórsitinglar».

⁸ Shuning bilen hemme xelq bir ademdek qopup: — Arimizdin ne héchkim öz chédirige barisun ne héchkim öz öyige qaytmisun, ⁹ belki biz Gibéahqa shundaq qilayliki: — Biz chek tashlap uninggha hujum qilayli; ¹⁰ biz Israilning hemme qebilisidikilerdin yüzning ichidin onni, mingdin yüzni, on mingdin mingni tallap chiqip, ularni xelq üçün ozuq-talqan yetküzüshke teyinleyli. Shundaq qilip xelq Binyamin yurtidiki Gibéah shehirige béríp, ularning Israil ichide qilghan barliq iplasliqini ularning öz beshigha yandursun, — déyishti.

¹¹ Shuning bilen Israilning hemme ademliri bir ademdek bolup, u sheherge hujum qilishqa toplandi.

¹² Andin Israil qebililiri Binyaminning barliq jemetlirige elchi ewetip: — Aranglarda yüz bergen bu rezillik zadi néme ish? ¹³ Emdi Gibéahdiki bu lükcheklerni bizge tutup béringlar. Shuning bilen biz ularni ölüme mehkum qilip, Israildin rezillikni yoq qilayli, — dédi. Lékin Binyaminlar öz qérindashliri bolghan Israililarning sözini tingshimidi, ¹⁴ belki Binyaminlar Israilgha qarshi jeng qilish üçün sheher-sheherlerdin kélip Gibéahda yighildi. ¹⁵ U waqitta Binyaminlar-din sheher-sheherlerdin tizimlanghanlar yigirme alte ming qilich tutqan erkek idi. Uningdin bashqa Gibéahdin xillanghan yette yüz esker bar idi. ¹⁶ Bu pütkül qoshun arisida xillanghan yette yüz solxay esker bolup, salghugha tashni sélip nishangha atsa, qilchimu qéyip ketmeytti..

¹⁷ Binyamin qebilisidin bashqa, Israilning ademliri sanaqtin ötküzülüwidi, qilich tutqanlar töt yüz ming erkek chiqti; bularning hemmisi jengchiler idi.

¹⁸ Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: — Bizning arimizdin kim awwal chiqip Binyaminlar bilen soqushsun, dep soriwidi, Perwerdigar jawab béríp: — Yehuda awwal chiqsun, dédi..

¹⁹ Shuning bilen Israililar etisi seher qopup Gibéahning udulida chédirgah tikti. ²⁰ Andin Israilning ademliri Binyamin bilen urushushqa chiqip, Gibéahning yénida raslinip ulargha qarshi sep tüzdi. ²¹ Shu küni Binyaminlar Gibéahdin chiqip, Israildin yigirme ikki ming kishini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti.

20:1 «Dandin tartip Beer-Shebaghiche yighilip, Giléad zéminining xelqi bilen qoshulup...» — Dan shehiri (18:29de kórsitilgen) zéminning shimaliy chétide; Beer-Shebá shehiri bolsa zéminning jenubiy chétide; «Giléad» bolsa zéminning Jordan deryasining sherq teripidiki chet qismi idi. Démek (Binyamin xelqidin bashqa), pütkül Israilning ademliri Mizpahqa yighildi.

20:3 «... Israililar sürüshte qilip: «bu rezil ish qandaq yüz berdi?» — dep soridi» — shu chaghdá Binyaminlarning wekillirining neq meydanda bar-yoqluqi éniq emes. Lawiy kishi, shübhisizki, kénizikining jesitidin bir qismini ularghimu ewetken (11:29). Bu soal Binyamin wekillirige qoyulghan bolsa, «Bu rezil ishning sewebini bizge chüshendürüp béringlar» dégendek terjime qilinishi kerek idi. Lékin 4-ayettin qarighanda soal Lawiy kishige qoyulghan.

20:5 «...méni dep öyni qorshiwalidi» — yaki «... men bar öyni qorshiwalidi».

20:13 «lükchekler» — ibranii tilida «Béali»ning (Iblisning) baliliri.

20:13 Hak. 19:22; Hosh. 9:9; 10:9

20:16 Hak. 3:15

20:18 «Israil qopup Beyt-Elge chiqip Xudadin: ... dep soriwidi» — bu ayettin qarighanda, Xudaning muqeddes chédiri gerche shu yillarda Shilohda bolsimu («Ye.» 18:1, «Hak.» 18:31, 21:12, «1Sam.» 1:3ni kóring), melum sewebtin (dushmanlarning tajawuzliri tüpeylidin?) Beyt-Elde waqitliq turghuzulghan oxshaydu (27-28-ayetni kóring).

²² Lékin Israilning ademliri jasaretke kélip, awwalqi küni sep tüzgen jayda ikkinchi küni yene sep tüzdi. ²³ sep tüzüshtin awwalqi axshimi Israil Perwerdigarning aldigha béríp, kech kirgüche peryad qilip yigrlap, Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyamin nesilliri bilen yene urushushqa chiqsaq bolamdu, bolmamdu? — dep soriwidi, Perwerdigar jawab béríp: — Ulargha hujum qilinglar, dédi.

²⁴ Shuning bilen Israillar ikkinchi küni Binyaminlarga yéqin kélip hujum qildi. ²⁵ Binyaminmu ikkinchi küni Gibéahdin chiqip Israillar bilen soqushup, ularning on sekkiz ming adimini öltürüp, yerge yeksan qiliwetti; bularning hemmisi qilich tutqanlardin idi.

²⁶ Andin Israillarning hemmisi, yeni pütün qoshun qopup Beyt-Elge chiqip yigrlap, shu küni Perwerdigarning aldida kechkiche roza tutup, Perwerdigarning aldida köydürme qurbanliq bilen inaqil qurbanliqi ötküzdi. ²⁷⁻²⁸ Shu künlérde Xudaning ehde sanduqi shu yerde bolup, Harunning ewladi, Eliazarning oghli Finihas uning aldida xizmet qilatti; shuning bilen Israillar Perwerdigardin yol sorap: — Biz öz qérindishimiz bolghan Binyaminning nesilliri bilen yene urushushqa chiqamduq yaki toxtap qalamduq? — dep soridi; Perwerdigar jawaben: — Chiqinglar, chunki ete Men ularni séning qolunggha tapshurimen, dédi..

²⁹ Buni anglap Israil xelqi Gibéahning etrapigha eskerlerni pistirma qoydi. ³⁰ üçinchi küni Israillar ilgiriki ikki qétimqidek Binyaminlarga hujum qilishqa Gibéahning uduligha kélip sep tüzdi. ³¹ Binyamin Israil xelqige qarshi jengge chiqiwidi, xelq ularni sheherdin azdurup chiqti. Ular Beyt-Elge chiqidighan yol we Gibéahqa baridighan yolning üstide hem dalada xelqni ilgiriki ikki qétimqidek urup qirghili turdi. Israilning ademliridin ottuzche kishini öltürdi. ³² Binyaminlar: — Ular yenila awwalqidek meghlup boldi, — déyishti. Emma Israil: — Bizler qéchip ularni sheherdin egeshtürüp chiqip, yollargha élip chiqayli, dep meslihetlishiwalghanidi.

³³ Shuning bilen Israilning hemme ademliri öz jayidin qopup Baal-Tamargha béríp sep tüzdi, pistirmida turghan Israillarmu öz jayidin, yeni Gébadiki chimendin chiqip keldi. ³⁴ Israilning arisidin serxil on ming kishi Gibéahning udulidin uninggha hujum qildi, jeng qattiq boldi. Lékin Binyaminlar özlirining üstige bala yéqinlashqinini bilmey qaldi.

³⁵ Perwerdigar Binyaminlarni Israilning aldida meghlup qilghachqa, ular u küni Binyaminlardin yigirme besh ming bir yüz qilich tutqan ademni öltürdi. ³⁶ Emdi Binyaminlar özlirining meghlup bolghinini kördi.

Israilning ademliri eslide Gibéahqa qoyghan pistirmidiki kishilirige ishench qilip, Binyaminlarni aldap, aldida chékingenidi. ³⁷ U waqitta pistirmidikiler tézdin atlinip Gibéahqa hujum qilip bésip kirip, sheherdikilerning hemmisini qilichlap qirdi. ³⁸ Israillar eslide pistirmidikiler bilen aldin'ala nishan üçün belge békitkenidi, yeni sheherge ot quyup, qélin tütün tüwrükining asmangha kötürülüşini belge qilishqa kélishiwalghanidi. ³⁹ Shunga Israilning ademliri urushin waqtinche chékingende, Binyaminlar Israilning ademlirini urup soqup, ottuzche kishini öltürüp: — Mana, Israil awwalqi jengdikidek aldimizda sheksiz tarmar bolidu, — déyishti.

⁴⁰ Lékin sheherning ichidin tütün tüwrük örlep chiqqanda, Binyaminlar keynige burulup qariwidi, mana, pütkül sheher is-tütek bolup asmanlarga kötürülüp kétiwatatti. ⁴¹ Shu hamam Israilning ademliri burulup yénip keldi, Binyaminning ademliri bolsa: Bizge bala yéqinlashti dep, wehimige chüshti.

20:27-28 «Israillar Perwerdigardin yol sorap: — ... — dep soridi» — shu chaghda, Israilning Perwerdigardin «yol sorishi» shübhisizki, bash kahin Finihasning kahinliq kiyimige taqalghan efodtiki «urim we tummim» arqiliq idi («Mis.» 28-babni we izahatlarini körüng).

—Israillarning tartqan talapetliri, shübhisizki, Xudaning pütkül qowmining üstige qoyghan agah-jazalari idi. Xudaning yolidin chiqqanlar peqet Binyaminlarla emes, belki pütkül Israil xelqi bolushi mumkin idi.

20:29 Ye. 8:4

20:33 «Gébadiki» — yaki «Gibéahdiki», «Gibéah» we «Géba» (a) oxshash bir jay bolushi mumkin, yaki (e) bir-birige intayin yéqin ikki jay bolushi mumkin. **«chimendin chiqip keldi»** — yaki «gherb tereptin chiqip keldi».

20:37 «Gibéahqa hujum qilip...» — bu sözlerning bashqa birxil terjimisi: «Gibéahghe bashlamchiliq qilip».

⁴² Ular Israillarning aldidin burulup chöllükke mangidighan yol bilen qéchip ketti; lékin jeng ularning keynidin iz bésip mangdi; etrapidiki herqaysi sheherlerdin ademler chiqip ularni arigha élip halak qildi. ⁴³ Shu teriqide ular Binyaminlarni qorshiwaldi, ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap béríp, cheylep óltürdi. ⁴⁴ Buning bilen Binyaminlardin on sekkiz ming kishi öldi, ularning hemmisi batur palwanlar idi. ⁴⁵ Bashqiliri burulup chöl terepke qéchip, Rimmon qoram téshigha bardı; emma Israillar yollarda xuddi bashaq tergendek ulardin besh ming ademni óltürdi; andin ularning keynidin Gidomghiche qoghlap béríp, yene ikki ming ademni óltürdi.

⁴⁶ U küni Binyaminlardin óltürülgenler yigirme besh ming adem idi. Bularning hemmisi palwanlar bolup, qilich tutqanlar idi.

⁴⁷ Halbuki, ulardin peqet alte yüz adem qalghanidi, ular burulup chöl terepke qéchip, Rimmondiki tik yargha bardı. Ular Rimmondiki tik yarda töt ay turdi.

⁴⁸ Israillar yene Binyaminlarning zéminigha yénip kélip, hemme sheherlerdiki ademlerni, charpaylarni hem uchrighanlarning hemmisini qilich bilen qiriwetti, shundaqla ot quyup, udul kelgen sheherlirining hemmisini köydürüwetti.

Binyamin qebilisining nesli qurup kétishtin qutulushi

21 ¹ Esilde Israilning ademleri Mizpahda qesem qiliship: — Bizning ichimizdin héchkim öz qizini Binyaminlarga xotunluqqa bermisun, — déyishkenidi. ² Shuning üçün xelq Beyt-Elge kélip, u yerde kech kirgüche Xudaning aldida peryad kótürüp qattiq yighliship: — ³ Ey Israilning Xudasi Perwerdigar, Israilda némishqa shundaq ish yüz béridu, némishqa Israilning qebililiridin biri yoqap ketsun? — déyishti.

⁴ Etisi xelq seher qopup, u yerde qurbangah yasap, köydürme qurbanliq we inaliq qurbanliqliri sundi. ⁵ Israillar özara: — Israilning herqaysi qebililiridin jamaetke qoshulup Perwerdigarning aldida hazir bolushqa kelmigen kimler bar? — dep sorashti, chünki ular kimki Mizpahqa Perwerdigarning aldida hazir bolmisa, u sheksiz ölümge mehkum qilinsun, dep qattiq qesem qilishqanidi. ⁶ Israil öz qérindishi bolghan Binyamin toghruluq pushayman qilip: — Mana, emdi Israil arisidin bir qebile üzüwétildi. ⁷ Biz Perwerdigarning namida bizning ichimizdin héchqay-simiz öz qizimizni Binyaminlarga xotunluqqa bermeymiz, — dep qesem qilghaniduq; emdi qandaq qilsaq ulardin qalghanlirini xotunluq qilalaymiz — déyishti.

⁸ Ular yene özara: — Israil qebililiridin qaysisi Mizpahqa, Perwerdigarning aldigha chiqmıdı? — dep sorashti. Mana, Yabesh-Giléadlıqlardin héchqaysisi chédirgahqa, jamaetke qoshulushqa kelmigenidi. ⁹ Chünki xelqni sanap körgende Yabesh-Giléadning ademleridin u yerde héchkim yoq idi. ¹⁰ Shuning bilen jamaet on ikki ming palwanni u yerge ewetip, ulargha tapilap: — Yabesh-Giléadta turuwatqanlarni, jumladin ayallar we balilarni urup-qirip qilichlap óltürüwétinlar; ¹¹ shundaq qilinglarki, barliq erkeklerni we erler bilen bille bolghan barliq ayallarni óltürüwétinlar, dédi.

¹² Ular shundaq qilip Yabesh-Giléadtiki xelqining ichide téxi erler bilen bille bolup baqmighan töt yüz qizni tépip, ularni tutup Qanaan zéminidiki Shilohqa, chédirgahgha élip keldi.

¹³ Andin pütkül jamaet Rimmondiki tik yardiki Binyaminlarga adem ewetip, ulargha tinchliq

20:43 «Géba» — yaki «Gibéah». Emma shu zéminning jughrapiyilik ornigha qarighanda u Géba bolushi mumkin. Bu ayetning bashqa birneche xil terjimiliri bar. «...ularni kün chiqish teripidiki Gébaning udulighiche toxtimay qoghlap béríp, cheylep óltürdi» — bu sözlerning bashqa xil terjimisi: «ularni Nohahdin qoghlap béríp, Gébaning sherq teripidiki bir yerde cheylep óltürdi».

20:47 Hak. 21:13

21:11 Chöl. 31:17

salimini jakarlidi..¹⁴ Shuning bilan Binyaminlar qaytip keldi; Israillar Yabesh-Giléadtiki hayot qalghan qizlarni ulargha xotunluqqa berdi, lékin bular ulargha yétishmidi.¹⁵ We xelq Binyamin toghruluq pushayman qildi; chünki Perwerdigar Israilning qebililirining arisida kemptük peyda qilib qoyghanidi.

¹⁶ Bu waqitta jamaetning aqsaqalliri: — Binyaminning qiz-ayalliri yoqitiwétildi, emdi biz qandaq qilsaq qalghanlirini xotunluq qilalaymiz, — dédi.

¹⁷ Andin yene: — Binyaminin qéchip qutulghan qaldisigha miras saqlinishi kérekki, Israilning bir qebilisimu öchüp ketmesliki kérek.¹⁸ Peqet bizla qizlirimizni ulargha xotunluqqa bersek bolmaydu, chünki Israillar: «Öz qizini Binyaminlarga xotunluqqa bergén kishi lenetke qalsun!» dep qesem qilishqan, — déyishti.

¹⁹ Ular yene: — Mana, Beyt-Elning shimal teripidiki, Beyt-Eldin Shekemge chiqidighan yolning sherq teripidiki, Libonahning jenub teripidiki Shilohda her yili Perwerdigarning bir héyti bolup turidu, — dédi.²⁰ Andin Israillar Binyaminlarga buyrup: — Siler béríp, shu yerdikiüzümzarliqlargha yoshuruniwélinglar.²¹ Közitip turunglar, qachaniki Shilohdiki qizlarning ussul oynighili chiqqinini körsenglar,üzümzarliqlardin chiqip herbiringlar Shilohning qizliridin birini özünglarga xotunluqqa élip qéchinglar, andin Binyaminning zéminigha kétinglar.²² Shundaq boliduki, eger ularning atiliri ya aka-ukiliri kélip bizge peryad kötürse, biz ulargha: «Bizge yüz-xatire qilib, ulargha yol qoyunglar, chünki biz jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq; uning üstige siler bu qétim qizliringlarni öz ixtiyarliqninglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergén bolsanglar, gunahqa tartilattinglar», deymiz, — dédi..

²³ Binyaminlar shundaq qilib sani boyiche ussul oynaydighan qizlardin özlirige xotunluqqa élip qéchip, öz miras zéminigha qaytip béríp, sheherlerni yene yasap u yerde turdi.

²⁴ U waqitta Israil u yerdin ayrilip, herbiri öz qebililiri we jemetige yénip bardi, andin herbiri öz miras zéminigha ketti.

²⁵ Shu künlérde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti..

21:13 Hak. 20:47

21:22 «...jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» — eslide Binyaminlardin alte yüz kishi ayalsiz qalghanidi. Israillar Yabesh-Giléadlar bilen jeng qilib qizdin töt yüzni tapqanidi, lékin yenila ikki yüz adem ayalsiz qaldi. Shuning üçün ular «jengde ularning hemmisige xotunluqqa toluq birdin qiz alalmiduq» deydu. «siler ... qizliringlarni öz ixtiyarliqninglar bilen ulargha bermidinglar; ixtiyaren bergén bolsanglar, gunahqa tartilattinglar» — ularning ezlidiki «héchkim Binyaminlarga öz qizini bermisun» dégen qesimi bilen, «siler Shilohtikiler qizliringlarni Binyaminlarga ixtiyaren yatliq qilghan bolsanglar, gunahkar bolattinglar. Hazir bolsa, qizliringlar bulap kétildi, Shua siler gunahkar hésablanmaysiler» dégendek mentiqide bolghan.

21:25 «...herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti» — 17:6 we izahatini körüng.

21:25 Hak. 17:6; 18:1; 19:1

Qoshumche söz

Kitabning meqsiti (2)

Xudaning Israil bilan baghligan ehdisige bolghan sadaqetlikining namayendisi

Kirish sözimizde biz mezkur kitabning tüp meqsitini, yeni Israilning gunahning qulluqida bolghanliqini, shundaqla ularning Qutquzghuchi-Masihge bolghan mutleq mohtajliqini (hem bizningkini, elwette) ayan qilishtin ibaret bolidu, dep bayan qilghaniduq.

Mushu shepillerde Xudaning Öz xelqi bilan baghligan ehdisige mutleq sadaqetliki birinchidin, ular Özige itaetmen bolsa bext-beriket ata qilishi bilen, ikkinchidin, itaet qilmisa ularni qedemmu-qedem jazalishi bilen, üçinchidin, ularda heqiqiy towa bolsa ularni kechürüm qilip eslige keltürüshi bilen éniq körünidu. Bashqa «qoshumche sözler»de biz Xudaning Israil bilan bolghan ehdiside uning «jaza-terbiyisining besh basquchi» barliqini körsetkeniduq. Biz töwende oqurmenler üçün bularni yene bayan qilimiz: —

Xudaning Israil bilan tüzgen ehdisi — «Xudaning jaza-terbiyisining besh basquchi»

(Xuda Israil bilan tüzgen ehdidiki «jaza-terbiyining besh basquchi»ning tepsilatli Musa peyghember arqiliq béirilgen, «Law.» 26:14-26 we «Qan.» 28-babta tépildu).

Qisqiche qilip éytqanda, Xuda Israilgha, Özümge itaetmen bolsanglar, silerge méhir-shepqet körsetküchi we qoghdighuchi bolimen, dep köp yerlerde éniq wede qilghan. Biraq ular eksiche itaetmen bolmighan bolsa, uning jaza-terbiyisi tedrijiy béshigha chüshidu. Bu jaza-terbiyining besh basquchini töwendikideki yighincaqlashqa bolidu. Itaetsizliki éghirlashqanséri jaza-terbiyimu éghirliship baridu: —

(1) Waba-qizitmining chüshüshi, düşmenlarning «ishik aldida» turushi, düşmenler aldida asanla meghlup bolushi («Law.» 26:14-17).

(2) Yamghur az, hosulning nachar bolushi («Law.» 26:18-20).

(3) Yawayi yirtquch haywanlarning köpiyishi, ularning insanlarga we mallargha hujum qilishi (buning köchme menisi belkim dölet ichidiki muqimsizlik, tertipsizlik we qanunsizliqimu körsitidu) («Law.» 26:21-24).

(4) Sheherlarning muhasirige élinishi, qehetchilik, ularning düşmenler we yaqa yurtluqlarning aldida boysundurulushi we shularning qattiq bashqurush tüzümi astida yashishi («Law.» 26:25-27).

(5) Düşmenlarning öch élishi, qaytidin sheherlerni qorshiwélishi, sheherler we yer-zéminning weyran bolushi, sürgün bolushi, sürgün bolghinida wehime astida yashishi («Law.» 26:27-39).

«Batur hakimlar»

«Batur hakimlar»diki xatirilerdin oqurmenlarning özi bu tedrijiy jazalar arqiliq Israilgha we Yehudagha körsitilgen agah-bésharetlerni bayqiyalaydu. Halbuki, beshinchi basquch, yeni «sürgün qilinish» bolsa peqet Israilning téximu köp itaetsizlik we asiyliqidin kéyin kélidu. Israil qet'iy towa qilmighachqa, sürgün bolushighiche shunche uzun muddetning bérilishi bizge Perwerdigarning sewr-taqitining ulughluqigha chong bir ispat bolushi kérektur.

Gidéonning tarixidin élinghan bezi sawaq-ibretler

Gidéon batur hakimlar ichide rosul Pawlus Injilda bayan qilghan ikki zörür rohiy prinsipni namayan qilghan ajayib ülge idi.

Birinchi prinsip: — «**Belki Xuda danalarni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki exmeq sanalghanlarni talliwaldi; küchlüklerni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki ajiz sanalghanlarni talliwaldi; U yene bu dunyadiki qedirsilerni, pes körüldighanlarni talliwaldi, «yoq bolghan nersiler»ni mewjut shey'lerni yoqqa chiqirichétish üçün talliwaldi. Uning meqsiti Xuda aldida héch et igisi maxtanmasliq üçündür... shuningdek Tewratta pütülgende: «Pexirlinip maxtanghuchi bolsa Rebbin pexirlinip maxtisun!»**» («1Kor.» 1:27-29, 31).

Xuda Israilni Midiyanlardin qutquzush üçün tallighan kishi ishenchi kamil, özi batur, ezimet kishi emes idi; u belki «**Midiyaniylarning bulangchilikidin saqlini üçün sharab kölchiki ichide bughday tépiwatqan**», «**ajiz sanalghan**», «**pes körüldighan**» bir adem idi. U yene özi toghruluq «**I Reb, men Israilni qandaq qutquzalaymen? Méning ailem bolsa Manasseh qebilisi ichide eng namriti, özüm atamning jemetide eng kichikdurmen**» — deydu. Xuda uninggha ailisidiki «Baal» dégen butqa atalghan qurbangahni örüp, yéngi bir qurbangah yasap, uningda ailiside mexsus qurbanliqqa saqlanghan bir torpaqni qurbanliq qilishni emr qilghandin kéyin, u bu ishni yoshurunche qilidu. Halbuki, Xuda uning shundaq qilghinini Özige itaet qilish dep qobul qilip, uning atisining wasitisi bilen Gidéonning étiqadini küchlendüridu (6:11-32).

Gidéon dadilliq bilen Israilni qoshun bolushqa chaqirghandin kéyin Xuda «qoy térisi we shebnem» alametliri arqiliq yene uning iman-ishenchini righbetlendüridu (6:36-40). Andin U qoshunning sanini 32000din 300ge azaytishi bilen uning iman-ishenchini sinaydu. Awwal Xuda Gidéongha: «**Barliq qorqup ketkenler öyge qaytsun**» dégen emrni tapshurushi bilen 22000 adem öyge qaytip kétidu; 10000i qalidu. Andin u ulargha «**Su boyigha chüshüp su ichsun**» dégen perman chiqiridu. Peqet «**It su ichkende tili bilen yalap su ichkenler**» Xuda teripidin Midiyaniylarning sanaqsiz qoshuni bilen soqushushqa békítiledu!

Derweqe, nusret qazanghaind kéyin Israil bu nusrettin «**pexirlinip maxtighanda**» özini emes, belki «**Rebbin pexirlinip danglaydighan**» bolidu! Berheq, shan-sherep Gidéonningki emes, Xudaningki idi!

Ikkinchi prinsip: (töwendiki sözlerde tépilidu) — (Xuda Ibrahim peyghemberge éytilghan) «**«Séni nurghun qowmning atisi qildim» dep yézilghandek, Ibrahim hemmimizning atisidur. Derheqiqet, u ölüklerni tirilduridighan, mewjut bolmighan nersilerni bar dep mewjut qilidighan, özi étiqad baghlighan Xuda aldida hemmimizning atisi boldi**» («Yar.» 17:4, «Rim.» 4:17). Berheq, Xuda bolsa «**ölüklerni tirilduridighan, mewjut bolmighan nersilerni bar dep mewjut qilidighan**» Xudadur. Mana bu ikkinchi prinsiptin ibarettur.

«Batur hakimlar»

Mushu yerde Xuda Ibrahimgha sözligen waqtida, gerche Ibrahim warisliq nuqtisidin balisiz bolsimu, Xuda yenila uninggha **«Séni nurghun qowmning atisi qildim»** deydu. Kimde heqiqiy iman-ishench bolsa, meyli barliq körünüşler we ehwallar Xudaning déginining eksi bolsimu, u yenila Uning déginini heqiqet dep hésablaydu. Gidéon özini ajiz hem kéreksiz dep köretti (derweqe özimu shundaq idi); halbuki, Perwerdigarning Perishtisi uninggha söz qilghanda, U uni **«Ey jasaretlik palwan, Perwerdigar sen bilen billidur!»** dep chaqirdi (6:12). Ibrahim Xudaning: «Séni ata qildim» dégen sözini chin könglidin (alliqachan emelge ashurulghandek) qobul qilishi bilen Xudaning bu sözi emelge ashuruldi; axirida Yehudiy we erebiy xelqler uningdin chiqti. Oxshash yolda, Xudaning sözini qobul qilghachqa, Gidéonmu qorqunchaq bir yigittin ezimet we batur yétekchige aylanduruldi.

Gidéonning tarixidin yene köp qimmetlik sawat-ibretlerni ögengili bolidu; mushu yerde biz peqet uning padishahliq ornini qobul qilishni ret qilghanliqi üstidila toxtilimiz (8:23). Bu ishta u heqiqeten Xudaning «hakimlar» dewrige bolghan iradisini bilip yetkenidi. Xudaning xalighini shuki, xelqqa padishah békitilishtin ilgiri, ularning özlirining heqiqiy höküm sürgüchisining Uning Özi ikenlikini obdan bilip yétishidin ibaret idi («1Sam.» 8:1-9, 11:16-25nimu körüng). (Étiqadchilar jamaetlirimu mushundaq «Özi üçün padishah izdesh» dégen azdurushlardin saqlinishi kérek; démek, jamaetler ichide hemme ademge hemme ishta némini qilish kérek, dep emr qilidighan melum bir kishini tiklimesliki yaki yolgha qoymasliqi kérek; chünki Xudaning «yéngi ehdisi»de, Uning iradisi shuki, herbir aile hem ayrim shexs öz mes'uliyetchanliqi bilen wijdanigha qarap özige kéreklik qararlarini özliri chiqarsun, dégenliktur).

Emdi Gidéon padishahliq ornini ret qilghandin kéyin, özini kahin qilip tiklep özige «bir efod yasash»qa ézip ketkini némidégen pajielik ish-he! (bu «efod»ning tepsilatiri toghruluq «Mis.» 25:14-26 we izahatlarni körüng). Kéyin, shu «tor-tuzaq»tin, yeni kahinliq ornini izdeshtin (8:27) öz ailiside chiqqan özara hesetxorluqlar pütkül öyidikilerni dégüdek halaketke élip bardi («Hak.» 9-bab).

«Batur hakimlar»diki tarix toghruluq:

11:26 **«Yene kélip, Israil Heshbon we uninggha qarashliq yéza-kishlaqlarda, Aroer we uninggha qarashliq yéza-kishlaqlarda hemde Arnon deryasining boyidiki barliq sheherlerde üç yüz yil makan tutup olturghan waqitlarda, némishqa siler shu yerlerni qayturuwalmidinglar?»** (Yeftahning sözi).

Yeftahning Israil Qanaan zéminini ishghal qilip turghan waqitni «üch yüz yil» dep éytishi (belkim texminiyy bir san bolushi mumkin) «batur hakimlar»ning höküm sürgen dewrining texminen 350 yil ikenlikini ispatlaydu (Yeftah höküm sürgen waqtidin Samuil peyghemberning waqtighiche belkim texminen 50 yil bolushi mumkin). Yeftah höküm sürüp, ikkinchi yilidin Sulayman seltenitining tötinchi yilighiche bolghan 144 yilni, we «Misirdin chiqish»tin Heshbonni ishghal qilghuche bolghan 38 yilni bu 300 yilgha qoshqanda, undaqta omumiy waqit 482 (38+300+144) yil bolidu. «1Pad.» 6:1de Sulayman seltenitining tötinchi yili, yeni padishah muqeddes ibadetxanini Xudagha atap béghishlighan yili del **«Israillar Misirdin chiqqandin kéyinki 480-yili idi»** déyilidu; bu ikki san bir-birige bek yéqin.

«Batur hakimlar»

Israillar Qanaan zéminigha kirgendin tartip «Hak.» 11:26diki waqitqiche jemiý 319 yil bolidu; biraq Ammoniylar Israilning zéminini ishghal qilip ulargha zulum salghan 18 yilni shu sandin chiqiriwetkende 301 yil bolidu. Shundaq hésablanganda, Yeftah éytqan texminiý san «300 yil» toghra chiqidu; shuning bilen Ammoniy padishahning xataliqi pash qilinidu.

Xuda buyrusa biz kelgüside Muqeddes Kitabtiki yilnamilerni tepsiliý jedwelleshtürüp chiqarmaqchimiz.

Hazirche «batur hakimlar» tarixining yilnamilirini töwendiki jedweldikidek dep oylaymiz: —

Israil dewri we höküm sürgüchi		Yil sani
«Misirdin chiqish» we chöl-bayawanda yürüşler — Musa peyghemberning yétékchilikide		40
Qanaan zéminini ishghal qilish jeryani — Yeshua peyghemberning yétékchilikide		7
Zéminning teqsim qilinishidin Kushanning zulum sélishighiche (Yeshua peyghember)		10
Kushanning zulum sélishi (2-bab, 8-ayet)		8
Otniyelning höküm sürüshi; aman-tinchliq künler		40
Moabning zulum sélishi		18
Ehudning höküm sürüshi; aman-tinchliq künler		80
Yabinning zulum sélishi		20
Baraqning höküm sürüshi; aman-tinchliq künler		40
Midiyaning zulum sélishi		7
Gidéonning höküm sürüshi; aman-tinchliq künler		40
Abimelek «padishah»ning höküm sürüshi		3
Tolaning höküm sürüshi		23
Yairning höküm sürüshi		22
		jemiý 358
Iordan deryasining ikki teripi		
Gherbiy — Filistiylar		Sherqiy
(1) Ehde sanduqidin mehrum bolushi		(1) Ammoniylarning zulum sélishi

«Batur hakimlar»

(2) Shimshonning emelliri, Samuil peyghemberning chiqishi	(2) Yeftahning hakim bolushi	
(3) Filistiy larning meghlup qilinishi; Samuilning h�k�m sürüshi	(3) Ibzan ning hakim bolushi	
(4) Ehde sanduqidin qayturulushi	(4) �lonning hakim bolushi	
	(5) Abdonning hakim bolushi	jemi y 59
Saulning h�k�m s�r�shi (Samuil peyghemberning hakim bolghandin k�yinki 20 yil)		20
Dawutning Hebronda h�k�m s�r�shi		7
Dawutning Y�rusal�mda h�k�m s�r�shi		33
Sulaymanning muq eddes ibadetxanini b�ghishlishighiche h�k�m s�r�shi		3
Yillarning omumi y sani («Padishahlar (1)» 6:1 bilan s�lishturung)		480

Oqurmen köreleyduki, 10:4de puritilghandek, «batur hakimlar»din beziliri zamandash bolup oxshash waqitta Israilning bashqa-bashqa qismi üçhün mes'ul bolghan.

Yeftahning ichken qesimi — U heqiqeten öz qizini qurban qildimu? (11:29-40)

(11:29-40) Yeftah «**uning üstige qilghan qesimini beja keltürdi**». Yeftah öz qizini qurbanliq qilghanmu-yoq? Yaki bu sözlarning boshqa menisi barmu?

Yeftah heqiqeten öz qizini Xudagha köydürme qurbanliq süpitide sunghan, dep qaraydighan we shundaq qarimaydighan alimlar bar. «Qurbanliq qilmighan» dep qaraydighanlar Yeftah emeliyette qizini muqeddes chédirgha munasiwetlik Xudaning xizmitige atap béghishlighan, dep qaraydu. Ularning mushu kózqarashta bolushi töwendikidek munasiwetlik sewebliri bar: —

(1) Muqeddes chédirda ishleydighan, özlrini Xudagha atap béghishlighan bir türküm qizayallar bolghan bolushi mumkin («Mis.» 38:8, «1Sam.» 2:22)

(2) «Insan qurbanliqi» Musa peyghemberge tapshurulghan qanun boyiche ochuq men'i qilinghan, shundaqla Xudagha «yirginchlik ish» dep qaralghan («Law.» 18:21, 20:2-5, «Qan.» 12:31, 18:10)

(3) Yeftahning bu qesemni qilgan waqti del «**Perwerdigarning Rohi uning üstige chüshken**» waqittin kéyin idi (11:30-31). Qesem derweqe Muqeddes Rohning tesiri bilen qilinghan bolsa, undaqa uning héchqandaq insan qurbanliqini sunushqa qesem qilishi qet'iy mumkin emes bolatti. Bu közqarashning eksiche qarashta bolghanlar 30-ayet we 31-ayetning arisida melum bir waqit bar, dep qaraydu; lékin eyni tékistte bundaq waqitning héchqandaq sayisi körünmeydu.

«Batur hakimlar»

(4) Bu tékistlerde peqet Yeftahning qizining «qizliqi üçhün matem tutuwélish»i tekitlinidu. Eger muqeddes chédirgha shu yol bilen béghishlanghan bolsa, undaqta öy-ochaqliq, baliliq bolushqa muyesser bolalmaytti.

(5) Mezkur kitabning muellipi Yeftahning öz qizini köydürme qurbanliq qilghanliqi toghruluq biwasite héchyerde xatirilgen emes.

(6) Yeftahning Ammoniylarning padishahigha éytqan mentiqilik sözliri uning éghir-bésiq, salmaq bir shexs ikenlikini ispatlaydu. U qaram, tentek adem emes idi.

Halbuki, bashqa alimlar, tékist bizge Yeftang toghruluq peqet: «**Uning** (démek, qizining) **üstige qilghan qesimini beja keltürdi**» dégen intayin addiy, biwasite xewer yetküzidu, dep oylaydu. Shu qarashiche, gerche Musagha chüshürülgen muqeddes qanun boyiche insan qurbanliqi qet'iy bolmaydu (yuqiriqi (3)-sewebini körüng) dégen bolsimu, «batur hakimlar»ning künliride kahinlar we Lawiylar xelqge muqeddes qanunni ögitish wezipiside («Mal.» 2:7) xéli mes'uliyletsizlik qilip xelqni tolimy gheplette qaldurdi. Shunga «**Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti**» (17:5, 18:1, 19:1, 21:25). Injilda Yeftah iman-étiqadi tüpeylidin teriplinidu («Ibr.» 11:31). Shuning bilen bu alimlarning pikri mundaq: U heqiqeten «**uning** (démek, qizining) **üstige qilghan qesimini beja keltürdi**», qizni qurbanliq qildi. Shundaq kilizi semimiylik bilen chin könglidin bolghan bolsimu, uning undaq qilghini Xuda aldida toghra bolmidi. Shunga (bu alimlarning pikriche) «batur hakimlar»ni yazghan tarixchining bu ishlarni xatirileshtiki meqsiti: «**Shu künlerde Israilda héch padishah bolmidi; herkim öz neziride yaxshi körüngenni qilatti**» dégen pakitni tekitlesh üçhün idi.

«Batur hakimlar» dégen kitabning «Rut» dégen kitab bilen bolghan munasiwiti

«Batur hakimlar»da xatirilengen chüshkünlik hem pajielerdin Israil xelqining hemmisini qarangghuluq we zulmet-gheplet ichide yashawatqan, dep xulasige kélishimiz mumkin. Shuning üçhün biz «Batur hakimlar» dégen tarix bilen zamandash bolghan «Rut» dégen xatiridiki güzel tarixni oqughinimizda, könglimiz kötürülidu. Chünki «Rut» dégen tarixta bir aile ichide bolghan özara méhir-muhebbet, sadaqetlik we hörmet-izzetni köreleyimiz. Mushu tarix bizge Xudaning kelgüsida Israilgha nisbeten néme pilanliri barliqini körsitidu. «Rut»tiki «qoshumche söz»imizde mezkur ikki kitabning munasiwiti üstide toxtilimiz.